TARTU ÜLIKOOL
UNIVERSITAS TARTUENSIS
1632

JAKOB MÄNDMETS

MERI

1924
TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS

MERI

JAKOB MÄNDMETS

MERI

NOVELLID

TEINE TRÜKK

1924
TALL. EESTI KIRJAST.-ÜHISUS

Bibliotheca
universitatis
Dorpatensis

A 3936.

1987

L 15634334

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk tän. 2.

MERI JA ARMASTUS

1.

Iga silmapilguga tõusis pidutuju. Võllaneeme randlaste päevitanud, pruuniks põlenud näod õhetasid ja raputades omi sassis päid võtsid nad jõhkralt kõveraks kooldunud ja sarvenenud sõrmedega tugevate kehadega ja jämedate kõhtudega tüdrukute ümbert kinni ja viisid need tantsima. Tantsides liikusid nende kehad juhmilt, kuna nad selle juures meeletult paugutasid oma rautatud kontsadega vastu siledaks kulunud põrandpaasi. Poiste tüssijõkkide hõlmad lehvisid, pannes heljuma peenikest tolmu. Painajaliku halastamatusega surusid noormehed viinaklaasid tüdrukute pundunud huultele ja kui need enam rüübata ei jaksanud, valati neile vastikult haisev tuliviha viin kaela.

Leti ees istus Kesknõmme kohapidaja ja puukaupmees Kadak oma tütre ja väimehega.

„Kõrtsmik, anna veel viina ja õlut. Kui ka arve viiekümne rubla peale tõuseb, anna ikka."

Kõrtsmik, kes kogu inimea oli istunud Viisu kõrtsi leti taga, ruttas kiiresti täitma seda käsku. Niisuguseid käske saab rannakõrtsis kuulda vahest üks kord elus.

„Hea mees, hea mees!" laulis vigane Rein, longates rikka mehe lähedale. Ta haiged, punaste laugudega silmad jooksid vett ja üle väljavajunud alumise moka sülitas ta kollast tubakavirtsa.

„See on õige. Sa tahad muidugi juua? Joo!“

„Hea mees, hea mees!“ halises Rein.

„Minu kohta võite seda ütelda,“ kõneles Kadak ja ajas oma mehise keha sirgu: „Ah — ah — ah — muidugi ei oleks igamees juba vaest poissi siit rannast omale väimeheks võtnud. Olgu nii — nõnda ma ütlesin — kui tahavad elada — elagu peale.“

Randlased kuulsid neid sõnu.

„Anton on tubli poiss! Tubli poiss!“ ütlesid mitmed.

„Ükski ei ole siin külas nii osav ja agar merimees,“ kinnitas Rein.

„Ela, ega mina keela,“ tähendas Kadak, lüües väimehele koduselt õlale. „Suren mina, ega muud pärijat ole. Ma olen isa ja oskan lapse õnnest lugu pidada.“

„Kas kurat on see hea siin elada,“ hüüdis kimara habemega randlane oma kähisevast rinnast, selle juures käega toetudes vastu seina. „Ka ma läheksin siit ära — kerge ei ole see elu. Aga sellel poisil oli õnne!“

Keegi ei kõnelenud temaga. Ta jäi seisatama ja vaatas läbi kitsaste, määrdunud ja hoolega lapitud ruutude mere poole.

„Ta on sellest kuradi merimeheelust pääsnud. Ma tean, ma tean, mis see tähendab,“ pomises ta eneses.

Mitte silmapilguks, ka siis mitte, kui randlased olid meeletult joobnud, ei lasknud meri ennast ununeda nende meelest. Ka nüüd tulid valged laened perude hobustena lehvivate lakkadega alla kõrgelt merelt, sööstsid märatsevas tujus vastu lumivalget panga seina, langedes sealt miljonite pisaratena kerge aurpilve näol tagasi voogudesse. Aastate jooksul kangutavad nad panga küljest lahti kivilahmakaid. Kui nende töö ka rutulist edu ei näita, siis ei tee see voogudele muret. Aega neil jätkub.

„Andke neile veel viie rubla eest õlut ja viina," ütles Kadak kõrtsmikule. „Aga meie sõidame nüüd ära."

„Hea poiss, tubli poiss sa olid," ütlesid randlased Antonile, „aga sul paganal oli õnne."

„Aa — nägite nüüd," kõneles Vihu Laas, seistes harkis jalul keset kõrtsituba, kõrgel venival toonil, kuna ta laiad merimehesaapa sääred olid vajunud lonti. „Niisugune peab naine olema." Ta astus seina ääres olevate tüdrukute ette. „Aga mis teie ka olete. Eks teie näe, kui jämedad teie olete, just kui hakkaks igaüks last tooma. Oi — mina ju tean, sest ma olen ilmas käinud. Aga tule tantsima!" Ta sirutas käed ühe mustajuukselise tüdruku järele.

See keeras mehele selja.

„Kui ei tule, ei tule — ega minagi palu. Ma võin ju üksigi."

Ja ta jaunas keset tuba üksipäini, tugevasti paugutades oma laiade rautatud kontsadega vastu paasi.

2.

Tee käis mööda ranna äärt üle kõrge kõmiseva nõmme. Pahemal pool all ulgus meri ja maal sasis merituul kadakapõõsaid ja kiduraid sarapuid. Sarapuupõõsaste vahel otsisid lahjad lambad ja äbarikud talled mahlata rohuliblesid, ja kui vankrimürin neid peletas, jooksid eemale ja vaatasid siis oma rumalate silmadega aralt toredaid sõitjaid.

Ka neilegi oli vedruvanker ja säravate vasteldega hobune siin nõmmeteel iseäraline.

Alaliselt kostis pahemalt poolt merikohin. Visa jõuga tungisid laened üles kividega ülekülvatud rannale ja alles seal nad vaibusid — heites ägades hinge. Puhtaks oli meripind pühitud valgeist liblikaist, mida seal ilusa ilmaga rohkesti näed liuglevat. Nüüd oli uhke meri oma päralt. Ainult kangekaelne

kajakas uhjutas meeleheitlikult tiibadega vastu tuult. Viimaks väsis ka temagi ja maru paiskas ta oma teelt kergesti kõrvale. Ainult tema hädaline kisendamine kuuldus selgesti läbi merikohina.

Meripinnal oli võitlemine. Üks laene langes teise kaela ja lõi kõrgele üles pärreldavad vesimäed. Seal istus laenetel tosin neidusid ja nende pikad lahtised juuksed lehvisid uhkesti tuules. Rannale kuuldusid nende rinnapõhja kilkamised.

Ja all nõmmeteel sõitjate kõrvus mängis heledasti vilepill.

„Missugune kole on küll meri," ütles noor naine, misjuures ta enese nagu hirmusunnil oma mehe vastu toetas. „Praegu on päev. Aga tuleb ette, et ollakse ka öösel maru ajal merel."

„On oldud küll."

„Küll sa oled aga näinud vaeva. Aga nüüd ei ole sul enam tarvis minna. Ma sureksin hirmu pärast, kui teaksin sind viibivat merel niisuguse ilmaga."

„Randlaste naised magavad rahulist und."

„Imelikud inimesed! Ega nad teagi, mis armastus on?"

„Ah, ah, ah — need randlased on head inimesed," kõneles vana Kadak. „Ma ütlesin neile: kui arve ka 50 rublani tõuseb, ikka maksan. Maksingi. Ma vean talvel 1000 sülda puid välja. Mul läheb kevadel inimesi tarvis, kes need laevadele laadivad. Nüüd nad tulevad. Peab oskama elada."

„Sa ei lähe edaspidi ilmaski enam merele. Kas sa lubad seda?"

Noor naine võttis oma mehe käsivarrest kinni ja vaatas talle silma.

„Taevake, miks ei või seda siis lubada. Küsi sealt rannast — see oleks nende kõikide soov. Vilets ja raske on kiskuda mere käest igapäevast leiba. Ta on tujukas sõber, liig tujukas."

Süda tahaks hõisata — hõisata nii kõvasti, et hääl merikohinast üle kostaks. Ta teab väga hästi, kuidas nende vahel tutvus sigines. Ta armastas teda, toitis tema peale mõtlemisega oma südant — aga ainult unenäos julges ta teda suudelda.

Aga nüüd oli see inimene ta noor naine.

Midagi ei ole enam kõigest endisest. Tal on nüüd naine, kes ilusam on kui ükski tüdruk rannakülas. Tal on heledad sinised silmad, niisama kui sügav meri keset suve, ja ehaaegsest vesipinna virvendusest kokkupõimitud juuksed katavad ta pead. Ta ihu on pehme ja valge nagu merivaht, millega peale maru kivine vesipiire on kaetud ja mille tordid tuul üle nõmme kaugele kannab. Ta kõnnak on meeldiv nagu kajaka luurav lend, kui see hoolega piilub vilkaid kalu vees.

Niisugune on ta naine.

Ja sellele lisaks vaevarikka elu asemel mureta ja kerge tulevik.

Oi, sellele inimesele tahab ta oma elus rikkalikult tasuda selle õnne eest.

3.

Kui palju päikest ja soojust!

Kesknõmme koht on rannast versta viis kaugel, seal kus kuiv nõmmepind lõpeb ja mullasel maal kasvavad vängesti lõhnavad toomingad ja libedakoorelised pihlakad.

Praegune peremees Kadak oli selle koha tõstnud õige lühikese aja jooksul heale järjele. Uus maja vaatas mäeveerult heledasse päikesesse ja õhtul kuldas eha laiad ruudud silmipimestavalt.

Seal elas puukaupleja Kadak oma tütrega.

Nüüd tõi tütar oma südame väljavalitu maija. See vaatas esmalt harjumatalt ümber ja sosistas:

„Kui palju päikest, kui palju soojust!“

Anton on rannakülast pääsnud, sealt kus igapäevast viletsat leiba saadakse ainult võideldes. Ta

vahetas oma kõva voodi pehme aseme vastu, kuhu teda naeratades kutsus noor naine.

Harjumata ja imelik oli esmalt uus elu. Ta oli nagu merimees, kes äkitselt astub kõikuvalt paadilt kindlale maale. Ei oska hästi käiagi, sest isegi nõmme pind näikse liikuvat jalge all.

Antoni harjumatus tegi noorele naisele lõbu ja tõstis isegi ta tuju. Kui tal hommiku vara uni pealt ära läks, silitas noor naine naeratades ta käharaid juukseid ja ütles: „Näha on, et mu mees rannalt pärit. Seal tõustakse muidugi vara üles."

See kõik nõuab harjumist — lihtsat harjumist. Õige lühikese aja järele jõudis ka Antongi nii kaugele, et ta rahulikult ehaajal teed jõi ja muretalt murdis puhast leiba. Ei ole viga, mureta ja kerge elu õpetab ruttu enesest lugu pidama ja ta maitsest tõsist lõbu tundma.

Naine vaatas oma mehele otsa.

„Kui ma sind edasi kasvatan, siis jõuan peagi nii kaugele, kus keegi ei või ütelda — et sinu tõin randlaste hulgast."

Aga ainult õhtul — õhtul üsna hilja juhtus see. Väike puhas kamber — ühes seinas meelitavalt ülestehtud voodi, akende ees paksud eesriided ja akna all laual põlev lamp.

Vaikne — nii vaikne nagu hauas.

Oi — see on ju surnukamber ja see puhta lina lõhn — see on tingimata haua hais. Kus on laenetav meri, kus on tormi ulgumine, kus on soolasemaitseline udutus, kus on majaka särav tuli? Kus? Kus?

Anton unustas enese ja otsis. Aga ühtlasi tundis ta ka seda, kuidas see väike kamber oli kitsas ja ähvardas kinni matta hinge. Vaikus — vaikus. Ta on hirmuäratav ja nüüd tungib vaikuse kisendamine hullemini läbi aju kui vooguderüma.

„Mis sa mõtled?"

„Ah ma — mitte midagi. Mulle tuli meele, kuidas vahest saatsin ööd mööda merel."

„Noh, seda ei ole sul enam tarvis, sest mina ei luba sind jalagagi merele. Ma arvan — sul on ju minu juures palju lõbusam. Eks?“

Kohutav, kisendav vaikus taganes.

„Muidugi,“ vastas noormees ja suudles noort naist.

Vana merimees kandis rasket kalakotti. Versta viis ei ole pikk maa, aga väsinud oli ta ja änges rinnad matsid hinge kinni. Kui ta Kesknõmme väravani jõudis, otsis vanake sarapikust kivi, kuhu päike peale paistis, istus sinna ja hammustas lehttubakat.

„Imelik, kuidas mu rinnad kinni on, nii et seda väikest kalakotti ei suuda kanda. Ja mis maa see siis õige on!“

Nüüd tegi ta kotisuu lahti, võttis saleda kehaga havi välja ja vaatles seda.

„Eks Anton ole neid püüdnud isegi küll, aga ega ta nüüd enam püüa. Ega tal ole tarviski püüda. Küllap neil on heameelgi. Mere kohin kostab ka siiagi.“

Õhus rändavad mühinahood otsisid üles päikesepaistel istuva vanakese.

See oli eemalt nagu hiiglase hingamine rahutus unes. Vahest vaikib ta, aga sealsamas kuuled, kuidas tõuseb ta rind ja ta ahnelt ahmib õhku. Tants on see sügav, ühemõõduline rinna tõusmine, tants jälle hiiglase tükeldatud norskamine. Kes oma ergu kõrva siingi maapinna vastu surub, siis tunneb see pea, kuidas kergelt vabiseb kogu nõmm.

Vanamees istus vahete-vahel oma kolaseks värvitud hammastega tubakalehte suus surudes. Ümberringi oli vaikne ja sügisest hoolimata paistis soojasti päike. Vahete-vahel kukkus pähkel tupest kidura sarapuu alla lehtedesse ja hiir sabistas tasa otsides seal omale talveks vara.

Vana randlane mõtles.

Kõik ütlesid ju, et õnn jooksis ta pojale sülle. Ta pidi ju ise seda niisama arvama, sest kellele on siis paremini merielu raskused teada kui just temale. Kas põgenes ta elus üks kord tagaajajate pööraste vesimägede eest? Seal ajas laene, nagu tulivihane sõnn, ta pähklakoore suurust paati taga, üle piserdades põgenejat alaliselt oma hingeauruga. Oli kordasid, kus isegi kadus lootus. Kui ta seal veel kõigest jõust sootidest hoidis peruks läinud hobust, siis tegi ta seda ainult loomusunnil. Pime öö. Vali tuul surus teda alaliselt soolase veega üle kallates hoogsalt Võlla karile, kust vahetpidamata kostis laeneterüma. Vahete-vahel heitis Kõrgeneeme majak laiu valgustänavaid üle voogude, näidates võitlejale randlasele hullumeelset laenetetantsu. Vesikuhjade harju ehtisid roosad, violetikarvalised ja punased läbipaistvad pärjad. Veel mõnisada sülda, ja siis löövad pahurad laened ta paadi vastu kari puruks.

Aga ta võitles — võitles küsimata, kas sellel on tagajärge. Aega ei olnud arvamistega viita silmapilke. Alles siis, kui paremale poole jäi karilt kostev möirgamine, leidis ta mahti higi pühkida ja ta teadis: kari otsa laened mind ei viinud. Tõustes laene harjale otsib ta kaldalt hiilet ja ta silm leiabki selle, olgugi et see kaugelt suurem ei paistagi kui kustuv leek.

Alles siis, kui ta paat puutub vastu kruusaga kaetud põhja ja kui silm seletab vabuaiast vabuteibaid nagu õhukesi ja ahtakesi ristisid — leiab ta: olen pääsnud.

Ligi seitsekümmend aastat on ta nõnda pääsnud.

Aga kas kõik?

Oh ei. Ta mälestuste muuseumis on hoolega hoitud alal mitmekümne randlase kujud. Need on niisamasugused päevitanud nägudega, lühikeseks pöetud habemetaradega ja juhmide liikumistega mehed. Mitu korda sõitis ta nendega seltsis välja, ühes võtsid nad maameeste käest lahja, kibedat õlut

kalade eest ja ühes jõid nad endid joobnuks. Korraga nad ei kadunud, vaid neid nopiti ükshaaval. Meri lükkis nad niisama oma ohvrite ritta, nagu lapsed teevad ätsete õienuppega, ajades neid paela. Ühed kadusid laenetesse ulgumere harjal. Nad läksid vaikides vastu oma saatusele. Mis kasu seal ka olekski kisendamisest, sest maru hävitab juba enne hääle, kui see jõuab suust välja tullagi. Teiste surmavõitlust nähti kaldalt, võib olla heljus tuules nende appihüüdki, aga kaldale nad ei pääsnud. Teravad kivid lõikasid puruks õhukese paadi ja kiskusid urmseks merimeeste ülespundunud korjused. Ühed kandis jälle jää kõrgele merele ja nõnda ei pääsnudki need puhkusele ranna sõmerliivasse õhukeste puuristide alla. Ainult nende mälestus kõnnib ringi rannakülas väriseva, hõreda varjuna.

Merel on rohkesti abinõusid, millega ta omale kogub ohvrid randlaste hulgast.

„Minu poeg on kõikidest nendest raskustest vaba.“

Vanamees vajutas kepiga muhedasse murru.

Mere poolt kuuldus kohin tugevamalt ja siingi sasis tuulehiil kinni sarapuu põõsastest ja loopis laiali poolkuivanud lehti.

„Aga tema ju tahtis olla alati merel,“ mõtles vana randlane. „Kui paat oli tema juhatusel, siis olid peru looma ratsmed alati osavates kätes. Ta kihutas vahutavate laenetega võidu, surus oma jalad tugevasti kaarte vastu, et laened teda välja ei viskaks. Ta naeris siis.“

Imelik poiss!

„Olgugi vanamees küll kange ja julge merimees, ometi ei saa ta pojale ligi,“ nõnda kõneldi külas. Seda oli ta kuulnud, seda oli talle kõrgendatud tujul heidetud näkku.

Kord paiskas maru laeva karile. Kuuldus vile, mis kostis läbi tuule külla hädalise meeleheitliku ulgumisena. Randlased olid mere ääres, aga keegi ei julenud päästma minna. Igaühel on ju naised ja

lapsed ja kes hoolitseb randlase omaste eest, kui mees enam tagasi ei tule!

Võis näha, kuidas aurulaev vajus viltu ja vood tema matsid eneste alla.

Vana Laas tuli.

„Lähen."

„Sa lähed?"

„Oled sa hull!"

„Olen ennegi olnud niisuguse ilmaga merel."

Laasi silmad heitsid leeke. Need äratasid ja soendasid.

„Kui sa lähed, siis tuleme meie ka," ütlesid paar meest.

Anton jooksis juure.

„Isa — sa lähed sinna. Ma tulen ühes."

„Ei, sina jääd kaldale," ütles vanamees vihaselt.

„Mina kaldale!" naeris poiss. Ja enne kui paat jõuti lükata eemale, oligi poisike juba paadis.

Õhtuks olid merihädalised randlase hütis ja kosutasid endid värske kala ja kartuliga ja jutustasid meriõnnetuse puhul ette tulnud juhtumistest.

See poiss kasvas meheks ja teised randlased ei pidanud seda häbiks, kui nad ütlesid: „Ega kellelgi teisel seda julgust ja osavust ole, mis Antonil."

Ta armastas merd.

Aga seal tuli naisterahvas, kes pooleski niisugune ei olnud kui rannatüdrukud. Ta pilk oli meelitav ja liikumised painduvad ja see naisterahvas ütles: „Tule minuga, ma armastan sind!"

Meri ei suutnud noormeest pidada. Ta võis ahnelt suudelda neid värskeid huuli, mis olid valmis küpsenud suudlemiseks.

Jälle kostis siia mere kohin ja salavärin täitis nõmme seljandiku südant.

„Mis see on — ta kutsub teda, ka tema igatseb teda. Ma olen seda ennegi näinud, et tema kutsumine on vägev. Aga kas ta vägevam on kui noore naise armastus?"

Laas tõusis kivilt, tõstis selga kalakoti ja astus läbi väriku Kesknõmme õue.

4.

Septembri lõpul, ühel haruldasel ilusal sügisõhtul läks Anton oma naisega mööda rannaäärt küla poole.

Suvel punetav, terav, kõrbenud nõmmemaa muutub sügisel meeldivaks. Kõmisev nõmmepind pehmeneb ja lööb haljendama madalate kadakate vahel kasvav udu sarnane orashein. Isegi terav sammal on nüüd sametisem ja nõmmekadakad ei ole kaugeltki niivõrd vaenulikud ja teravad kui põuapäevil. Üle laialdase, lageda nõmme on küll käinud mingisugune õnnistus ja selleks on nõmm ennast kordki ehtinud pidurüüga.

Aga hoopis muutunud on piiritu meri.

Kevadel ja suvel viibib ta hiiglasena unehõlmas, kelle rind alaliselt ja mõõdukalt tõuseb ja vajub. Teatakse — ta ei ärka — ta magab kangelaseund, mis vältab nädalaid. Isegi lapsed sõidavad alaliselt tukkuva mere mõõdukalt tõusval ja vajuval rinnal kaugele, sest — hiiglane ei virgu.

Nüüd on ta ärganud. Läheneva talve sõjahüüd riisus ta une ja ta nagu valmistuks võitlusele.

Vood tõusevad ja vajuvad ägedalt ja võimsalt.

Ei olegi tugevaid hiile — aga kõrgelt käivad laened. Tormates kaldale sööstvad üle kivise veeru vabuaiani ja kisuvad kõik saagina kaasa, mis iganes valla. Kõrgeneeme kari otsas seisavad alaliselt valged sambad, millele tuul otsa pununud laiad helkijad pärjad. Hõbevalged kajakad uhjutavad meeleheitlikult ahtakeste pikkade tiibadega ja nende karjumine muutub hädakisaks.

Kas nad midagi aimavad?

Päike langeb silmaringi taha ja otse kohutav on ta veripunane pale. Lahjasse verre kastetud õh-

tused pilved on hoolimatult loobitud mööda taevamurret.

Päike vajub alla. Koju rutates kõiguvad paadid nagu lagled laenete vahel. Sügisel ei jää randlane enam ööseks merele. Õhtukaares valendab taevarannal ehaviir ja kõrgelt heidavad helki Laheranna laialdased nasvad.

Peagi mässitakse su vaatevõim väga hõredasse kergelt kahjatud võrku ja kogu meri ja taevarand muutub ääretuks, kust kõrvu kostab ainult ühetooniline laenetekohin.

Nüüd pillab Neeme majak hiilgavaid veerge. Need on heledad, säravad ja nad tungivad täie jõuga läbi pimeduse. See majak on hiiglane, kes neemel seistes kõige suurematele marudele ja kõige vihasemale voogudemässule vastu pannes pakub merimehele julgust, talle juhatab teed ja kinnitab hädalise lootusi.

„Ilus on meri, aga hirmus on ta küll," ütles naine Antonile. „Mul on niisugune tundmus, nagu oleks ta elus ja sellepärast kardan teda."

„Elus ta ongi ja põhjust on teda karta," vastas Anton. „Aga teda armastatakse ka."

„Sina teda muidugi ei kartnud, sest räägitakse, et sinust ei olnud julgemat ja osavamat. Sina armastasid teda?"

Anton ei vastanud.

„Ega sa teda nüüd enam ei armasta? Sa armastad mind?"

Ärgates kinnitas Anton naisele, et ta nüüd armastab ainult teda.

„Inetu on meri", ütles noor naine. „Kui palju ei upu küll iga aasta inimesi."

Rannaküla majad on väikesed hütid, mis kaldaveerul on kössi tõmbunud tormi eest. Harva vilgub mõnest pisukesest aknast tuli. Tule juures veab unine naisterahvas, kelle nägu kõõmal valjust merituulest ja päikesest, võrgusilmi, kuna mees raskesti norskab olles selili võrkudel. Merelt tulles käis ta kõrtsis,

või jälle jõi ühe sõõmuga maamehe lähkrist mitu toopi viha porsaõlut ja nüüd lameb ta raskes unes. Ka vilkad rannalapsed, kes päev läbi jooksid paljajalu mööda kivist randa, on väsinud ja langevad kohe sügavasse unne. Oma onnis ei pane nad käsigi risti — sest randlasel on Jumal lähedal ainult merel, aga maal — siin võib valmis saada oma jõuga ja teiste aitamisel.

Anton astus naisega väikese randlasemaja vöörusse. Siin tundus tõrvatud nööride haisu. Võrgud olid õrrel, kust alla rippusid hilad, kuna ukse taha olid püsti pandud hatule kulunud aerud. Tõrva lõhna hulgas tundus linaste niitide haisu. Näha oli, et püüniseid hulgal ajal ei olnud kastetud merivette.

Toas oli kaks vanainimest. Ema parandas riideid, kuna isa leekivil istus ja enese ette vaatas. Hiilgavad söed heitsid ta hallile habemele ja kortsulisele palgele nõrka helki. See andis ta luitunud näole iseäralise värske jume.

Laste hiline käik pani vanad imestama ja isa küsis, mis neid nii hilja toonud rannakülla.

„Meie tahtsime näha kohutavat merd," kõneles noor naine. „See siin," ütles ta näidates Antoni peale, „ei suuda ju elada merd nägemata. Nüüd ta nägi merd ja ma usun — tal ei ole mingit põhjust ta järele nii igatseda. Peale selle oli meil veel muud asja."

Isa vaatas vaikides pojale näkku.

„Mis see siis veel oli?"

„Sa kõnelesid ise viimati meil, et ei suuda käia kalal. Tule siit elamast ära. Sul on siin väike koht. Mu isa võtaks selle oma kätte ja veaks talvel siia puud välja. Siit oleks kevadel kerge laadida."

Vanake vaatas aineti.

„Ah, meie peaksime siit ära tulema?"

„Mis siis on! Meil on teie jaoks ruumi küllalt. Mu isa võtaks oma kanda rendi. Ega teil ole siin lõbus elada."

„Teie, hea laps, ütlete lõbus. Aga mis lõbu siis meile vaja lähebki. Kuulete ju ise, kuidas ta väljas kohiseb,“ naeratas vanake. „See on ta jutt. Meie saame sellest aru, sest me oleme seda eluaja kuulnud.“

„Võiksite vahest küll ära tulla,“ ütles Anton. „Ega sa ise enam merel ei käi.“

„Sina ütled seda?“

„Miks mitte. Sellest ajast saadik, kus Anton meil elab, on ta käsinahad muutunud juba hästi pehmemaks. Hoopis teistsugused kui ennemalt. Ja pealegi — teate, mis mu isa ütles? — Tuleb äkitselt suur laene, viib teid kõige majaga merre.“

Vanake tõusis püsti.

„Ega see siis mõni õnnetus olekski. Kellele läheb meid siis õige tarvis. Seda ongi ka ette tulnud. Kas neid siin vähe on, kes seal all omale leidsid puhkepaiga.“

„Kuidas sina küll oma isast teistsugune oled,“ tähendas noor naine Antonile. „Ta on vana, aga ei taha siit ära tulla. Aga sina tulid ometi.“

Vanamees vaatas pojale otsa.

„Mina olen vana — ma olen siin harjunud ja siin jään ka oma viimast tundi ootama. Kui ilm ilus, lähen õngega tursale, ega ole tarvis kaugele sõuda. Temaga on lugu teine, sest tema leidis mujalt midagi muud, millest rohkem peab. See on nõnda, aga mind jätke siia!“

Niisugune imelik vanamees!

5.

Ahelate vangistust ta nagu aimaks ja sellepärast on ta alati erutatud ja rahutu. Käharpealiste vesikuhjade ülespaiskamisega näitab ta oma vägevust, leedetele asendab ta üksteise kõrvale mustavad adrujäad ja silmapilgukski ei vaiki nüüd mere kohin.

Nõmme pind vabiseb.

Vana randlane Tiirak hulgub juba hommiku vara rannal ja otsib jumala-õnnistust. Kuigi seal peaks lamema siniseks pundunud merimehe korjus, pistaks Tiirak kõigepealt käe selle kuuetasku, ja kui sealt midagi leiduks, oleks tal põhjust olla õnnelik. Ta silmad vahivad luurates aineti iga rannalepaisatud puutükki, laenetel kiikuvat lauaotsa, ja mis väärtuslisem, selle tõmbab ta veest välja ja paneb kuivama kivi najale. Ühtlasi on see ka märgiks, et see on nüüd tema oma ja keegi ei lähe seda enam puutuma.

Sügisene aeg — talve lähenemine — mõjub randlase peale meelihalvavalt. Inimesed liiguvad laisalt, tulevad mere ääre ja vaatavad aineti kaugele ääretusse. Silmapiirilt paistab aurulaeva suits, rullides pikka, musta sakilist pilve taevalaotusse. Laev kaugeneb, aga ta viib ühes randlase vabadused, lootused, rõõmud. Madalad hütid on neile liig pisukesed ja kitsais ruumes tunnevad nad endid vangidena. Nad tahaksid oma tuulest läbi kostvate kõrgete, kiunuvate häältega hüüda ja meriseljal, kus laene neid vahete-vahel üle uhab soolase veega, kiikuda üles ja alla. See on siis nii imelik. Ei saa kuidagi panna piipu põlema ja üsna noored poisid hammustavad vanade eeskujul tubakat.

Istudes hilissügisel kõrtsis hulgub hall igavus nende keskel ja järgemisi sülitavad nad auklisele paele kollast tubakavirtsa.

Jaan Tiirak tõuseb pingilt püsti ja kirub. Ta poetab pooleldi salamahti tubaka suust ära, astub leti ette ja hüüab jõhkralt:

„Kurat, anna viina!"

Kõrtsimeest see toon ei eruta.

„Miks mitte," — ütleb ta igapäiselt, „aga — kas sul ei ole siin juba vana võlga?"

Muidugi on Tiirakil vana võlga.

„On mis on, aga anna viina!"

Kõrtsmik seisab endist viisi leti taga. Ta ei liigutagi kätt pudeli võtmiseks. Vana võla väljasundimiseks on alati kõige parem abinõu, kui neile ei anta viina.

Ta oskab oma külalistega ümber käia, sest ta on neid tundma õppinud, olles rinnuli letil üle 20 aasta. Ja pealegi on kardetavgi selle mehe võlga suurendada. Eks ole see Tiiraki hoone, mis kaela kukkumas, riidedki on tal seljas hullusti hatul ja kas ei olnud need Tiiraki püünised, mis meri ära purustas. Ka Tiiraki naine ja lapsed on näljas.

„Ah, sa kurat ei anna?"

„Ei. Maksa ennemalt vana võlg ära."

Teistele teeb see nalja. Tiirak kirub veel, ometi ei tee ta viha kellelegi hirmu.

Aga Tiirak ei jää ka täna viinata. Seltsis kasvanud, seltsis elanud, seltsis ööd olnud Halli-rahu all merel. Kui üks joob, ei jää ka teine ilma.

Tiirak on joobnud. Ta ei seisa nüüd paigal, vaid tatsub oma jämedate jalgega ühest kohast teise. Kuival maal ei oskagi see mees õieti astuda, aga kui ta istub paati, kasvavad ta jalad kaarte külge ja mehiselt kihutab ta oma peru hobusega marusel veel.

Tiirakit austatakse, temast peetakse lugu, sest keegi ei ole näinud nii suurt laenet, mida Tiirak vastu ei võtaks vandudes. Udus aimab ta teed ja pilkasel pimedal leiab kindlasti tema silm rannalt kilge, mis vilgub sureva tähena. Ei ole ranna lähikonnas ühtegi salakaljut, mida Tiirak ei teaks, ja ta on neile isegi kõigile nimed annud ja nende nimede järele tunnevad neid teisedki.

„Täna on niisugune ilm, kus sinagi, Tiirak, ei julgeks minna merele," ütles noorepoolne kõhn randlane. „Kui ma tulin, tahtis tuul välja pigistada silmad peast."

„Ma ei lähe — aga kui tarvis, siis lähen ka tänagi," ütles Tiirak. Teised ei naernud selle juures, sest nad teadsid, et Tiirak räägib tõtt. Tiirakil ei olnud tarvis suurustada.

Kõrtsiuks tehti lahti. Tuul kandis tuppa mere mürina, laenete turtsumise ja ähkimise.

Vana Kuumi Laur astus sisse. Põlvist olid kõverad vanakese jalad ja ta käis köötsus.

„Teie siin, aga inimesed on hädas."

„Kus?"

„Viskas ühe kaljase Võhuneeme karile."

„Kelle kaljas?"

„Kuidas ma seda tean. Vesi käib teisest üle. Aga inimesed on peal."

„Täna ei too neid sealt keegi."

„Kes see siis peaks tahtma surra."

„Noh, selleks ajaks, kui tuul vaikib, ei ole kaljasest pilbastki järel."

„Ah Võhuneeme karil?" ütles Tiirak, tõusis üles ja hakkas tiitsesti kõrtsist välja minema.

„Kuhu sa lähed?"

„Mis see sinu asi."

Ega ta ole jäänud peast ometi hulluks. Aga sellest Tiirakist võib kõike uskuda.

Mehed läksid Tiirakile järele.

Valgmal oli koos salgakene: mehed, naised ja lapsed. Selgesti paistis kaljas. Vaesed — surmale lähete vastu, sest täna on teid aidata võimatu!

Mõned arvasid kuulvat läbi tuule appihüüdeid. Võib ka seegi olla, sest tuul kandis hääle rannale ühes peene vesiauruga.

Inimesed vaatasid üksteisele nõutult otsa.

„Mis siin on?"

„Sina, Anton!"

„Ma olin oma isa pool. Kuulsin, et kaljas on jooksnud karile. Seal ta ongi! Kas peaks ka inimesi peal olema?"

„Kaht on näha."

„Aga neile tuleb ometi appi minna."

„Selle ilmaga?"

„Ma arvan — surema ei maksa minna küll kellelgi. Eks meil ole ju ka omaksed."

Seda ütles Kalda Rein, vana tõsine merimees, üks osavamatest randlastest.

„Ega kedagi sundida või."

Anton astus alla paatide juure.

„Mis sa tahad teha?“

„Ma lähen neile appi.“

„Sina? Kas sa ei näe, mis meri teeb? Kuhu sa tahad minna?“

„Noh — seda näen ma niisama kui teiegi. Aidake paat sisse!“

„Kurat, kui sa lähed, tulen ka ühes. See on õige — lähme toome nad ära. Inimesed upuvad ja meie vahime pealt. Kes seda on enne kuulnud.“

See oli Tiirak.

„Ah sa tuled kaasa? Tubli!“

Mehed lükkasid paadi vette. Jõudes välja laukast sattusid nad laenete meelevalda ja neid piiras tantsiv vesipärlite krants.

— — — — — — — — — —

Kõrtsis oli õhtul lõbus ja soe. Randlaste hulgas oli kolm ärapäästetud merimeest. Neljanda mehe olid laened pühkinud üle parda, aga selle üle ei osanud randlased kurvastada kuigi sügavalt.

Imet ei ole seal, kui laened haaravad merimehe sülle — ei — nii see peabki olema.

Tiirak oli õhtu kangelane.

„Teie teate ju — ma ei karda merd. Aga kurat võtaks — see käis kerest läbi. Teate — ma palusin Jumalat — ei olnud midagi parata. Aga ma ütlen — see — see — Anton — see on alles mees. Kuulsin lähenevat rüma — nõdraks tegi see käsivarred. Ütlesin — seal on nüüd su haud. Mürin lähenes — nüüd oli ta meie peade kohal. Suru kõvasti! nii ta hüüdis. Meid mattis laene — pime — nii pime nagu südaööl. Hopp — see oli ta hääl — kuulsin oma kõrvadega. Olime jälle laene harjal ja ma nägin majakat, randa ja kaljastki. Ja nii see kordus kümned korrad. Kurat võtaks — just kui nõid. Temast laened jagu ei saa.“

Tiirak hammustas hulga tubakat.

6.

„See oli sul lihtsalt hullumeelsus," ütles Antoni äi. „Sina lähed niisuguse ilmaga merele, kus randlastest keegi seda ei usaldanud. Arvan, et sinul nende inimeste eest sugugi tarvis ei olnud rohkem hoolitseda kui neil teistel."

„Sa ei armasta mind," kõneles noor naine. Ta näoltki oli kadunud siiamaalne lahkuse ilme. „Kui sa lükkasid paadi vette, ei tulnud sul mind sugugi meele."

Anton ei saanud ennast vabandada. Keegi ei julenud minna, aga ta tundis eneses sel korral äravõitmata tahtmist ja tungi sõuda merele. Tal oli isu võidelda maruga, selle maruga, mida need seal rannal kartsid, mille ees nad endid tundsid olevat jõuetud. Oi, suurepärane oli sel puhul sõit ja vana Tiiraki hirmunud silmad ajasid ta naerma.

Ja talle ei tulnud kordagi naist meele.

Tormistele päevadele järgnesid vaiksed ajad. Hääbuv tuul loivas laisalt üle nõmme, vaevalt suutes liikuma panna sitkeid kadakaid. Merel veeresid vesipinnal hallid vesirullid pikkamisi rannale ja kajakad lasid vastu vesipinda, silmitsedes hoolega vilkaid kalu.

Ilm oli hall, udune, mässitud jämedatesse, märgadesse ja määrdunud linadesse. Inimese meeleolu oli raske ja nukker.

Anton tundis igavust. Viimne sündmus, kus ta hulljulgelt sõitis merele, oli peene niidi katki rebinud tema ja naise vahelt. Nende elukord oli sellest ajast peale muutunud hoopis argipäevasemaks ja nii mõnigi kord leidsid nad pisukesi etteheiteid koristamata kividena teelt. Ennemalt sõites ei olnud nad neid mitte märganud.

Ümbritsev vaikus muutus rõhuvaks. Keegi nagu oleks hellasti hoidnud käe suu peal, mis küll ei takista täiesti hingamist, kuid veidikese ikkagi paneb lämbuma. Ei olnud enam seda healõhnalist elu, mi-

dagi kergelt vastikut segas hulka. Ka sageli lahkus öösel uni.

Ta kuulatas. Vaikust segas naise ühetooniline hingamine. Seal kuuldus äkki kohin. Oi — see oli tuttav — ta kuulatas aineti. Nüüd kadus see.

Ei. Mere kohin siia ei kostnud — olgu siis, kui on vali maru. Aga nüüd oli rõhuv hall ilm, kus meri magab nagu raugenud mure.

Siia meri ei paistnud.

Ka unes nägi ta merd. Kõrgel merel. Oi, kui palju valgust, kui palju avarust, kui palju vabadust! Kohisedes veereb laene, aga paat kargab peru hobusena talle otsa. Nüüd on ta mäe harjal ja sealt paistab kogu ilm. Tuul puhub purjisse ja need on pakil täis nagu kaua imemata rinnad. Paat hüppab laenetel ja taoti rüüpab ta parras helerohelise laene küljelt soolast vett. Ta kihutab kaua aega, aga ei lõpe veel öö. Ei paista enam Kõrgeneeme majaka tuligi.

Erutavalt mõjusid need öised salasõidud, sest ärgates ja selgusele jõudes tegi ta süda haiget.

Olles üleval nägi ta lahtiseil silmil und. Jälle oli ta kaugel merel ja vaevalt paistis majaka punane tuli põletikus laugudega silmana. Täiskuu uitas põhjatu kõrgel, aga ta kuju peegeldus siinsamas paadi serva ligidal virvendavas vees. Vett mööda veeresid peenikesed nöörid, lõigates kitsasteks siiludeks veest vaatava kuupalge. Taas hulkus ta mööda merikallast, vaadates laenete kaldaalust õõnistamist. Lõbu valmistas laenetele kaljulahmaka voogesse langetamine. Õõnistamine vältas aastate kaupa, aga laenetel on aega ja aastasajad ei heiduta neid püüdmast eesmärgile. Tõusis torm ja õhk oli täis tuliteravaid jääkilde, need lõid palge kibedaid haavu. Meri oli pahur ja sageli sööstsid uhkelt hiilgavate pärgadega kroonitud vesisambad kõrgele ja heitsid õhusse vaevalt paistvat vesiudu. Niisugune meri oli armuheitmatu, aga seda suuremat lõbu pakkus temaga võitlemine.

Oli ka küllalt kordi, kus ulatas taevarannani hoolega siledaks lihvitud vesipeegel. Ainult libisev paat tõmbas sellesse siledasse pinda vahumullikestega kaetud tee.

Aga siin ruumis seda kõike ei olnud. Maja ümbritses kindel maa, mis ei kõigu ja mis on alati tuim, igav, eluta ja ükskõikne.

Oli vaja suurt vabaduse mõttepilti, mis ei tunne mingit sundi, mis maksvaks ei tunnista mingit käsku, mis alati truuks jääb oma soovidele ja tahtmisele.

Kas ta enese siis kogu eluajaks on merest lahti kiskunud?

Miks?

Kui ta Tiirakiga kaldale jõudis, siis hüüdis vana lugupeetud merimees:

„Kurat, nii valju ilma ei olegi, kus selle mehega ei julgeks välja sõita."

Ja seda hüüdu kuulsid kõik.

Aga siin olid ööd rasked, ilma uneta — lõppematud pikad.

7.

Sõbrad surusid südamlikult üksteisel kätt.

„Kui kaua sa olid nüüd ühtejärge kodust ära?" küsis Anton noorelt mehelt, kelle riided tunnistasid, et ta ei ole Võllaneeme randlane.

„Seitse aastat."

„Ja nüüd tulid siis koju?"

„Nagu näed."

„Ja jäädki siia?"

„Ei. Võib olla, et olen siin talve üle, aga võib ka olla, et lähen ennemaltki. Siin on mul igatahes igav."

Anton vaatas oma noorpõlve sõbrale otsa. Ta oli tema pika aja jooksul ära unustanud. Aga Lauri tulekuga esinesid kõik mälestused endisest elust ta vaimus.

Nemad olid aastate eest tõsised sõbrad.

„Kõnele ometi midagi, mis sa oled näinud selle aja jooksul.“

„Ma ei tea, millest ma pean kõnelema. Aga igatahes näinud olen palju.“

„Sa olid kõik see aeg merel?“

„Jah. Ma olen merd sõitnud, kus silm kuude kaupa maad ei näe. Ma tahaksin sinule neist võõramaa meredest palju kõneleda, aga see on äkitselt võimatu. Need mered on nii suured, uhked ja metsikud, nõnda et seda ei saagi rääkida.“

„Kõnele neist midagi. Kõnele — ükskõik mis sa räägid. Mina ei ole neid näinud.“

„Kahju. Just sina peaksid neid nägema.“

Laur kõneles, ette tuues üksikuid pilte oma seitsmeaastasest meriteenistusest. Ta kirjeldas metsikut merd, mis igavesti tuhandeid ohvrid nõuab, mis aga siiski ei suuda merimeest panna hirmuma. Seal on kaljusaared nagu tondid vahil keset voogusid. Tuisates tulevad majakõrgused laened neile vastu, aga kaljuseina ei suuda armi lüüa ega lõhet sünnitada märatsev jõud ja vesimäed kargavad pisarate pilvedeks. Kaljusambad peavad endist viisi vahti. Mustad pilvekotid kannavad laiali maru üle voogude ja vihaga haaravad tuulekeerud kinni uutest purjedest, kisuvad need lõhki, nagu takused linased närtsud. Laened löövad laulu, suurepärast viit ja nende hääl on nii tugev, et see paneb kõikuma kivise rannapinna. Üksteist taga ajades kihutavad talised tormid, nende vihane norskamine kuuldub ninasõõrmeist ja priskelt lehvivad tuules hõbevalged, päikesekiirtes kiirgavad laiad lakad. Teisel laenel istuvad merineitsid õõtsudes lehvivate juustega pikkamisi üles-alla ja hebutades oma pärlis-jakkidega. Mitmel nädalal ei ole sa näinud maad, aga seal näed merilinde, kes muretult ja mõõdukalt marust läbi murravad oma tugevate tiibadega. Äkitselt katab merd ühest küljest hele puna, mis vahest jälle heidab violetti ja roosat helki. Värvid on kõige puhtamad, vaatepilt suursugune ja inimene ei suuda

sealt katkestada oma silmi. Kuuvalge öö. Ülalt vaatab täiskuu ja sätendab laialdane meripeegel. Laev lõikab kuulmatult läbi sulast hõbedast ja laeva järele jääb ärahangunud konarline hõbetee. Seal näed all põhjatu sügavuses kuud ja taevast ja lugemata tähti. Sa oled imederiigis — sest kes võib sulle ütelda, kummas taevas on tõde. Nüüd jõuab laev võõrale rannale, võõra linna sadamasse. Võõra merimehe võtab vastu mustasilmaline tüdruk, laseb oma pea ta õla najale ja sosistab oma hingeõhuga oma keeles magusaid sõnu. Ta silmad on täis tuld, ta liikumine täis elu ja ta armastus metsikult magus. Ta annab võõrale kahel käel kõik, mis tal iganes on anda.

Kaua kõneles Laur.

Meri on see, millele ta elab, mis tal alati mõttes, mida ta ihkab ja mille juure ta siis ruttab.

„Mõtlesin sageli sinu peale," ütles Laur. „Just sina oleksid pidanud kõike seda nägema ja läbi elama. Kas tead, mis mõttega ma koju tulingi?"

„Noh?"

„Ma olin selles kindel, et sa tuled minuga ühes. Eks kõnelenud meie poisikestena kahekesi sageli ilmameredest."

„Aga mina ei tulegi enam merele."

„Sina?"

„Ma ei ole ju enam randlane."

„Ah jah —" ütles Laur. „Ma kuulsin seda, aga ma pidasin seda naljaks. Sina ei tule enam merele!"

Ta hakkas kõvasti naerma.

„Võib olla, ma eksisin. Hea küll, ei tule, ei tule, ega meri sellega küll vähematki ei kaota. Mina aga lähen pea, sest seal on mul võimalik elada. Siin mitte!"

Sisemine piin sammub varjuna kannul. Ta on närija tojalik koer, kes salaja lööb su südamele haavu. Sa ei saa tema eest kuhugile põigata, sest sa kannad teda enesega ühes.

Ööd — vaiksed ööd! Anton kuulatas. Kus on see kohin, see laenete laul, mis kõikuma paneb kivise kaldapinna.

Ta vaatas aineti. Kus on need tulised täkud, kes ümber kihutavad oma käharate lakkadega? Kus on need merineitsid pikkade lehvivate juustega, kes istuvad laenetel ja hebutavad oma säravate pärlisjakkidega? Kus? kus?

Kitsas umbne tuba — kitsas nagu haudkelder. Siin on uni nagu surm.

Südames teeb haiget.

„Oled sa haiglane?“ küsis noor naine, vaadeldes kord hoolega oma meest.

„Oh ei, ei, ma olen terve. Ma olen täiesti terve.“

Et oma sõnadele anda tõsidust, usku nendesse kinnitada, suudles ta oma naist.

Anton ehmatas. Need huuled ei olnud pooleski nii kuumad, nagu selle võõramaa neiu omad, kellest Laur kõneles säravail silmil.

8.

Lühikeseks ajaks pani külm ahelasse vägeva hiiglase. Aga ometi mitte täitsa. Seal kaugel — seal kus taevas ja meri kokku sulavad, sealt paistis mustjas-sinine vesiviir — sealt kandis tuul rannale kohinat ja rasket ähkimist.

Seal käis võitlus raugematult.

Randlased käisid ringi nagu igavad varjud. Nende juuksed on sagris, habemed pikaks kasvanud ja tokerdanud ja riided kangesti hatul. Talvine püük laukades on vähene ja vandudes tulevad nad tagasi oma onnidesse ja magavad kangekaelselt kõvadel pinkidel. Üles tõustes tunnevad nad valu niuetes, ja kirudes ja oiates ajavad hommikuti riide.

Ka ei anna kõrtsmik viina võlgu, nii et isegi juua ei saa.

Naisterahvad kummardavad päevad läbi võrkude kallal ja nädalate jooksul vaovad nende abud allapidi, pihad kooldavad vimma, muutuvad ehtmeist rühmakaiks ja haiged silmad punetavad.

Enne magamaminekut astub vana randlane õue ja põhituul, mis peenikesest lumest kokku vihistab majakõrgused hanged, katkub ta halle juukseid ja viskab jääkülma lumijahu ta kurguaugust põue.

Kogu rannaküla on pandud ahelasse ja siinseal näed mõnda üksikut vargsi liikuvat kitsastel teedel hangede vahel. Tokerdanud kutsikas jookseb hange otsa, keerab nina vastu tuult ja uurib hoolega ilma.

Kuid kaua ei suutnud talv vangistada hiiglast. Küünlakuu lõpul läksid ilmad pehmeks, puhus lõuna poolt tuul ja üsna ruttu porsutas ta poleeritud, teraskarvalise läikiva jää inetuks ja urmseks.

Hanged vajusid silmnähtavalt, jalgrajad laienesid, ja randlaste nägudele asenes rõõmu ja lootuse ilme.

Ühel pealelõunal tõusis vesikaare tuul. See kiskus pilved puruks, ajas nad uuesti kokku ja mässis määratuks vatitombuks.

Igal silmapilgul ilmusid kõrges taevas uued kujud.

Räästad jooksid.

Veel oli meri kalda ääres rahuline. Aga mürin lähenes, lähenes. Voogude mäss pani ranna kergelt vabisema ja uinutas randlased öösel mõnusasse unne.

Randlased olid erutatud. Vahest ehk käis küll kiiremaltki võrgukuduja käsi, kuid sealsamas langes halli niidiga täidetud süst sülle ja kuduja kuulatas.

Mürin lähenes ja kõvenes. Tuul nagu nähes võidu lootust läks valjemaks ja isegi katused raksusid ja randlaste hütid oigasid valju surve all.

Seal taga kihutasid mitutuhat ratsanikku — seal peeti ägedat võitlust. Mitme sülla kõrgusele paisatakse vesimäed ja mitme jala paksused jäälah-

makad murtakse kergesti puruks, nagu oleksid need õhuke läbipaistev klaas.

Jää jõud raugeb, raugeb ja ikka ligemale kaldale nihkub lahe vesi.

Merelt kuuldub suurtükipauk. Lahe jäässe, mis poole sülla paksune, käristati mitme versta pikkuselt lai pragu. Järgmisel silmapilgul on juba voogude jõud lahtimurtud jäävälja mitu sülda eemale kangutanud.

Merimehe süda lööb ägedalt tuksuma, kuulates seda võitluse vihakisa. Ta teab väga hästi, et inimene nüüd sealt peab hoiduma eemale. Osavust, julgust ja jõudu ei võeta seal arvesse. On ju ka ette tulnud, et mõned randlased, kui nad juhtusid olema hülgejahil, on olnud selle võitluse tunnistajad. Aga teistele ei ole nad saanud oma nägemusi edasi anda, sest surelik ei tohi seda võitlust pealt vaadata. Vood pühkisid nad jäätüki pealt kui tolmukübemed.

Antoni isa oli marusel õhtul üksinda kodus. Madal kerisega ahi hõõgas tuppa pillavalt soojust ja lees sätendasid elavad söed. Vanake parandas võrkude silmi, pani hiladele uued nöörid, kuna ema teises peres oli hoolitsemas nurganaist.

Kas oli see nüüd tuul, mis klõbistas ust?

Vanamees kuulatas.

„Ei — seal peab keegi olema," pomises ta oma ette, tõusis üles ja läks avama ust.

Maru lükkas suure hooga ukse pärani.

Ukse ees seisis püsti mees.

„Kes sa oled?"

„Isa, kas sa mind ei tunne?

„Sina, Anton! Oled sa üksi?"

„Üksi jah."

„Mis ajas sind niisugusel ööl siia? Tule tuppa!"

„Kas ema ei ole kodus?"

„Ei ole. Kas sa tahtsid temaga kokku saada? Ta on Naaril."

„Ei. Parem on, et oled üksi. Isa, ma tahtsin sinuga kõneleda."

Anton vaatas elavaid süsi. Nad hakkasid nüüd uue hiilgusega särama, sest lahtisest uksest said nad tuult.

„Mis sa siis tahtsid? Sul pidi hädalist asja olema, sest niisuguse ilmaga ei oleks sa muidu siia tulnud."

„Arvad sa siis, et ma tormiga ei julge enam ulualt välja tullagi."

Anton naeratas kurvalt.

„Mis ma seda arvan, aga kui ei ole tarvis..."

„Kuule, isa — ma ütlen sulle midagi."

Noormehe hääles kuuldus erutus. Vanamees vaatas pojale otsa.

„Isa, ma ei saa seal elada. Sa vahest ei usugi seda, missugust piina ma tunnen."

Vanamees võttis lambi kätte ja katsus tahti tõsta veidi kõrgemale. Ta käed värisesid.

„Sa ei ütle selle kohta midagi."

„Mul ei tarvitsegi ütelda, sest ma kartsin seda ammugi."

„Sina kartsid?"

„Muidugi."

See oli noormehele kergituseks. Ta arvas, et isa teda hukka mõistab. Aga — tema olla seda aimanud juba ennemaltki. Noormees avas isale oma südame, suurema avalikkusega kui vahest kunagi ennemalt. Meri on viimasel ajal tema täitsa teinud enese orjaks. Tema mõtleb päeval mere peale, öösel näeb ta temast und. Kuuvalgel ööl esinevad talle laiade hõbedaste virvendustena, purjenöörid leiab ta peost ja iha kaugetele kohtadele teeb ta joobnuks. Ta ei suuda vastu panna, igatsus kannab ta võimsatel kätel kallastele ja kaljusaartele, kus tantsivad vood ööd ja päevad ja kus tondikujulised kaljusambad aastasadasid vahti peavad ja oma varanduse üle valvavad ilma lõpuni. See tegevus, millele ta peab anduma, on huvituseta, need ruumid, milles ta elab,

on kitsad, ja maa, mille peal ta kõnnib, üksluine ja elutu. Küll kihutab ta vahest ka tulise hobusega läbi tuhkja lume, aga seal tüütab see teda, sest kõik on väetike.

„Aga sul on ju veel naine. Sellest ei ole sa sõnagi ütelnud. Sa tahaksid siis temast lahkuda?"

„Ma tuleksin jälle tagasi."

„Kas tema seda lubaks?"

„Ei."

Väljast kuuldus kohin.

„Kuula," ütles vanamees teravalt kuulates, „tuul on Luulupä rannalt jää ära viinud. Laened käivad vastu panka."

„Aga mis nõu sa, isa, mulle annad?"

„Ah mina? Ma tean, su haigus on raske ja sellest paranemine nõuab aega."

„Ah sa arvad, et ma ei saagi merele minna."

„Vist küll. Su naine kardab ja põlgab merd ja ta ei laseks sind ilmaski sinna. Ma aiman su igatsust, aga ma arvan, et sa kui mees sellest ka saad võitu. Võib olla, leiad pärastpoole teisi asju, mis sind aitavad unustada merd."

„Isa, sa ei mõista mind."

„Ma mõistan sind paremini kui sina ise, sest ma aimasin ja kartsin seda juba ammu. Seni, kui su naise huultes küllalt veel oli tuld, ei mahtunud ka igatsus mere järele su hinge. Nüüd ei leegitse see tuli enam nii kuumalt, ei ole ka enam seda marutuult, mis leegid õhutaks endisele elavusele ja igatsusel on mahti hiilida su südamesse."

Uksel jäid seisma isa ja poeg kõrvuti.

„Eks ma ütelnud, Luulupä rand ongi lahti. Kuuled, kuidas laened käivad vastu panka."

Rüma ja voogude ähkimine kuuldus selgesti läbi maru.

9.

Vaba! Vaba!

Silm ei seletagi enam valendavat jäävälja. Mürinal jooksevad laened kaldale, mängides aastasa-

dade jooksul ümmarguseks lihvitud kividega. Meririnna kerkimine on lustiline ja ärksas ja alaliselt seisavad kari otsas kõrged vesisambad, peaehteks laiad kroonid.

Randlased tulevad rannale.

Meri on vaba. Nende toitja, nende ülespidaja — see elab jälle ja ootab neid. Ta meelitab ja kutsub neid — tal on needsamad sõnad suus, mis mullugi; nad saavad niisama ta kõnest aru, nagu mullugi.

Vaba, lahtine, otsatu meri!

Rannaküla ärkab oma talvesuikumisest. Jälle kogub rahvas hulgana pühapäeva õhtuti kõrtsi. Talvine roidumus on meestel liikmetest kadunud ja uuesti põrutavad nad oma rautatud kontsadega tugevasti vastu paasi. Poistel on tüdrukud kaenlas, nad tantsivad seltsis, vahete-vahel tulises suudlemises taltsutades lõkkele löövat kirge. Ei ole enam pikka aega koos olla, sest noormehed lendavad kevadel rannakülast välja nagu rändajad linnudki, kaugelt otsima õnne. Kala võivad ju püüda siinsetes laugastes vanad mehed ja naisedki. Kaugele rändavad noored, ilmameredele, kus laened on majade kõrgused ja kus silm nädalate jooksul muud ei näe kui sinetavat vett.

Seal nad siis viibivad, seal nad võitlevad ja mõtlevad selle juures rannatüdrukute peale, kes neid tagasi ootavad pikisilmi.

Aga selle eest peavad tüdrukud laskma endid nüüd otsatult suudelda — alles siis võivad nad nende mälestuse lõpulikult võita.

Ka vanad mehed on nüüd vilkad, hammustavad hoolimata rohkusel lehttubakat. Isegi purju võib juua, sest kõrtsmik annab juba viina võlgu.

„Ah sina lähed siis varsti jälle ära," küsib Tiirak Laurilt juba kümnendat korda. Ja kui siis noormees talle võõrastest meredest kõneleb, kuulab vana randlane nii suure uudishimuga, et lahtiunustatud suust välja valgub kollane tubakavirts.

„Noh, mis ma siis siin peaksin tegema. Arvad vahest, et siia jään kalapüüdjaks, kes selle eest tänulik on, kui maamees annab talle kibedat porsaõlut. Niipea, kui Loodi rannalt laev välja läheb, sõidan sellega Tallinna."

„Muidugi, muidugi," tõendab Tiirak veidi haleda häälega ja ta silmad löövad niiskeks. „Ma tean, sinusugused mehed ei lepi selle eluga siin. Ega see ka ole kellegi kuradi elu. Ma ütlen — sülitada võib selle peale. Ma ütlen — lendaksin siit minema. Aga mis sa teed — vanaks olen jäänud. Ma tean, tean — olen ju ise käinud. Kuhu sa kurat enam lähed, tiibade otsast tükid maha löödud."

Vana merimehe halin nõretab pisaraist.

Varsti kogub nende juure teisi.

„Kes veel tuleb?"

Loetakse ette mitmed nimed.

„Aga on veel keegi," naerab Laur.

„Kes? Kes?"

„See on juba saladus." Laur naerab, nähes teiste uudishimu.

Mõistatatakse nimepidi, kuid Laur joob rahulikult õlut. Õige nimi ei ole kellelgi suust tulnud, seda võib ju näha noormehe rahulikust näostki.

„Mis sa vastu ajad," nõutakse mitmelt poolt. „Ütle ära, kes sinuga veel tuleb?"

Lauril on hea vaadata, kuidas uudishimu sünnitab teistele piina.

„Ei. Ma ei ütle, sest ta keelas mind. Seda ei tohi keegi teada."

„Oi kurat, see inimene oskab ärritada. Ta teeb lihtsalt nalja."

Ka see abinõu ei suuda ärritada Lauri nõutava nime avaldusele.

„Kuule, poiss, ma tean seda," ütleb vana Tiirak ja lööb Laurile raskelt õlale.

„Sina tead?"

„Muidugi. Näe — minule ei ole keegi ütelnud, ära räägi. Ma räägin. See on Anton. Võid sa tagasi ajada?“

Tahtmatalt tunnistasid Lauri silmad ja olek tõeks Tiiraki üteluse.

Teised hakkasid naerma.

„Sinul, vana Tiirak, ei ole oidu peas. Anton sõidab ära. Kas ta noor naine peaks seda lubama. Ja mis tarvis siis Anton õige kodust ära lähebki. Kas tal ei ole seal ükskord hea elada!“

Peatselt läksid teised tantsima. Laua ääres istusid vana Tiirak ja Laur.

„Kuule, poiss, ära aja tagasi. Tema tuleb?“

„Tuleb.“

„Ütles ise?“

„Ütles.“

Tiirak jäi mõtlema.

„Seda ma usun,“ lausus ta veidi aja pärast. „Ma aimasin seda. Anton on täielik merimees, nagu ta isagi, selleks sündinud. Ei — maa peal ole ühtegi naist, kes niisuguse mehe suudaks jäädavalt merelt tõmmata eemale.“

Nüüd sosistas Laur Tiirakile kaua aega kõrva. Nad tahavad sinna minna, kus päikene otsekohe ülevalt alla paistab, sinna, kus päike mitmel nädalal looja ei lähegi; võib olla lähevad nad valaskalajahile, võib olla hulguvad nad nädalate kaupa jäämägede vahel. Kes seda kõike teab, mis võib juhtuda.

10.

Esimese laeva väljasõitmine Loodi rannalt oli kogu rannakülas erutavaks sündmuseks. Tüdrukud saatsid poisse ja lahkudes ei saanud nad kuidagi tagasi hoida pisaraid. Kuid ruttu pühkisid nad need põsilt ja naersid.

Tuul oli hea. Ta surus talve jooksul hoolega äraparandatud purjed pingule, ja niipea kui laev oli vabas vees, hakkas ta lustiliselt kiikuma.

Madrused saalisid laevalael tiitsesti edasi-tagasi, rebisid sipelga kiirusel nööride kallal, kuna kipperi hüüded kaldale kostsid läbi vinge tuule. Paar ärasõitjat poissi istusid kasti otsas ja teine neist mängis harmonikat.

Ka teistes randades olid randlased kogunud kaldale ja vaatasid lahkujat laeva.

Laev kannab enesega suure osa randlaste hingest laia ilma, ära kaugele kitsast kodust. Lahkuja laev võtab kaasa mahajääjate ihad ja soovid. Väikesed poisid tunnevad kahju, et nad on alles nii väikesed, sest just see keelab neid ühes sõitmast. Oh, kui nad ometi rutemini kasvaksid suuremaks, oleksid nad juba nüüd mehed! Kui kord tuleb aeg, siis tahavad nad sõita nii kaugele, kus kokku puutuvad laevamastid taevaga. Sinna tahavad nad tõesti sõita, kus kokku joodetakse taevarand sinise veega.

Vanad mehed toetuvad paatide vastu ja vaatavad vaikides lahkujat laeva. Oli aeg, kus nemadki kord siit niisama välja sõitsid. Uuesti tuli minevik suurele, sirgele linale maalitud pildina nende silmi ette. Kui nad olid küllalt vaadelnud, tungis õhkamine rinnust. Vana randlane sai väga hästi aru, et vanus oli pannud ta jäädavalt siia vangi.

Laur oli enne ärasõitu käinud Antonit otsimas, aga ta ei saanud oma sõbraga kokku. Anton elas raskeis kahtlemisis. Ta sai aru, kui meeletu on ta äraminek, kui suurt kurvastust ta neile inimestele saadab, kes teda armastavad ja talle on teinud rohkesti head. Kuidas lahkub ta sellest inimesest, kes ennast talle täitsa on annud?

Ei — ei — ta ei lähe!

Aga igatsus käis ta kannul truu koerana, musta varjuna kuuvalgel ööl. Silmapilgukski ei jäänud ta maha ega unustanud andmast ennast tunda. Kus ta vähegi sai mahti, lõi oma teravad hambad talle südamesse.

Laeva ärasõidu päeval läks Anton üksipäini rannale, et vaatega eemalt saata lahkuvat laeva.

Jõudes metsast madalate kadakatega kaetud nõmmele, avanes ta ees sinine vesiväli, üle tõmmatud valgete jädadega ühest lahe äärest teiseni. Keset lahte kõikus täies purjes lahkuja laev. Valu käis Antoni südamesse, nagu terava lõikeriista piste.

Ta seisis — sest vääramata võimul needis laev oma külge ta pilgud.

Alla astudes ranna kõrgelt kaldalt jäi ta seisma kamarapankadele.

Siin oli vesi vagune, ainult kerget tõusu ja vajumist oli märgata. Tuul oli tugev ja see kandis lahkuva laeva edasi linnukiirusel.

Suuremaks tõusid merilaened ja kõvemaks paisus kohin. Isegi laukas olev vesi avaldas ärevust.

Juba kadus lahkuja laev silmist — ainult topsel lehvis veel kaugel taevarannal.

Päike vajus. Ta sängi ümbritsesid verevad närudeks rebitud pilved. Kogu taevaalune oli rahutu ja meri kohises nagu pahandatult.

Meri ei suuda kevadel kaua oma vangistust unustada ja andeks anda. Alles suve poole, kui juba toomingate õilmed alla sajavad lumihelvete näol ja kui kõrkjad lauka pehmel rannal välja sirutavad veest oma noored kasvud, siis unustab meri oma viha. Väsinud hood jäävad rahuliseks ja õhtuti kõigub roheline vesi nagu sula metall — tasa ja raskelt. Anton istus ja andus oma mõtetele.

Pikkamisi rauges päevane tuul, aga seda kiiremalt kõvenes maru noormehe hinges. Kustuvad söed said tuult ja leek lõi heledale lõkkele. Ta sirutas oma käed ärasõitvale laevale järele, mis enesega ühes viis ta hinge.

Ta ei istunud enam siin kalda all armetuna, mahajäetuna, vaid oli kõrgel merel ja hoidis võimsalt käes tüüri. Kaugelt paistis kustuv majakatuli nagu nõrk täht. Veel mõni silmapilk ja siis on ta üksi keset kohisevaid vooge, ja tuul ulub laeva köites ja lööb vilet ta kõrvus. Kohisev laene ajab laeva taga, aga see kargab osava turnijana laene

harjale ja ainult veidikese osa soolast vett jõudis laene paisata üle parda.

Vägevad vood lagunevad, vihane ähkimine huulil.

Metsik sõit, hull sõit, aga meeldiv sõit.

Lõpeb pime öö ja merimees näeb esimest koidukiirt. See jookseb ja kargleb kuldpaelana vesipinnal, tõmbab laenete harjadele kitsaid helekollaseid jooni ja liigub vesipinnas edasi laeva alla. Meri muutub äkitselt jõukaks mõrsjaks, kes ei väsi ennast ehtimast. Ta laotab oma rinnale rasked pärliread, oma kaela seob ta hiilgavad keed ja oma puusadele tõmbab ta lumivalged, õhukerged laiad niplised. Siin ja seal tõmbavad pikkade tiibadega kajakad ta lahtistesse juustesse hõbevalged veerud.

Aga silmapilgukski ei jää meri rahule. Ta muudab enese kuju igal silmapilgul, välja otsides oma rikkalikust tagavarast ikka suursugusemaid ja kuninglikumaid ehteid.

Ja ta ainuke uhkuse ja edvistuse tunnistaja on laeval viibija merimees.

Anton ärkas mõtteist. Tuul oli muutunud maruks. Oli juba ümberringi algav öö.

„Ma tulen, ma tulen!“ hüüdis noormees ja sirutas oma käed mere poole, alaliselt jahvatava tugeva kohina poole.

Teel juhtus ta purjus mehega vastamisi. See nägi teda ennemalt ja hüüdis eemalt:

„Tere õhtust!“

See oli Kurdi ranna mees ja tuli Loodi poolt.

„Ma käisin Loodil. Pähkla Aadu sõitis täna „Lootusega“ välja. Juua oli küll.“

„Aga ilm oli neil vali.“

„Pole viga. Ega nad läinudki suurele merele. nad keerasid Pikaninale. Seal pidi neid 37 meest ootama. Nüüd on nad juba seal.“

„Ah täna õhtul sõitsid nad Pikaninale?“

„Muidugi. Nii nad kõnelesid. Mis neil viga minna, sest tuul on päri. Nad lähevad sealt alles homme lõuna ajal teele. Head ööd!“

11.

Öö peale läks maru veelgi tugevamaks. Vihaselt vilistas ta mehe kõrvus, kes ruttas kesköö ajal üle nõmme.

Pilved põgenesid nagu põõsastest üleshirmutatud linnud. Mööda lagedat nõmme kihutasid nende karjad nagu vaenlast taga ajajad ratsanikud. Kõrgeneeme majak heitis üle mere valgustänavaid, kus sees rahutult liikusid kõrged lumihanged.

Randlane jääb niisugusel õhtul korraks oma hurtsiku ette seisatama ja kuulab kari otsast kuulduvat turtsumist ja laeneterüma. Ta läheb onni, lootus rinnas, et Jumal ehk kuidagi õnnistab ja laened öösel midagi merest välja viskavad.

Juba enne koitu tahab ta minna saagile.

Peagi on onnide vahelt elanikud kadunud ja maru jalutab üksi rannakülas. Ka temal ei ole siit midagi kätte saada. Paed lasuvad raskelt katustel ja hoiavad omi seisukohti suure truudusega. Ka on need vanad onnid siin aastate kaupa lommutades omandanud visaduse, nii et nad ei karda ka tugevamatki maru. Mõnest kohast kisub tuulehiil sammeldanud räästast välja kahlu, sasib selle siis laiali, kaugele pildudes üksikuid kõrsi. Teises kohas viskab ta tüki vana aeda ümber, ahmib ulu alla pandud vana võrku, vajutab maja otsas oleva ageriku kokku ja jalutab jälle edasi.

Antoni isa istus onnis ja suitsetas piipu. Nõrk lambituli heitis helki musta nõekorraga kaetud seintele ja vana magaja naisterahva kortsurikkale palgele. See pisike tuli on nagu inimese elu. Vaevalt loksub veel tilk õli lambi põhjas — aga kauaks jätkub sedagi. Ikka lühemaks ja lühemaks vajub leek ja sedamööda nõrgeneb ka ta valgustamise jõud.

Õli lõpeb — tuli kustub.

Oli aeg, kus oli temagi noor — käsirandmed tugevad ja sitked, silm tuliterav. Laene paiskas ta soolase veega üle ja see tegi ainult nalja. Kõige metsikumal õõtsumisel ei läinud süda pahaks!

Nüüd istub ta siin, seotuna nägematute ahelatega. Mõtted lähevad veel nagu üleserutatutena endistesse aegadesse tagasi, aga vägev ei ole nende lend — nad väsivad ruttu. Talle astuvad teele ette vanad tuttavad, kes ammugi sinna alla on läinud ja seal teda ootavad.

Vanakesel oli kahjugi, et meri teda pika aja jooksul ei olnud omale võtnud ühes nendega, vanade sõpradega, kellega ühes elatud, kellega kuluks ka ühes surra.

Aga igatahes ei suuda taht kaua leegitseda, sest vähe, vähe loksub veel õli põhja peal.

Tuulehoog rõhus suure raskusega vastu seina, klaasipilu vahelt pääsis veidi tuult tuppa ja lamp kustus. Vanake surus oma palge vastu ruutu ja vaatas. Pilve varjud põgenesid üksteise eest ja kui kuu paistis, laotus laiali ta ees vahutav meri. See oli nagu hiiglaadraga ülespöördud sööt, vagude harjad kaetud ärmatisega.

Kohises!

Võib olla, et nüüd veerebki niisugune laene alla, mis kaasa võtab ta maja ja alla viib sinna kaugele.

„Ei, siiamaale nad ei ulata, ei ulata,“ pomises vanake ja heitis kõvale asemele uinuma.

— — — — — — — — — —

Kas oli see unes, või kuulis ta midagi?

Vanake tõstis üles oma pea ja kuulatas. Endist viisi kohises meri ja vilistas tuul maja nurgal.

Võib olla viskas ta midagi vastu ageriku seina.

Uuesti kuuldus vöörusest klobin ja ukse kääksumine puuhingil.

„Maru on ukse lahti lükanud, see tarvis kinni panna.“

Vanake ajas jalule ja astus vöörusesse. Tugev tuulehoog surus talle vastu.

Uks oligi lahti.

„Vaesed, kes täna merel!“ õhkas ta uksest välja vaadates.

Kuu tuli pilve alt välja, valgustas kallast ja ülespöördud ärmatisega kaetud merisööti.

Vanake pühkis käega üle silmade ja vaatas aineti.

Kellel on siis praegu südaööl rannal asja? Mis see inimene seal jookseb ja kuhu ta ruttab?

Aga inimene see on.

Tuul õõtsutas vööruse ust. Kuu paistis pikalt üle ukseläve sisse. Imelik — võrgud on maas. Aga õhtul olid nad veel mastipuu ja purjedega üleval seinal.

Vanake katsus. Purjed ja mastipuu olid ära. Ka ei olnud aerusidki, mis seisid läbi talve püsti ukse taga.

„Tema see on, tema,“ ägas vanake. Ta kehast käis läbi halvatushoog. Ta oleks tahtnud kisendada, aga kurk ei annud häält.

Kuu kadus pilvede taha ja need katsid ta kahvatanud näo nii kinni nagu oleks heidetud ta palgele mudaga läbiimbunud riided. Kalameeste küla, meri ja rand vajus pimedusse.

Meri kohises seda vihasemalt. Maru katkus vanamehe hõredaid halle juukseid.

Pea pääsis ta halvatuse raudsete küünte vahelt.

„Tema ta on,“ sosistas ta enesele ja hakkas jooksma mööda ümmarguste siledate kividega kaetud kallast alla paatide poole. Majade vahelt sattus ta lagedale. Maru pildus silma peenikest liiva, õhk oli täidetud vesipiiskadega. Maru surus ta suu kinni, nii et ei saanud hingatagi.

„Tema ta on, tema,“ sosistas ta ja kokku võttes jõudu tõttas läbi maru ranna poole.

Vanake jõudis paatide juure.

See oli ta poeg. Noormees kargas praegu paati ja hakkas aeruga lükkama seda kaldalt eemale.

Vanamees haaras kinni vee sees järel lohisevast nöörist.

„Pea! Mis sa teed? Kas sul on oidu peas? Lükka paat tagasi!“

„Sina, isa! Lase lahti!“

„Mitte ilmaski! Lükka paat tagasi!“

„Ei.“

„Kuhu sa tahad siis minna?“

„Ma sõidan Pikaninale. Sealt läheb laev homme Tallinna.“

„Sina sõidad. Oled sa hull! Kas sa ei näe, missugune on ilm?“

„Lase lahti! Ma olen ennegi niisuguse ilmaga sõitnud.“

„Selle pähklakoorega lähed sa üksipäini merele. Kui sa tagasi ei lükka, ma pean hommikuni. Ma hüüan appi!“

Vanamees hüüdiski. Aga enne kui hääl ta kurgust sai välja tullagi, purustas maru selle ära.

„Isa, ma ütlen, lase lahti. Ma ei tule tagasi.“

Ta lükkas tugevasti paati ja tõmbas vana randlase põlvini vette.

„Ma ei lase, või tõmba mu käed otsast. Sa oled hull. Mine homme. Kes sind siis võib keelata.“

Anton tegi äkitselt järsu tõuke. Nöör langes vanakese käest vette. Ruttu kummardas ta seda üles kahmama, aga tugev laene lõi ta silmad ja suu vett täis. Kui ta uuesti hakkas nööri otsima, oli paat juba mitu sülda eemal.

„Tule tagasi, tule tagasi!“ hüüdis vana randlane ja see hüüd muutus suurt valu avaldavaks ulgumiseks.

„Mine koju, mine, isa, koju! Sügisel tulen tagasi; ütle seda ka temale, sest ta ei tea sellest kõige vähematki, et ma ära sõidan. Ma ei suutnud enam elada — ei suutnud. . .“

Tuul viis juba hääle ära.

Jälle käis kuuvalgus üle meripinna. Isa nägi nüüd, kuidas Anton valge purje üles tõmbas. Maru haaras ahnelt purjest kinni, kuu peitis enese määrdunud pilvede taha ja — paat kadus pimedusse, kohisevasse öösse.

Vanake seisis üle põlvede vees, vaatas sinna poole, kuhu ta poeg sõitis ja ei näinud mitte midagi.

Maru katkus vihaselt ta hõredaid, halle juukseid.

LAENETE LAUL

1.

Pääsedes valju võõrasisa silmapiirist jooksis Enn Kassihambule, istus seal ja kuulas tundide kaupa laenete laulu.

Viis kostis kõrge teravnurgelise kalda alt, hääl kuuldus kaugelt rahudelt, kus ümmargused laenete-rullid pärreldes lagunesid veest väljaulatavatel kividel; sügavad toonid tulid kaugelt sinkjalt merelt — sealt, kus ühte joodeti vesipiire vesihallide pilvedega.

Uidates tuli lahja poisikene, närustes riietes nagu hälbinud tall, Kassihambule ja istus sinna. Vahest vaotas ta oma sinised silmad kinni, kuulatas. Teinekord ajas ta need pärani ja puuris pilgud ahnelt ääretu avarusse.

Tuules olid hääled. Tumedad, sügavad toonid mässisid ta ümber, pehmed nagu kõige pehmem sammal palu pinnal. Midagi ei kuule sa sellest ühtesoodu kostvast, pikkamisi tõusvast ja vaibuvast kohinast. Seal kostub äkitselt midagi erandina, muutub valjemaks ja virgub nüüd ägedaks, kirgliseks vingumiseks. Sellele ärkab kõrvale teine hääl, algab esmalt madala mulisemisena, kerkib käredaks jõevooluks ja sureb rõkates rahurahnudel. Aga just sealtsamast kuuldubki nüüd hele lehtpilli viis, kiire, kärme ja suurehoogne. Ikka ägedamaks muutub ta, valjuks vilistamiseks kuulmetes, kuni ta viimaks ära eksib pehmesse aluspõhja — kohinasse ja sinna ka surebki.

Jälle kuuled sa põhitooni ta suuruses, sest ta matab kõik hääled enese alla. See on laenete vihane rüma rahul ja neemenukil. Sealtki kannab ju tuul halli vesivihma nagu peenikest loori kaldale ja punub kuulaja kuuele nägemata ämblikuvõrgu.

Täna on tuul mere poolt, aga tuul ei ole mitte kange.

Ka tormi ajal on Enn siin istunud. Oi — sel ajal on laenete laul veel palju köitvam ja magus hirm pesitseb salaja südamesse.

Seal mässavad võitmatud väed, aga siia kaldale nad ei ulata — seda Enn teab. Sealt kuuldub ähmimine, ähkimine, purelemine. Tulises vihas ajavad nad üksteist taga ja nende ninasõõrmed heidavad auru.

Ükskord läks ta õhtul varakult magama. Teda äratas unest ragin. Kui ta silmad lahti lõi, nägi ta, kuidas vanaisa murelikult istus tule juures ja ema vaatas aknast välja pimedasse. Ema õhkas. Maja värises ja vesipisarad käisid vastu ruute. Oi, see oli ka laenete laul, mis ta siis kuulis — aga ta värises siis ja võttis teki üle pea. Ta kuulis, kuidas vood kisendasid vihas, näis, nagu oleks külm vesi puutunud ta jalgu. Ta tundis hirmu, värises ja hakkas nutma. Teda kästi vagusi olla. Seni kuulis ta voogude ägamist, kuni uinus.

Sellest ajast peale ei näinud ta enam oma isa. Aga sellest oli möödunud palju aega. Muud ta tollest ööst ei mäletanud kui öist laenete laulu.

See kuuldus ka nüüdki veel ta kõrvus.

Kus on see koor, mille helisid Enn kuuleb? Koorist ei ole poisikesel mingit mõistet, ta ei oska ise laulda ega ole peale randlaste lällutamise kuulnud mingit laulu.

Aga Enn kuulab, kuulab ja vahib pärani silmil avarusse.

Laenetest kaldale visatud puutükk on poisikese jalgade ees ruskel sõmerliival. Enn võtab selle

ja viskab kaugele laenetesse. Need kiigutavad seda, näib, nagu nihkuks ta ikka kaugemale ja kaugemale.

Kuhu laened ta viivad? Kui kaugele ulatab ometi meri? Mis tuleb sealt tagant taevarannalt vastu, kus meri lõpeb?

Kord küsis ta ka vanaisalt: kui kaugele ulatab meri? Vanake silitas siis poisikese pead ja ütles: „Oota, kui suureks saad, küllap siis ise näed."

See ütelus teda ei rahuldanud. Suureks ei jõua nii pea kasvada.

„Ütle ikka, kas merel ei olegi otsa?"

„Ei, merel on ots. Sealt teinepoolt tuleb jälle maa. Kui sa lähed ikka edasi, siis tulevad linnad, suured majad, mis isegi hoopis kõrgemad kui meie kirik."

Kõrgemad veel kui kirik; see vana hall ja jämeda torniga kirik, mida Enn oli näinud paarile korrale.

„Kas seal on ka niisamasugune rand nagu Kassihambul? Kas seal laened niisama laulavad nagu siingi?"

„On niisuguseid kui siin, on ka palju kõrgemaid ja järsumaid. Laened laulavad igalpool."

Uuesti äratas poisikese ta eksivatelt mõtetelt laenete laul. Ta kuulis nüüd selgesti heledat, mõõdulist viit. See kõikus õhus nagu peenikene võrguniit. Kui kergesti ei võiks see selles tumedas kohinas küll katkeda!

Katkeski, sest viis kadus. Aga nüüd tuli uus, veel peenem, kärmem, kõikus rohkemgi õhus. See vingerdas nagu vilgas madu mere mühinas ja kõigest jõust talle järele rutates katsus Enn teda kinni pidada. Ta läks veel väledamaks ja sulas rahul võitluse hüüete ja vihase ähkimise hulka.

Tuul oli valjuks läinud ja puhus talle vastu nägu. Laened tõusid, jooksid kaldale ja katsusid tabada ta jalgu. Enn vaatas, aga ta ei näinud

midagi, sest hämarus tõmbas ta silmi ette hallid kardinad.

Sealt ülevalt kuuldus nüüd ratsaväe mürin. Ta nägi täkkude lehvivaid lakku, nägi nende seljas istuvaid ratsanikke pigimustalt hiilgavate kilpidega. Ta tundis, nagu oleksid need vihased hobused oma ninasõõrmetest pursanud tema peale tulist hingeauru.

Olgugi, et ta läbi halli kardina kuigi kaugele ei näinud, ajas ta pärani oma sinised silmad ja vahtis.

Kõik elas, liikus ja kees ta ees.

Seda ta nägi.

„Kuule, poiss — mis sa siin vahid. Tule koju!"

See oli vanaisa Tiit. Vana inimene teadis, kust ta Ennu võib otsida, sest ta oli ennemaltki poisikese koju viinud Kassihambult.

Kadus äkitselt kõik — Ennu ees oli mustjashall meri, mis valjusti laenetas ja kohises.

Jõudes rannakülla tulid neile vastu vastikult haisevad ja laisad sead, kes endid olid täis õginud kalakide ja nüüd kellelegi ei viitsinud anda teed. Siit ja sealt kuuldus hämaruses jutukõmin ja naer ja kõrtsi juures hirnatas kellegi maamehe hobune.

Heites vöörusesse magama kuulis Enn jälle laenete laulu. Ta tõstis pea üles, kuulas — kuulas — kuulas. . .

2.

Reina rannal oli tänavune sügis kalasaagile rikas. Paadid tulid alla, seest valged nagu lumihanged. Vabuaedadest paistsid hõbehunnikud ruskelt liivalt, nende vahel taarusid joobnud kalurid, närisid lehttubakat ja vandusid. Tuli uus paat. See tõi ärakustunud punnis silmadega ja jämedate magudega turssi ja suuri pruunide selgadega lesti, kes liigutasid endid visalt.

Maamehi käis rohkesti Reina rannal. Ka sõitis sinna hulgana vaheltkauplejaid Riiast ja Tallinnast,

pakuti üksteise eest hinda, meelitati randlasi viinaga, leivaga ja tubakaga ja lahtunud õllega. Hommikust õhtuni leidus kõrtsis randlasi, kes seal jõid, tülitsesid ja laulsid auklaule.

Pea ööd kui päevad nõjatas letile pundunud näoga unine kõrtsmik ja valas ostjatele agarasti viina.

Kogu oma eluajal ei olnud ta siin rannas pidanud nii rikkalikku lõikust.

Viletsustel ja hädadel on raske randlastest jagu saada, sest loomulik sitkus ja vastupanemise jõud on neil headeks võitluse abinõudeks.

Hoopis teine lugu on rikkaliku õnnistusega, sest selle vastu ei ulata randlase jõud.

Rikkalikust saagist oli vähedel kasu, sest kõrtsis sulasid sissetulekud ruttu kokku.

Ennu võõrasisa viibis alaliselt kõrtsis. Sealt koju tulles käis ta omastega valjult ümber. Vana Tiit vaatas poisikese peale, kelle võõrasisa toast välja viskas. Talle veeresid isegi pisarad silmi, kuid aitamiseks oli ta võimetu.

See oligi Reina ranna saagirikkus, mis lähemast linnast sinna meelitas hulkujate mängumeeste koori. Kui kuus meest ühel päeval vaheltkauplejate vankritel rannale sõitsid, siis teati sellest uudisest ruttu kõneleda kogu rannal.

Vaimustusega kõneldi nende mänguriistadest, mis vasest olla ja niisama särada nagu meri koidu ajal.

Ainult üksikud olid näinud mänguriistu. Need pandi kõrtsi tahakambri. Kes aga neid näha tahab, ja kuulda, kuidas nendega mängitakse, see mingu õhtul kõrtsi, aga ta peab selle eest raha maksma.

Vana Tiit istus üksipäini toas. Seal kaugel paistis allalangev päike üle mere ja ta kiired jooksid randlase tuppa. Mida need kiired iganes puudutasid, muutus kiirgavaks metalliks: vesipind, kogu meri, liivajoomed, ka randlase maja aknaruudud. Kogu meri oli nüüd laisalt õõtsuv sulakulla kogu.

Vana, halli habemega randlane vaatles oma kätt. Kui lahja ja jõuetu. Kogu võim on temast kadunud nagu kerge tuhk tuleasemelt. Aga ta paljale, kortsulisele rinnale langevad kiired mõjuvad soendavalt. Jõudu need küll enam ei ärata, aga viivad mõtted endistesse aegadesse tagasi, sinnamaale kus ta elas kuldset noorust. Jõuetus ja vanadus olid sel'al arusaamatud. Ei olnud raskust, mida need käed ei oleks suutnud võita; ei olnud hirmu, mis oleks pannud selle südame ehmuma.

Päike vajus alla taevarannal — ainult vereva poolkuulina paistis ta äär. Imelikul viisil tuli Tiidule ette, et ta elu on sarnane allalangeva päikesega. Kauakski tema siis — vahest veel viimased hingetõmbed. Elu oli niisama mööda läinud nagu aastaaeg; oli olnud päikesepaistet, tuult ja maru, aga nüüd oli käes hilissügis. Veidi veel ja siis tuleb talv. Ta nägi ennast istuvat kangruna telgede taga, kus alaliselt lõi koesid lõimeisse. Kuidas ta kudus, eks see olnud tema oma asi. Mis aitaski nurisemine nüüd, kuigi ta sagedasti oli niisugused lõngad võtnud, mis katkesid kergesti.

Oli veel üks ainukene inimene, kelle pärast vana randlane ihaldas elada. See oli ta tütrepoeg Enn. Ta nägi seda kurba nägu, ta vaatas vahest kaua neid suuri siniseid silmi, ta mõistis, kuidas poisikesele läheks vaja päikesepaistet. Aga kust seda võtta. Ta vana rind oli külm — see ei suutnud enam soendada. Poisikese käekäiku ei saanud vanamees oma eestkostmisega kuidagi hõlbustada, sest joobnud randlasele on vasturääkija vaigistamiseks igasugune kättejuhtuv asi hea küll.

Enn tuli tuppa, istus kolde kivile ja hakkas vitsaraoga sorkima lees olevaid elavaid süsi.

„Ära tee suitsu!" ütles Tiit. „Mis need mehed arutavad seal rannas kobaras?"

„Eks nad kõnele mängumeestest."

„Kus need mängumehed mängivad?"

„Eks täna õhtu kõrtsis," vastas Enn ja hakkas uuesti tuhka sonkima. „Neil olla vasest pillid."

„Kuule, ära tee suitsu. Sa ütlesid, neil on siis vasest pillid. Need on siis moosekandid. Eks mina ole neid küllalt kuulnud."

Poiss sorkis süsi edasi.

„Ära tee suitsu! Kas sa ka tahaksid kuulama minna? Nad mängivad muidugi kenasti."

„Ega sinna siis muidu sisse lasta. Igaüks peab raha maksma."

„Ah seal nõutakse ka raha."

Vana randlane tõusis üles, läks oma voodi juure ja võttis õlgedega täidetud aluskotist väikese määrdunud nahast kotikese. Ta otsis oma värisevate sõrmedega sealt seest kaua, enne kui leidis paraja raha.

„Tule siia, ma annan sulle kümme kopikat. Küllap nad selle eest sinu sisse lasevad."

Poisikese suured sinised silmad hiilgasid ja raha võttes värises ta väike kõhn käsi. Elus ei olnud tal veel peos olnud hõberaha. Ta vaatas üksisilmi väikest, õhukest rahatükki.

„Võta aga peale, selle eest saad sa nende mängu kuulda. Hoia kõrvale, et isa sind ei näe. Eks mine siis peale."

Poisike jooksis kõrtsi poole, hoides raha kõvasti peos.

3.

Salkadena seisid sagris juustega rannaküla poisikesed kõrtsi akende taga ja püüdsid sisse vaadata. Neil ei olnud raha sissepääsuks. Kui nad uksele liiaks lähenesid, hirmutas uksel vahiks seisja kõrtsmiku vanem poeg nad sealt nagu varblasekarja eemale.

Kõrts sumises nagu mesipuu suvise hommiku päikese paistel.

Argselt, pooleldi hiilides, läks Enn kõrtsiukse ette.

„Kasi eemale!" hüüdis talle uksehoidja.

„Ma tahan sisse minna."
„Kas sul on raha?"
„Mul on raha."
„Näita siia!"
Enn näitas peos olevat kümnekopikalist hõberaha.

„Noh, selle sa nüüd küll kusagilt varastasid. Aga ükskõik, raha on raha. Ma lasen su sisse. Anna siia!"

Enn lipsas ukse vahelt tuppa. Kõrtsmiku poeg viskas raha toolil istuva võõra mehe süles olevasse puukaussi.

Tuba oli tubakasuitsu täis. Joobnud mehed lärmitsesid keset põrandat. Mitmed tungisid leti poole. Irvakili ukse vahelt paistis selgesti, kuidas mängumehed tagakambris pille korda seadsid.

Enn astus nurgas kummuli pandud toobri peale. Sealt võis ta üsna hästi üle kõrtsis olijate peade tahakambri näha.

Õige. Need pillid kiirgasid tõepoolest. Nad heitsid tulevalgel niisama helki, nagu hommikul tõusva päikese kiirtes vaikne vesipind.

Enn ootas. Rahutus täitis ta südant. Oma suurte siniste silmega vaatas ta aineti mängijaid, valvas nende igasuguseid liigutusi, ja kui keegi pani pilli suu ette — ähvardas ta süda seisma jääda.

Valmis! Üks — kaks — kolm.

Kõlasid toonid, mürin, hele vile. Kõik need hääled jooksid kitsas kõrtsitoas nagu hullumeelsed ringi, segasid üksteisest läbi üleshirmutatud vilkade hiirtena ja otsisid teed väljapääsuks. Nad tungisid teravate, tules kuumaks aetud naasklitena kuulajate kuulmeisse, sealt peaajudesse, südamesse, verre. Olgugi, et kitsast kõrtsituba täitis kõrvulukustav kära, kuid siiski kõlasid sealt seest üksikud toonid, pikad, kriiskavad, kõrgelt lendavad. Need olid nagu kõvast nahast palmitud piitsakeeled, mis käisid vingudes õhust läbi ja lõid valusalt vermeid. Sealsamas esinesid jälle röökimised, röhkimised; need olid jä-

medad jõhkrad toonid, nad liikusid õhus toorelt, hoolimatult ja põrutasid halastamatult peaaju.

Enn kuulas. Esmalt seisis ta hing nagu halvatuna selles toonide rägas. Ta oli nagu hälbinu, kes sealt kõigest jõust otsib teed väljapääsemiseks, sest ta hingel oli õhust puudus. Ta oli nagu kala kuivale tõmmatuna — kes vett ahmib.

Aga varsti hakkas Ennu kõrv sellest rägast midagi leidma. See oli niisama, nagu kullapesija silm sõmerliiva hulgast välja seletab hiilgavad terad. Ometi tabas ta kõrv siin ja seal ühe tooni, mis arglikult, hellalt talle lähenedes ta kuulmet puudutas õrnalt. See arglik toon läks ikka omasemaks, julgemaks ja suudles ta hinge. Ta tundis selle hingeõhku. Kuid see toon kadus äkitselt. Nüüd tuli terve hulk helisid ühiselt. Nad otsisid ta siit nurgast üles, võtsid ta kiljatades kätele ja tantsitasid teda üleval õhus.

Ikka tugevamini ja tugevamini surus Enn enese nurka. Ta ei näinud sugugi enam säravaid vaskpille, ka mitte kõrtsis olevat rahvahulka, vaid ta vaatas, kuidas helid nagu päikese kiired üksteisega kokku põimitult õhus liikusid. Need olid just niisugused, nagu kiirgavad kiirte vihud mere peeglil, kus nad liiguvad, liiguvad.

Ta ei näinud nüüd enam musti, suitsenud kõrtsiseinu. Ta istus Kassihambul, vaatas sealt; ja sealt ülevalt need helid, need viisid ju kostsidki. Need olid needsamad hääled, mida ta ei suutnud tabada kaua aega. Nüüd ta leidis nad. Ta kuulis sedasama vilet, mis ennegi ta kõrvus mänginud — seesama turtsumine, rüma sealt eemalt rahult.

Mäng vaikis. Uimasena vaatas Enn ringi. Nüüd nägi ta suitsenud kõrtsiseinu. Randlased tungisid ettepoole, kisendasid üksteise võidu, kelkides oma jõukusega ja visates raha letilaual olevasse savist vaagna.

Muiates pühkisid mängijad rätikuga higi.

„Kuule, poiss, kas oli ilus?"

See oli vana tuttav lestakaupmees Karp, kes mitu aastat juba rannas käis ja iseäranis lastega hästi läbi sai.

„Oli küll. Kas nad veel mängivad?“ küsis Enn sosinal.

„Ah, oli ilus! Ei, enam nad ei mängi. Nüüd on selle raha eest küllalt. Ega see kerge amet ole, näed, mehed pühivad ju higi. Kas tahaksid ka nii mängida?“

„Ega ma ei saa.“

„Miks ei saa, kui inimene aga tahab. Peab ära õppima. Eks näe kui kergesti see nende käes läheb?“

„Kuidas seda õpitakse?“ küsis poiss ja ta arust oli, et nüüd kuuleb korraga hirmus suurt saladust.

„Noh, seda ma nüüd sulle küll ei oska ütelda. Peab ikka pilli ostma ja puhuma. Mis seal siis muud.“

„Ega oska puhuda.“

„Õppima peab. Ega see nii raske olegi. Minul on niisama suur poeg kodus kui sinagi. Aga ta puhub üsna kenasti, nii et lust kuulda. Ta võib just niisama mängida kui needki mehed. Ega õppinud teine kuigi kaua.“

„Kas tal on niisamasugune pill?“

„Kuidas muidu. Pill peab ikka olema, millega siis õpid. Mina ostsin talle pilli.“

„Kas nad kauaks siia jäävad?“

„Juba homme lähevad ära. Kus niisugused mehed nüüd paigal seisavad. Nad sõidavad Toise randa. Seal mängivad homme õhtu. Mis sedasi viga elada. Longi ringi, löö pilli ja raha tuleb.“

Mängumehed istusid ja jõid õlut. Ikka lärmitseti kõrtsis ja kiideti meeste mängu.

„Ah sina vahid ka siin,“ hüüdis Ennu võõrasisa, kes poisikest oli toobri peal tähele pannud. „No mina tahan sind õige õpetada. Sa ei oska kodus magada.“

„Tal niisama õigus kui teistelgi. Ta maksis raha.“

„Ah raha? Küllap minu taskust sa lurjus selle siis varastasid."

Joobnud randlane taarus poisikese poole, käed kinnipüüdmiseks väljasirutatutena ees.

„Ah lase laps olla," tõrjus lestakaupmees ta tagasi.

Enn tuli ruttu toobri pealt maha, vilksatas uksest välja ja kadus pimedusse.

4.

Enn istus Kassihambul ja kuulas laenete laulu. Seesama tuttav, ühtesoodu kestev, vahest tõusev, vahest vaibuv kohin. Peenikene vesiaur tõusis kerge suitsuna rahu kohalt, mida tuul jälle ruttu laiali pühkis. Lauka sopis tihedalt kasvav pilliroog kahises. Eemalt laiu äärest kõrkjast tõusis lendu meripart.

Enn kuulas.

Aga ometi. Ta kõrv tabas sellest mühinast üksikud helid. Kuskil tõmbas keegi läikiva teraskeele pingule, tõmbas seda sõrmega, ja üksikud tuliteravad helid puurisid poisikese kõrvu.

Nüüd katkes pingulikistud keel ja vingumine kuuldus õhus.

Need olid vilepilli hääled. Küllap see istus seal kaugel laenete harjal, sest need helid lidusid siia mööda vesipinda.

Helid ise kostsid kergelt, üksteise ümber mässides, ja neid kandis õrnalt tume kohin.

Enn vaatas pärani silmil sinisele merele.

Nüüd läksid helid selgemaks, ta võis neid korralikult lahutada üksteisest. Seal uitas kõrge toon. See lõikas uhkelt õhust läbi, täitis kogu ilma, kogu selle avaruse, mis täitis kergete pilvede ja sinise vesipinna vahet. Seal jooksid jälle kõrvalhelid, puudutasid kergelt ja õrnalt Ennu kõrva, ta peaaju, ta südant. Nüüd tundis ta imelikul kombel ka maitset.

See küll ei olnud keele peal, aga magus ta oli, väga magus ja erutas südant.

Poisikese sinised silmad lõid vastu tuult vahtides niiskeks.

Ta seisis vagusi paigal, unustas enda täitsa ja kuulas, kuulas, kuulas.

Seal ärkas ta äkitselt. Eks see olnud kõik tuttav, mis ta kuulis. Need helid — oi — seesama koor, mis ta eilegi kuulis rannakõrtsis. Nemad puhuvad — needsamad mehed, needsamad pillid. Needsamad tugevad hääled. Eile panid nad kõrtsi põranda ja seinad värisema, nüüd jälle maapinna Ennu jalge all. Peenikesed hääled venisid tuules vaevalt nähtavate ämblikuvõrkudena, nad mässisid poisikese pea ja südame ümber. Helid tantsisid õhus nagu sääsed soojal suvisel õhtul päeva loode eel.

Oi, see on ju seesama koor, mida ta kuulis eile õhtugi. Nad mängivad Toise rannal, aga helid jooksevad võitu ajades üle vee siia. Aga ilusamini mängivad nad seal, palju kauemini, suurema jõuga, vaheajata.

Neile maksetakse vist rohkem. Nad seal ei vaikigi. Võib olla mängivad öö otsa, ehk mängivad kogu homse päeva.

Poisike tõusis üles, jooksis mööda sõmerliivalist meriranda. Hüppas üle vängelt lõhnavate adruhunnikute ja jõudis paatide juure. Oma kogu jõudu kokku võttes lükkas ta ühe paadi vette, võttis lemmendavad aerud ja hakkas sõudma.

Selsamal ajal jõudis ka vana Tiit sinna.

„Kuule, poiss, kuhu sa lähed?“ hüüdis vanamees eemalt.

Enn ehmatas. Ta käed jäid äkitselt nõrgaks, nii et ta sõuda ei jaksanud.

„Kuhu sa tahad minna? Sa olid päeva läbi kodust ära. Sõua kaldale!“

Pikkamisi sõudis poisike paadiga kaldale.

„Kuhu sa tahtsid minna?“

„Toisele.“

„Toisele? Mis sinna?"
„Mängukoor mängib seal."
„Kust sa seda tead?"
„Ma kuulsin hääli."
„Sina kuulsid? Kus sa kuulsid?"
„Kassihambul."

Vanake vaatas poisikese peale, kes ta ees seisis ja urgitses varbaga auku sõmerliiva.

„Ei sa kuulnud midagi. Toiselt ei või siia kosta mingisugused hääled. See oli ainult mere kohin."

„Kuulsin küll," ütles poisike ja vaatas oma selgete siniste silmadega vanakesele otsa. Niisugused silmad ei valeta.

„Hea küll, kuulsid, kuulsid muidugi. Kui ma poisike olin, siis kuulsin ka. Kuulsin mitugi korda. Aga nüüd ei kuule ma enam. Aga Toisele ei oleks sul ikka sündinud minna. Sinna on hulk maad ja meri on vali."

Nad hakkasid kahekesi koju minema.

„Nii on," kõneles vanamees, „sa oled juba kaksteistkümmend aastat vana." Ta pani käe poisikese pea peale. „Sa tahaksid sooja ja päikesepaistet, aga seda ei ole sul siit saada. Mina olen jõuetu, mu rind on sisse vajunud — see enam ei soenda. Aga oota, oota!"

5.

Pärtlipäeva aeg on üks iseäralisemaist rannas. Äkitselt tõusevad tormid, tuulehood pühivad nagu suurte kulmuhagudega üle vee ja on rahutu kogu meripind. Sealsamas jääb jälle vaikseks ja päike muudab mere sügav-siniseks.

Alaliselt tulevad laened laksudes kaldale, ka siis, kui ilm näib olevat õige vaikne.

Sala rahutus paneb vood liikuma ja ühtelugu kostab mere poolt kaugelegi maale tume, sügav kohin.

See oli ühel soojal pärtliaegsel õhtul, kui vana Tiit Ennuga kodust läks piki meriranda Kassihambu poole. Päike oli loojas ja taeva peal asusid üksikud julgemad tähed. Mäelt paistis kõrts. Ta suitsenud, tahmaste klaasidega aknad olid nagu veripunased haigead silmad. Õhtupoolsel taeval kandis tuul hoogsalt üksikuid pilvi nagu vahutorte.

Oli haudjas ilm.

„Mis su elust siin ikkagi tuleks," kõneles vanamees. „Mina sind kaitseda ei saa. Lööbki sinu joobnud peaga surnuks, kes see küsib. Mine — mine, võib olla väljas on ilm armulisem."

„Kuhu me läheme?" küsis Enn.

„Ole vait, seda saad sa varsti kuulda. Ega meid keegi ei näinud?"

„Ei ole kedagi."

„Soe on. Vist hautab vihma," ütles vanamees kähiseval häälel ja pühkis varrukaga higi. „Jõud mul otsas."

Kaks suurt adruhunnikut, ja nende vahel oli paat tõmmatud kaldale.

„Siin on paat," ütles vana Tiit. „Sa pead kodust ära minema."

„Kuhu?"

„Karta ei ole sul midagi. Keegi ei tule öösel su kallale. Näed, sinna poole, seal on Kõrgesaare kallas. Sa tead ju?"

„Miks ei tea."

„Noh, sinna ei ole palju maad. Sa suudad sinna küll sõuda. Tõmba siis paat ääre. Ole öösel paadis. Hommikul mine teed mööda edasi ja küsi teed Kõrgesaare mõisa. Näe, anna see kiri sinna ja palu, et see herra kätte antaks. Köster kirjutas selle valmis. Ma olen elus heateo teinud, mille eest ma tasu ei võtnud. Tasutagu nüüd see sulle. Kas said aru?"

Enn teadis Kõrgesaare randa küll, sest ta oli seal juba käinud.

„Hea küll. Vaata aga, et sa paremale poole ei hoia. Sa võid ümber neeme suurele merele minna. Tõmba aga seda kätt.“

Nüüd võttis Tiit poisikese ümbert kinni.

„Ah näe, seal taeva veerul see täht. Kas näed seda tähte?“

„Näen küll.“

„Sõida ikka selle tähe poole, otse sinna tähe alla, siis lähed õieti. Sealt on mõisa natuke üle versta, umbes nii palju kui meie külast kardonini. Anna aga kiri herra kätte. Nüüd sa tead.“

Poisike teadis kõik.

„Noh, mine siis nüüd peale. Vaata aga, et sa ilusti meeles pead, mis ma ütlesin.“

Ta aitas poisikese paati ja lükkas sõiduriista vette.

„Mine aga ilusti, vaata tähte!“

Vanamees istus pehme adruhunniku peal ja vaatas paadile järele. Alguses nägi ta midagi mustavat, kuulis siis aerude taktilööke, aga nüüd ei näinud ta mitte midagi.

Aga ta vaatas hallide, pooleldi kustunud silmega aineti pimedusse. Ta vaatas — vaatas. . .

Tuul tuli kergesti karates. Tõi laened ülevalt ja viskas need kaldale, ikka rohkem ja rohkem ära uhtudes peenikest liiva lihvitud kivide vahelt. Tuul kargas kõval nõmmel ringi, painutas kassikäppade käharaid päid ja pani kahisema lihava liivaluha mõõgataolised lehed. Siis puhus ta vanamehe hatul riietest läbi ja pritsis ta nägu soolaste pisaratega.

Vanamees ärkas oma vaatamisest.

Ta ei näinud enam midagi, ta ei kuulnud ka aerude taktis lööke. Kuid tuul oli vali, tahtis teda isegi pikali lükata adruhunniku peale.

„Mis? Tuul on valjuks läinud?“

Tiit vaatas ringi. Lõi silmad taeva poole.

Taevas oli üle tõmmatud musta, paksu samblakorraga.

„Kus täht on?“

Ta otsis ahnelt, nagu nõdrameelne — ta kiskus oma vanad silmad pärani. Ta vaatas nendega nii, nagu ta elus ka kõige pimedamal ja marusemal ööl ei olnud ilmaski otsinud kilget.

Ta otsis tähte.

Mitte midagi ei paistnud. Teda ümbritses pime öö. Taevas oli laskunud meripinnani ja lames nüüd raskelt vee peal.

Käisid rasked hiilid.

„Oh Jumal," ägas vanakese rind. „Mina ise saatsin ta sinna. Kas ei olnud ilmne, et torm tuleb. Ta eksib, eksib. . . Ta ei pääse Kõrgesaare kaldale. Ta ei näe tähte!"

Vanakese halina mattis valjenev laenete laul.

KATKIRAIUTUD KALJAS

1.

Erutava uudisena kõneldi külas kaljase ehitamisest, aga kadedust ei äratanud see kelleski. Miks mitte, tehku Nasva Laas kaljase, tal on ju jõudu, ja eks see ole siis kogu rannale uhkuseks ja auks. Siin ei ole mitme versta peal kellelgi kaljast, kuna Panga rannas on mitu uisku ja paaril mehel laevadki.

Varsti toodi ka Pikaneemelt laialttuntud paadimeister Nasvale ja kaljase ehitus algas.

Ainult üks mees oli, kelle südamesse see sõnum valusasti lõi nagu terava västrikuga. Selle mehe nimi oli Laene Andres, külast väljas Neeme otsal oleva koha peremees.

Kaljase ehitamise sõnum kiusas teda alaliselt taga.

„Kaljast ei ole Laasil sugugi vaja, vaid ta tahab just minule näidata, mis ta võib," ütles Andres enesele. „See juhtub ühel heal päeval, kus ta sulle näkku irvitab ja hüüab: sina ei või seda!"

Ta katsus esmalt mõne ees seda kaljase ehitamist alla tõmmata tühiseks ettevõtteks, aga peagi sai ta aru: küla on Laasi poolt. Sestsaadik hoidis Andres kõrvale, võimalikult mitte kellegagi tehes sellest juttu.

Sellest on viisteistkümmend aastat tagasi, kui Laas kord Andrese kui oma sõbra käest kinni võttis:

„Ma räägin sulle."

„Räägi ometi!“

„Ma armastan teda.“

„Keda?“

„Pühadekaare Inglit.“

„Mis sellest.“

„Aga mul ei ole ju paadiosagi. Mis ta isa ütleb?“

„Seda ma ei tea,“ vastas Andres.

Aga mis võib Pühadekaare peremees selle kohta ütelda. Muidugi ei taha ta sellest teadagi, sest Laasil ei ole tõepoolest paadiosagi. Ta ei suuda seda enesele muretseda. Aga Pühadekaare peremehel on mitu paati, head püünised ja läbi aasta ripub tal aidas hulgana kuivatatud kalu.

Andres mõtles.

Aga miks mina sellele mõttele ei ole tulnud? Andres vaatas oma maja poole, mille lubjatud korsten valendas päikesepaistel. Kellelgi külas ei olnud niisugust maja. Kui paari aasta eest isa suri, üteldi õigusega talle suu sisse:

„Mis sinul viga elada, isa jättis sind heale järjele.“

Ingli kosimisel võiks ta varandus veel tublisti suureneda.

Andres tundis langevat oma silmadelt kae. Ta sai sellest nüüd aru, mida ta siiamaale ei olnud mõistnud.

Andrese lähenemist nähti Pühadekaarel heameelega.

See oli ühel pühapäeva õhtul, kui poisid ostsid kõrtsis tüdrukutele õlut ja viina.

Andres istus laua ääres ja käskis kõrtsimeest anda pudelitäie punast viina. Päikese kiired paistsid pudelist läbi ja nende valgustusel säras vedelik heleda leegina.

Mitmelt poolt kuuldi seda nähes korduvaid imestushüüdeid. Mis sellel mehel viga osta, kellel

püünised head, kellele isa jättis uued paadid ja kellel kaks sulast käivad merel. Eks kuule teie maamehe hobuse hirnumist alati Andrese värava tagant.

Naerul näol valas Andres uhke käeliigutusega punast viina klaasidesse. Nüüd oli küll kõige parem silmapilk Inglile näidata, missuguses lugupidamises tema kogu küla silmis seisab ja mis sellest arvatakse, keda ta — võib olla — ehk praegugi armastab.

„Kuule, Laas, tule ometi veidi siiapoole!"

Laas tuli laua juure, mille ääres Ingelgi istus teiste tüdrukute hulgas.

„Mina annan sulle niisugust viina," ütles Andres Laasi poole, „mida sa küll elus veel ei ole suhu saanudki. Sa oled ju vaene — ega jaksa osta toopi õlutki."

Laasi nägu lõi kergelt punetama.

„Kui see viin sulle nii kallis on, ega ole siis tarvis pakkuda. Võid omale jätta."

Laas tahtis laua juurest astuda eemale.

„Pea nüüd!" hüüdis Andres. „Sinu jaoks juba jatkub!"

„Joo, kui pakutakse," hüüdis üks poistest. „Hea ta on, ja või Andresel rahast puudus."

Pehme loomuga noormees ei suutnud oma tahtmisest hoolimata laua juurest ära minna.

Andres valas heledalt läbipaistvat punast viina klaasi täis ja väriseval käel sirutas ta selle sõbrale.

„Ei, sõber," hüüdis Andres, Laasi vastuvõtmiseks väljasirutatud käe eest klaasi ära tõmmates. „Mina ei või sind mitte õpetada seda viina jooma. See on sinu jaoks liig kallis. Aga nuusutada võid ometi."

Ta viskas Laasile viina vastu silmi.

Vali naer ülistas Andrese tegu.

„Kuradi mees see Andres, mis tal kõik pähe ei tule. Aga mis tal viga, kui raha taskud täis."

Laas jäi jahmatades seisma, ilma et ennast kohe oleks suutnud koguda. Teiste naerukaja lõikas valusasti ta kõrvu.

Halba aimates ja enesele vastupanemise võimalust muretsedes astus Andres laua tagant lagedale põrandale. Ta pilgud jooksid ruttu ringi, otsides, mida võiks kätte kahmata võitluse tarvis.

Teiste naer äratas Laasi oma jahmatusest. Ta heitis viha ja põlgtust avaldava pilgu Andrese peale, keeras siis ringi ja tuli kõrtsist välja.

Kuigi see Andrese tegu ehk mõnes meeletuska sünnitas, sest Laas seisis heas lugupidamises, aga tema poolt ostetud õlu ja viin pesid selle kohe.

Andrese ja Ingli pulm oli uhke ja rikkalik osavõtjate poolest.

Külapoistest oli ainult Laas see, kes puudus.

Ja siitmaalt alates läksid meeste eluteed lahku.

Aastate vältel olid Laas ja Andres ümber vahetanud oma osad. Laas elas ühes küla otsas oma uues suurte akendega ja üleni värvitud majas. See oli nüüd tema, kellel olid üle küla kõige paremad püünised ja meri avaldas ta vastu iseäralist heldust. Andrese maja teiselpool küla oli aastate jooksul hoopis ära lagunenud, püügiriistad viletsaks jäänud, ja nüüd oli mees niivõrd vaene, et ei suutnud muretseda omale uut paatigi. Vaeseksjäämist ei olnud keegi, ka Andres ise, märganudki, aga kui kõik oli alla veeremas, ei suutnud mees seda enam kinni pidada.

Kõik kõnelesid külas kaljase ehitamisest, misjuures elavalt Laasi endist vaesust meele tuletati. Aga kui kaugele on ta nüüd jõudnud! Ja edaspidi veel! — Siit rannast võib kaljasega kive Tallinna saata, puid vedada — igatahes on teenistus hea ja Laasi varandus kasvab jõude.

Andres vaatas Nasva poole. Hommikust õhtuni segas kaljasetegijate juures inimestehulk, kuna

vaeste lesknaiste pojad omale korjasid pisikesi lauatükke, mida kodus nende käest heameelega vastu võeti. Isegi tuul ajas mööda randa laiali kergeid laaste nagu udusulgi.

2.

Kaljas oli valmis.

Ta valge, siledaks hööveldatud laudadest moodsalt väljakoolutatud kere võieti tulel kuumaks aetud tõrvaga hoolega üle.

Kuivad lauad imesid ahnelt tõrva enestesse, kuna õhuke tõrvakord talle andis nooruse puna, just nii, nagu tütarlapse põskedelegi kutsub kevadine päike.

Uhkeldades oma toredate vormidega, võitis kaljas ruttu kõikide randlaste südamed, ja nad vaatasid teda kogu päeva aineti nagu armukest, kelle järele hing ihaldab unenäoski.

Andres ei olnud veel kaljast vaatamas käinud, aga seda rohkem tekitas teiste kiitus ta hinges viha.

Äraummistunud soo-ojaks muutus ta hing ja selgesti tundis ta, kuidas meelepaha nagu haisev maakevesi sinna kokku kogudes talle valmistas pakitsevat piina. Ta arvas teiste silmist lugevat sõnu, mis ülistasid Laasi lõpmatult ja talle ka edaspidiseks soovisid õnne.

Ja sellele mehele viskasid sa kord viina näkku — et teda teiste ja kõigepealt selle tüdruku ees alandada, kes nüüd on su naine.

Aga rohkem: Kui sa kord oma katkised purjed üles tõmbad ja väsinult liugled laenetel, alles siis näed, kuidas ta just kaljasega kihutab sinu nina eest mööda. Vaata aga — sulle läheneb helerohelisel vesipinnal kiiresti vari ja see matab su paadi hoopis oma alla.

Isegi päikese võib ta su eest kinni katta.

Need on Laasi kaljase laiad, lumivalged linased purjed, mis heidavad varju. Need on pakilt tuult täis. Ka tuule tahab ta meripinnalt enesele koguda.

Ja su viletsad purjed langevadki lonti ja paat taarub laenetel nagu mees, kelle jalust on riisunud jõu kange viin.

Aga kaljasel jääb taha lai pärreldav tee, ja laened, mis sünnitab uue sõiduriista kiire jooks, panevad su paadi kõikuma.

Seda kõike näeb Andres unes ja ilmsi.

Mis pakub kodu? Vana kurt sulane käib totralt ringi ehk lameb laisalt pingil kõvaks magatud võrkel. Üksi sellest mehest tegijat ei saa, aga meelepaha oskab ta ikkagi avaldada ja lubabki vahest ära minna. Väravatagune, see koht, kus ennemalt maameeste hobused kaapisid postis, on ammugi kasvanud karge ja need arad, närused lapsed on tema lapsed.

Läheb päev mööda, ta ei kõnele. Toas on kitsas, umbne. Ta läheb välja, aga seal leiab ta oma pilgud Nasva alt. Praegugi seisab salkkond külamehi koos kaljase ümber.

Äkitselt nägi ta enese olevat üksi, täitsa üksi, isegi see vaikija naine oli talle võõras. Ta leiab: külas ei ole hingegi, kes tema poole hoiaks, kes temast veel peaks lugu endisel viisil.

Millal ta üksi oli jäänud, millal need kõik tema lähedusest põgenesid?

Ta ei teadnud seda.

Aga ta oli üksi.

Udutas. Paks pimedus lasus raskelt kohiseval veel.

Andres tuli kalda äärt mööda kodu poole.

„Ega täna öösi keegi seal ole," tuli Andresel meele.

Küla magas ja isegi kõrtsi poolt ei olnud kuulda joobnud randlaste lärmitsemist.

Kui seda kordki näha, siis võiks nüüd just sealt juurest läbi minna.

Kas minna või mitte minna?

Andres keeras allapoole rannale ja sammus ettevaatlikult Nasva poole. Ülevalt merelt vajus paks pilv küla peale. Sadas juba jämedat vihma.

Ei olnud kusagil hinge. Ka hatul karvaga kutsikad olid pugenud vihma eest hagerikesse, kus nad nüüd rahulikult magasid. Tihedasti ilma täitev ühetasane kohin, vihma sahinaga segatud, piiras üksiku kõndija ringi. Vabuaed oli nagu väike matuspaik liivasel kaldal oma ahtakeste, õhukeste ristidega. Kohisevad vood nagu oleksid ulatanud haudadeni.

Nüüd kuuldusid mere kohinas kellegi hääled jutukõminana, hüüetena, kiljatustena. Kui paljuid teadis temagi, kes sinna üles olid läinud, aga sealt ei tulnud nad enam tagasi, hoolimata sellest, et lesed ootasid nädalate vältusel ööseti lambitule juures.

Nüüd nagu oleksid nad kõik kaldale lähenenud, taktis käivate mõlade sõudel.

Andres lõi kergelt hirmuma ja ta ei julenud sinna poole vaadatagi, kus pimedus ära neelas ta pilgud paari sülla sügavusel.

Ta astus tasa, hoides hoolega, et jalg ei teeks vastu kivi puutudes tähelpanu äratavat kära.

Kuid tühi kartus — midagi ei olnud kuulda peale mere kohina ja vihma ladina.

Andres jäi seisma kummuli keeratud kaljase juure. Ta uhkekujuline keha oli läbi pimeduse läikivalt paistev. Vihmapiisad kogusid ta külgedele jämedaiks pisaraiks ja veeresid siledaid pigimustalt hiilgavaid laudu mööda alla.

Tuline viha haaras Andresel kurgust kinni luupainaja jõuga.

„Jah, selle riistaga võib ta alles sõita ja rohkesti raha teenida," ütles Andres enesele. „Tema see on, kes siin rannal esimene mees, olgugi, et tal ennemalt paadiosa ei olnud ja teised seda väga naersid, kui talle viina vastu nägu viskasin."

Ta vihkas seda meest, aga ometi tundis ta enese ta vastu olevat võimetu. Laas on praegu see,

kellest külas alaliselt kõneldakse, ja iga päevaga võidab ta omale suuremat lugupidamist.

Kaljas pidas Andrese kinni ja tihedast vihmast hoolimata käis ta mitu korda tema ümber.

Ta jalg puutus mingi kõva asja vastu. See oli paadi serva alla höövlilaastudesse peidetud kirves. Laastud läksid ta pealt kõrvale ja haljas tera läikis.

Andres tõstis kirve üles. Haljas, tulivahe tera!

„Kurat — selleks ta ju tegi selle kaljase, et mulle näidata oma rikkust — et mulle kätte tasuda. Aga kiidelgu ja suurustagu siis veel!"

Andrese käsivarde kogus rohkesti jõudu. Mõnusasti vibutas ta raske kirvega.

Halvatuna langes ta käsivars. „Ei — seda ei tee randlane, seda ta ei tee. Randlane kaljast ei purusta!"

Kaugel küla taga teel kuuldus vankri mürin.

„Mis kurat — tarvis tal seda ei ole. Selle ta tegi minu kiuste! Vaeseks ta ei jää, aga ta uhkust kärbiks see veidi."

Uuesti tundis ta käsivarde kogunevat jõudu. Tugev hoop, ja tuliterav kirves lõikas ühe laua kaljase külje seest pooleks.

Hiljuti koolutatud laua pooled kargasid irevile välja kiskudes naelu kaartest.

Joobnuks tegi hullumeelne viha Andrese mõistuse. Ta lahmis veel mitu hoopi, ükskõik kuhu juhtus hoop.

Alles siis lahkus pöörane joobnukstegev hullustus, kui täiesti oli ära rikutud toredasse kujusse koolutatud kaljase kere.

Inetult vahtisid talle otsa suured urmsete äärtega augud. Ta keha lõi värisema ja kirvest käest visates pani ta jooksu. Ta jooksis mere äärest küla taha nõmmele, ümber kiviaiaga piiratud põllulappide kodu poole viivale teele.

Aga ka sealt pidi ta põgenema, sest keegi tuli teel vankriga vastu. Ta keeras kõrvale, jooksis

uuesti mööda nõmme, sööstes ummisjalu üle madalate kadakate, kuni viimaks jõudis koju väravasse.

Külas oli endist viisi vagane, aga kohutavamalt, isegi ähvardavalt kostis laenete kohin.

3.

Ingel istus voodi äärel ja mähkis last. Voodi otsas laual põles karrast punase tulega lamp.

„Kus sa kesklööni olid?“ küsis naine harjunud etteheitega. Ta teadis, et see märkus meest pahandab, aga enesele ei suutnud ta teda siiski jätta.

„Mis sina sellest tahad,“ hüüdis mees vihaselt ja heitis märgade riietega raskelt kõvale pingile.

Uni ei tulnud. Midagi oli südames, mis sünnitas seal piina, lõi valusaid pisteid, aga millest ta ei suutnud vabastuda.

Ikka kaljas, jälle uuesti kaljas. Vahest nägi ta tema toredat kere, sealsamas jälle sedasama purustatuna. Nii vaheldusid pildid järgimööda.

Tema, põline merimees, raius puruks meri-sõiduriista. Päevagi ei lähe suve kohta mööda, kus paat laenetel teda ei kannaks, ja nüüd raiub ta sellele kirvega küljesse. Kui alatu on niisugune viha ülesnäitamine. Kord oli niisugune juhtumine, kus ta isegi paadi põhjal surmast pääsis. Õhukesed lauad, ime-õhukesed, ja needsamad hoiavad teda sügavuse kohal. Nüüd raiub ta need lauad terava kirvega katki.

Alatu, alatu on niisugune tegu.

Aga mis siis sellest? Laas laseb uued lauad sisse panna, selleks on tal jõudu. See lugu vahest ehk kärbib veidi ta kõrkust. Nähku ta, et ta sugugi niisuguses lugupidamises ei seisa, nagu ta vahest arvab. Arvaku siis tema peale. Siis ta mõistab, et temal veel jatkub jõudu vihkamiseks.

Aga vilets ja alatu on niisugune kättemaksmine. Südaööl hiilid sa kuriteole, just niisama kui varas. Ei, alatum veel, palju alatum. Paat on püha. Vanaks-

jäänud paat tõmmatakse kaldale, pannakse sellele pakud alla ja lastakse seal seista nii kaua, kuni ta kõduneb ja aeg laiali kannab ta jäänused.

Niisuguse paadiga on üks osa east tihedalt ühendatud, paat ja ta omanik on lahutamatud ja ühes käivad nad võitlustest läbi.

Aga tema raiub paadi puruks.

Jälk!

Andres pigistas silmad kinni, tõmbas kuuehõlmad üle pea. Aga ikkagi ei tulnud uni.

Ta ootas und.

Lapsukene kiljatas ja hakkas selle järele venivalt nutma. Ema tõusis üles, kussutas ja ulatas lapsele juua.

„Mis kurat see on — ei saa nende eest sõba silmale," ütles Andres südametäiega ja mässis enese pea veel suurema hoolega riidesse. Ta arvas, et oleks tõepoolest magama jäänudki, kui laps ei oleks teda äratanud.

Suigutades uinus laps peagi.

Jälle uuesti kaljas. Aga nüüd oli ta terve ja Andres sõitis temaga merele. Kõrgel merel tõusis maru ja vesiväli muutus korra ümber mustaks ja taevas läks mustaks. Andres sõudis kõigest väest. Imelik — see ei olegi vesi, vaid sula pigi. Ta ei saanud paigastki. Seal silmas ta voolavat musta vedelikku paremalt poolt küljest paati. Ta loopis seda välja, kuid see hakkas käte külge ja tõusis paadis ruttu. Auku otsides sirutas ta käe välja. Käsi sattus läbi paadi külje voogesse. Suur oli auk, paadil ei olnudki külge, ei olnudki põhja. Ta käest haarati kinni, tinaraskelt riputi selle küljes ja kisti teda allapoole. See oli Kalda Mart ja õudselt vahtis ta Andrese otsa oma tühjade silmkoobastega.

Ta katsus ennast päästa, aga sügavamale vajus ta vedelasse sula pigisse.

Kaua ja kõigest jõust raputas Ingel meest, enne kui see vabanes luupainajalikust unenäost.

„Mis sul ometi on?“ ütles naine. „Sa kisendasid nii hirmsasti ja ei ärka ega ärka.“

Kisa oli ka lapsed äratanud ja värisema paneval hirmul püüdsid suuremad endid varjata vaiba alla.

Andres tundis hirmu ja tema nägi praegugi Mardi õõnsaid silmkoopaid. Tuba ehk oligi see haud, kuhu ta pimedusse uppus ja nüüd alaliselt kiiruga veel rohkem alla langeb. Rõhuv lämmatus surus paksu pehme padjana ta suu peal.

Ta tõusis üles ja läks vankuvail sammel õue.

Nõrk aovalgus tõmbas ergu roosakarvalise joone hommiku taevarannale. Raske vihm oli järele jäänud, tuul pilved laiali ajanud. Mitmelt poolt paistsid pilvede vahelt tinahallid taevalaigud.

Laened läikisid nõrgal aovalgel.

Võis juba näha mööda randa.

Seal tabasid ta pilgud eemalt paistvat kaljast. Ta süda lõi värisema, nagu oleks kõle tuul pannud ta vere korraga anguma.

Oleks see kõik — kõik ometi unenägu!

4.

Kõike kõrvale tõrjuvaks uudiseks järgmisel hommikul oli kaljase katkiraiumise sõnum. Imestati, oletati, ei ustudki, sest see kuritöö oli liig häbemata. Juba hommiku vara kogusid inimesed kaljase ümber kokku, saalisid seal edasi-tagasi. Ehmatades vaatasid nad nendesamade tundmustega, mis inimest siis täidab, kui ta läheneb mõrtsuka ohvrile.

Seal ta seisiski — küljelauad inetumalt irvakil. Piisad rippusid praegugi purustatud laudade äärte küljes nagu angunud veripisarad.

Kes pidi seda ometi tegema? Selle küsimise peale ei teadnud keegi vastata. Kirves lames kaljase kõrval ja kivikorraga kaetud rannapinnale ei olnud järele jäänud ühtegi jälge.

See on teine niisugune kuritegu siin rannal. Sellest on juba kogu inimiga tagasi, kui kord valgmal katki raiuti kalapaat. See oli ühe joomari noormehe töö, aga see mees ei olnudki sündinud randlane, vaid maalt tulnud hulgus.

Kes oli siis nüüd siin niisugune väljast tulnud, kes seda ei teaks, mis paat randlasele väärt. Ei olnud teadupärast ühtegi niisugust: kes võis siis käe tõsta kirvega?

Keegi ei võinud arvata. Muud ei suutnud randlased teha kui kurbade nägudega koos seista kaljase ümber ja haigete südametega kurta inetut tegu.

Kogu küla rõhus raske kuritöö ja inimesed ei julenud üksteisele silmigi vaadata.

Laas tuli rannale, harilik lahke nägu raskesti pilvis. Külamehed teretasid teda, astudes aralt kõrvale. Ei osatud ütelda sellele heale inimesele troostisõnugi.

„Kuule, Laas," kõneles Kivi Rein, vigase jalaga randlane, ja lonkas paar sammu Laasile lähemale. „Sa tead ju — ma olen siin külas sündinud, üles kasvanud ja vanaks elanud. Aga seda ei ole mu silmad veel mitte näinud, et randlane kirvega paadi külje maha raiub. Ma ei usuks seda mitte, kui mu oma silm seda ei näeks. Kas tead, ma olen kõik inimesed, ka rumalad poisikesed, oma meeles üles lugenud, aga usu — mitte ühegi peale ei julgeks ma praegu näpuga näidata. Ma ei usu seda, et selle teo võis korda saata keegi randlane."

„Noh, hea küll," tähendas Laas, ilma, et ta vanamehele oleks otsa vaadanud. „Puruks on ta raiutud, seda juba näete. Aga ma ei usu jälle seda, et keegi kaugelt oleks tulnud siia mu kaljast rikkuma. Ja ise ma seda ka ei ole teinud."

Laasil oli õigus, sest kaugemal peeti temast veel rohkemgi lugu kui vahest oma külas.

Keegi tuli kõrtsi juurest ja jutustas suure erutusega: Kurjategijat on nähtud. Maamees näinud, sest ta jooksnud öösel talle otse vastu.

Aga mis kasu sellestki. Ega maamees teda öösel ära tunnud.

Veel teati, et üks naisterahvas kuulnud öösel ranna poolt lööke. Siis vist tehtigi inetu kuritöö. Aga ega ka sellest ole mingit kasu. Paugud ei ütle, kes kurjategija on.

„Ka mina peaksin sinna minema," ütles Andres enesele, nähes kaljase juures suurt inimestekogu. „Aga mistarvis, — ei ole ma ennemalt seal käinud, ei ole minul ka nüüdki asja. Ma tahaksin seda meest näha, kes seda mulle tuleb ütlema."

Õhtupoole läks Andres randa, kus ta oma paadile uut mõlapulka hakkas raiuma. Pikkamisi tuiates tuli Kivi Rein mööda vesipiiret.

„Sa ei lähegi täna õhtu merele?" küsis Rein.

„Ei. Olen haiglane ja paat ei ole ka korras."

„Kas sa käisid Nasva kaljast vaatamas?" küsis Rein järsku.

„Ei. Mis ma seal siis pidin käima?"

„Sa siis ei teagi?"

„Ma kuulsin, lapsed rääkisid, aga ma pidasin seda naljaks."

„See on kuradi tegu. Sina oled vist ainuke inimene külas, kes seal seda vaatamas ei ole käinud."

„Ma ei käinud teda ka ennemalt vaatamas."

„Ma tean seda. Aga, tead, seda ma ütlen, sellel mehel ei ole küll pikka pidu, kui ta tõepoolest peaks olema randlane. Kauaks ta ei võigi jääda rannale häbiks ja teotuseks. Seda saate juba näha!"

Needmise sõnad tabasid Andrest piitsahoopidena.

„Kas tead," jutustas vanamees edasi, „mina olen kõik küla inimesed ükshaaval läbi võtnud. Tead, ka sina olid mul mõttes, sest teie ei käi ju läbi. Aga kelle peale võid sa niisugust jõledust arvata! Ega see nüüd Laasi vaeseks tee, aga tead, teotuseks on see ometi kogu rannale."

Sellepeale jutustas Rein veel katkiraiutud kaljasest, siis läks jutt kalasaagi peale ja lõpuks kõneles ta nendest kahest noormehest, kes nädala eest uppusid Sausti rannal. Kui tal enam midagi ei olnud jutustada, jättis ta jumalaga ja lonkis küla poole.

Andres jäi kaua rannale ja ikka kuulis ta vana randlase needmist.

Õhtul tuli vaene lesknaine Liisu Lahe Andrese poole. Selle naise kodu oli õieti igas peres ja teda kuulati heameelega, kui ta eietas küla saladusi, milles ta oli põhjalik asjatundja. Isegi süüa anti talle hea jutu eest, ka riietki.

Täna õhtul oli Liisul rohkesti kõneleda katkiraiutud kaljasest. Ta teadis karvapealt, kelle käest Laas oli ostnud lauad, kust ta toonud kiilupuu, kui palju see maksma läinud. Andres nimetas teda pilgates asjatundjaks, sest vanainimese jutt ei meeldinud talle.

„Kui see tegu nüüd siin maailmas küll ei peakski avalikuks tulema, aga ega Jumal seda ikkagi jäta nuhtlemata. Ei ta vaene tea arvata ühti, kus taevaisa käsi teda tabab."

Mitu korda tahtis Andres vanale inimesele kisendada, et ta vait jääks, kuid selleks ei olnud praegu mingit põhjust.

Lapsed kogusid Liisu ümber ja see võttis keskmise poisikese sülle, pannes käe nagu õnnistades lapsele pea peale ja kõneles kurvalt:

„Vaata, väike Villu, kui kurjad on inimesed. Uus kaljas raiutakse katki. See tuleb ikka sellest, kui inimene annab enese kurja kätte. Sa heldene Jumal, ka see inimene oli kord niisamasugne laps nagu sinagi. Võib olla, vaatas isegi niisamasuguste ilusate lahkete silmadega. Andku taevaisa sulle alati meelt ja mõistust, et sa elus niisugust kurja ei teeks."

„Ega mina ilmaski lähe paati katki raiuma," kõneles poiss.

„Muidugi ei tee sa seda, sest sinust kasvab tubli merimees. Sinu isa on ju ka merimees, küll tema oskab sind kasvatada ausaks inimeseks."

„Ma ei saa aru, mis sina sellest kaljasest siis nii palju kõneled," ütles Andres. „Ega Laas teda siis ometi sinu jaoks ehitanud."

„Armuline Jumal, mis tarvis siis minu jaoks. Aga eks niisugune tegu ole häbiks kogu külale. Mis sa teeksid, kui keegi su paadi öösel puruks raiuks?"

„Mis ma teeksin? Kust mina siis seda tean, kes seda on teinud?"

„Aga kui sa teaksid?"

„Hull inimene, kuidas ma seda võiksin teada. Kas Laas siis teab?"

„Teab ta või mitte, ega ma seda oska arvata. Aga ma arvan — ta aimab. Ma käisin täna seal. Ta tuli ühe maamehega ühes tuppa ja nad kõnelesid kaljasest. Laas ütles võõrale mehele, et ta seda küll võida arvata, aga ega ta sellest kellelegi midagi ei lausu. Kelle peale Laas tähendas, seda ma küll ei tea."

Andres tõusis üles ja läks ruttu toast välja.

5.

Mõnusal tuulel sõitis kaljas oma pikemale meriteekonnale. Valged pingule surutud purjed heitsid kaugele vesipinnale varju ja ta mõõdukas kiikumine tuletas meele merilindu laenetel.

Ühtlasi kandis ta ka enesega häbi ja pahanduse külast, sest nüüd ei kõneldud enam kaljase katkiraiumisest.

Andres oli ainuke, kes ei suutnud ennast vabastada kuritöö teadmisest. Nagu tojalik koer käis Reinu needmine tema kannul ja tuli temale ka kaasa öösekls merelegi. Seletades naljaks inetut tegu ei jõudnud ta ihaldatud eesmärgile ja iga päikese-

tõusuga ja -loojaminekuga uuenes näriv piin ja kõvenes hukkamõistev hääl.

Kalasaak oli sel sügisel hea. Sageli olid võrgud veest välja tõmmates nagu lumihanged ja ööd läbi kuuldus kõrtsist purjutajate randlaste lärm. Iseäranis rohkesti sai Laas kalu, mille üle aga keegi ei imestanud, sest ta püügiriistad olid kogu rannas eeskujulikult korras.

Kord sügise hakul tuli Liisu Andrese tallu, ja otsides sündsat istumise kohta kiitis ta vaimustatult Laasi kalasaaki.

„See on nüüd igaühele oma silmaga näha, kui õiglane on taevaisa. Selle kahju, mis kuri inimene talle kevadel tegi, tasub meri nüüd mitme võrra. Nii suurt kalasaaki pole külas keegi näinud, kui Laasil oli täna hommiku. Läheb see inimene püstijalu rikkaks: kaljas teenib head raha ja kalu saab ta nii, et kohta ei leia, kuhu neid panna."

„Sina nüüd ta kalu mõõtmas käisid," tähendas Andres meelepahaga.

„Mis minul vanal inimesel neid vaja mõõta, eks seda näe ju külas kõik."

„Ma ei saa aru, mis läheb Laasi saak teistele korda. Ise ta oma kalad püüab, ise ta nad ka sööb."

„Ärge ütelge, peremees, nii. Laas ei ole konk inimene, ammugi ka mitte kitsi käega. Vaest ta tühjalt toast välja ei saada."

„Minule ei ole ta poole kopika eest annud," hüüdis Andres ennast unustades.

„Kulla peremees," naeris vana naisterahvas. „Ei ole ju teil ometi tarvis — ega teie siis vaene ole. Teie koht on ju eluaja rannas kõige kuulsam. Aga eks taevaisa ise tea, mis päeval kellelgi ees on."

Andres tõusis üles, tõmbas võrgud selga ja läks toast rannale. Selle naisega oli võimatu täna kõneleda.

Ah nii — Laasi kalasaak on sellepärast suur, et talle kevadel kahju tehti. Hea küll! Aga temal

oli ta võrdlemisi väike, siiamaale mitte parem kui teistelgi sügisetel. Kas see vahest nende meelest näpunäitena ei tähendanud tema kui kurjategija peale.

Andresel oli aimdus, imelik põhjendamatu aimdus, ja just see sundis teda teisi inimesi viimasel ajal pelgama. See alaliselt esile tikkuv aimdus tegi ta hinge araks, sidus kõneledes suu ja käänas vaate kõrvale.

Otsekohe ei olnud keegi talle midagi iseäralist ütelnud, aga tema arvas neil kõigil suunurkades midagi peituvat just tema jaoks.

Mihklipäeva õhtu. Rannas viibides kuulis Andres kõrtsi poolt lärmi. Tõepoolest ei olnud külas vististi ühtegi randlast, kes ei oleks läinud täna õhtul kõrtsi. Naised võtsid isegi lapsed käsivartele ja asunesid tüdrukute hulka kõrtsi seina ääre kobarasse.

Pill mängis ja raksutades vastu põrandat rautatud saabastega tulid poisid tüdrukute juure, võttes neid võimsalt käte vahele ja hööritades nii tugevasti, et ilm lõi kirjuks silmi ees.

Andrest piiras rannas sumejas ja pime õhtu. Ainukene täht pigimustas öös oli Rahulaidu majaka tuli, mis kord heledasti vilgatas ja siis punaseks lüües uppus hetkeks pimedusse.

Laenete kohinasse lõikasid poiste hüüded kõrtsi poolt.

Elava leegina tõusis temas iha kõrtsi järele. Mis tähendabki tagasihoid? Kas ei tõmba ta just seega kahtlust enese peale? Kes on näinud — kes võib seda ütelda? Lõhki lööb ta selle pea, kes talle tuleks midagi sellesarnast näkku heitma, ja ta tahab siis näha, kas igamees ei nimetaks ta tegu õigeks. Ei eemalehoiuks ei ole mingit põhjust.

Kõrtsi ukse ees jäi ta korraks seisatama. Sees sumises nagu mesipuus. Käes oli napilt jõudu ukse avamiseks.

Tuldi toast.

Andres avas ruttu ukse. See oli halb silmapilk. Purjus poisid jooksid rüsinal õue. Keegi lõi Andresele pimedas peaga valusasti näkku.

Tõmmati tikust tuld.

Lööja oli Kivisalu sulane, joodik mees. Noorpõlve oli ta mööda saatnud madrusena purjelaevadel, nüüd aga teenis ta rannas iga aasta ise peremeest.

„Sina koeranägu!" pahandas Andres, vajutades käega palgele. „Nahk tarvis sul mehiselt tuliseks kütta."

Sulane astus tagasi. Raskelt joobnuna vaatas ta Andresele veidi aega otsa, hakkas siis äkitselt naerma.

„Oh, pole viga — see oli kogemata. Jumala eest kogemata! Aga ega kõik kogemata sünni. Ma ütlen, kaljast ei raiuks ma ilmaski kogemata puruks. Jumala eest, ei ilmaski!"

Poisid läksid edasi ja mustast ööst kuuldus nende naer.

Andres keeras ringi ja tuli kõrtsi juurest ära.

6.

Ühel ööl oli külm vesipiire rannaga hoolsasti kinni tinutanud ja hommiku vara lasksid lapsed siledal jääl liugu. Laugastest kaugemale ei ulatanud esimesil päevil külma võim ja ülevalt tulid vahutavad laened, purustades kergesti jääkirmi.

Hoolimata mere kangekaelsest vastupanust tõmmatakse jää-äär ikka kaugemale, ja pea ongi kogu laht selge läbipaistva jääkorra all. Mehed käivad, taldade all teravad haagid, mööda pilliroo ja pleekinud kõrkjate äärt ja otsivad läbi klaasselge jää vaadates laugastes vilkaid kalu, lüües neid osava hoobiga surnuks.

Tuul korjab lagedal lumihelbed kokku, pühib neid mööda jääd suure luuaga, ja peatselt tõusevad

kuiva, kahiseva pilliroo- ja kõrkjarädi ääre pehmed lumihangede viirud.

Ikka kaugemale tungib jääväli ja ikka võimsamalt seob ta vägeva hiiglase ahelaisse. Veel mõned säravais tähtis ööd, veel mõni päev vinget ja kõledat kirdetuult, ja lahevesi taganeb taevarannale ja nüüd kostab kaugest ilmast ta tume kohin.

Meri on kinni.

Randlased istuvad oma majades koos, elavad nende mälestustega ja selle varandusega, mis nad suve jooksul pärinud merelt. See ongi aeg, kus vanad edasi annavad lastele oma mälestused, põlvest põlve, ja neid mälestusi hoitakse sugukonna raudvarana hoolega, parajal ajal jälle välja tuues peidust ja andes edasi. Need on õhtud, kus lapsed hinge poolest kasvatatakse tõsisteks randlasteks, kus meri punutakse muinasjuttude pärga ja kogu eluks hinge istutatakse kartus ja armastus mere vastu. Seal astub meri ette elava olevusena, millel on oma tahtmised ja soovid, jutustustes tegelasena ja ainult väga kaval ja tark randlane suudab teisiti talitada, kui see on mere soov.

Jutustused leiavad vastuvõtlikku pinda, sest vestes visatakse seemet.

Mere kinnijäämine avaldas Andrese peale iseäralist rõhuvat mõju. Lühikesed päevad muutusid määratu pikkadeks. Kannatamatu ja kärsitu oli ta laste vastu, sest kuidagi ei suutnud ta vaadata nende selgeisse siniseisse silmi. Ta katsus vabastuda koormast, mis lasus ta südame peal, aga see muutus veel rõhuvamaks. Mida rohkem ta ennast trööstis, seda suuremaks tõusis süütegu ta silmis, mida rohkem ta vaigistas südametunnistust, seda hullemaks irevil hammastega koeraks muutus see.

Nüüd oli tal siis teada, et külas peetakse teda kaljase katkiraiujaks, olgugi, et seda keegi selgest peast ei tulnud talle ütlema. Seda arvas ta aga küllalt selgesti tähele panevat, et temaga heamee-

lega ei tahetud kokku puutuda, ja vana Liisugi ei teinud kaljasest enam kunagi juttu.

Ta oli siis pidalitõbine, kelle eest kõrvale hoitakse, kellest teatakse, et ta küla peale teotuse toonud, ja kelle pea peale vanad mehed panid needuse.

Keegi ei tulnud seda tagasi võtma.

Öösiti ei tulnud uni. Pingulikistud elev meeleolu peletas une nagu üleshirmutatud vesilinnu pilliroost. Ta püüdis meeleheitel rahustuda, aga sellest ei olnud kasu. Pimedal ööl vaatas ta väsinult lahtiseil silmil ja otsis salahäältest üksikuid sõnu.

Andres sai aru, et ta ei ole randlase nime väärt, sest randlase käsi ei purusta ilmaski merisõiduriista. Tal tõusis tunne, mis teda sundis ennast põlgama. Ja nõndaviisi jääb ta põlguse aluseks eluajaks. Laas oli aga külas sellevastu võitnud esimese koha ja ainult kiites ja lugu pidades kõnelldi temast.

Õues oli maru. Mere poolt kuuldus raksumine ja vihane rüma. Mürin lähenes. Randlased said aru, et vesipiire läheneb rannale. Õues lendasid teravad lumikillukesed õhus.

Andrest rõhus täna raske luupainaja. Mitte kordagi ei pääsnud ta päeva jooksul tumedaist mõtteist. Need tikkusid kallale nagu hullud koerad, puresid ta südamesse hammastega, ja tal ei olnud abinõu nende eemalepeletamiseks.

Naine sai väga hästi aru, et mehel lasub raske koorem südame peal, kuid aitama ta teda ei pääsnud. Ei avanudki mees talle nii palju südant, et ta oleks osanud temale pakkuda oma abi.

Kellegi palgel ei lehvinud naeratus, igaühe huultel surid sõnad.

Andres istus pingile pandud võrkudel, vaatas enese ette ja tõmbas närvlikult lühikese varrega kalgist kuuma suitsu.

Lapsed magasid.

Naine istus tule juures riiete parandamisel. Sõna nad üksteisega ei kõnelenud. Vaikus seisis mehe ja naise vahel sillata kuristikuna, millest keegi üle ei pääse.

Ehmatades vaatas naine tagasi. Mees seisis ta selja taga, silmadest vahtis välja segane mõte ja ta palge lihased värisesid.

„Mis sa teed siin?“

Õudsena kuuldus mehe hääl raskes ja rõhuvas vaikuses. Naine pidi ennast vastamiseks koguma.

„Mis ma teen? Eks sa näed isegi seda.“

„Näen. Aga seda sa näed ka, et ma mitte midagi ei tee. Aga ma ei tahagi midagi teha.“

„Mis sul siis täna õhtu teha ongi.“

„Sa ei saa aru,“ kisendas mees vihaselt. „Ma ei taha täna midagi teha, aga ega ma ka edaspidi enam midagi tee.“

Naine pani parandatava riide kõrvale ja vaatas mehele otsa. Ta tundis selle juures väga hästi, kuidas ta süda peksis ja valutama lõi. Ta aimas midagi halba, midagi, millest ta ise pooleski aru ei saanud.

„Mis sul ometi on? Sa oled viimasel ajal ka lastega nii väga konk. Nad otse kardavad sind.“

Andrese lõualihased värisesid. Ta surus hambad täie jõuga kokku.

„Mis sul siis on?“

„Ah minul? Noh ma tahan sulle ütelda, mis mul on. Mina ei taha siin enam olla.“

„Kuhu sa tahaksid minna?“

„Hoopis ära. Ma lähen — ma tagasi ei tule.“

Naine võttis poolelioleva töö uuesti kätte.

„Kuule, sa ei küsi. Kas tead, kes raius Laasi kaljase katki? Eks küsi — ma tean seda. Mina olin see. Seda teab kogu küla. Sina loll ei tea seda. Mina olin see, kes selle kirvega puruks raius. Ma tegin seda sellepärast, et ma Laasi kõigest südamest vihkan. Ütle seda neile, ütle sina seda talle.“

„Miks ma seda siis pean ütlema," vastas naine ja astus veidi eemale. Ta mehe verine pilk pani teda hirmuma.

„Noh, nad peavad ju ometi teadma, et nende arvamine õige on."

„Oh Jumal, miks sa siis seda tegid?"

„Ma ütlesin, ma vihkan teda. Ma vihkan teda sellepärast, et ta on minust õnnelikum. Ta oli mu sõber, aga sinu pärast saime vaenlasteks. Sinu pärast! Minu kiusuks ehitas ta kaljase ja sellepärast raiusin selle puruks. Nad needsid mind, mingu see siis täide!"

Andres keeras ümber.

„Kuhu sa lähed?" ütles naine, ühtlasi haarates kinni ta käsivarrest.

„Mis sinul sellega asja. Lase lahti!"

Võimsalt tõmbas ta enese lahti ja lükkas tugeva tõukega naise kõrvale.

Ta läks uksest välja ja kadus pimedat ööd täitvasse merikohinasse.

Naine vaatas akna poole. Ikkagi nägi ta pimedusest oma mehe kahvatanud nägu.

Õuest kostis mere ähkimine.

VELSANDI PLIKA.

1.

Koputati.

„Sisse!"

See oli vana Ruup. Juba enne tuppa tulekut oli ta peosse kahmanud rasvast ja õlist läikivaks võidunud mütsi, kuna ta ise ukse kõrvale seisma jäi ja hoides pahemas käes mütsi, paremaga üle sagris juuste lükates neid veidi korraldas.

„Ah sa tulid juba?" Hea küll, ma panen enese riide. Tuul on hea?"

„Jah. Paljuks siit maad minna on."

Aknast läikis rohekas meripind. Neem, mille peale majakas oli ehitatud, ulatas kaugele merre, lõppedes poole versta pikkuse kariga ja paari rahuga.

Mind saadeti Lundi majaka ülemaks, aga kohe sain aru, et see on täieline vangipõli. Alla kahekümne versta ei leidunud ühtegi inimest, kellega oleksid võinud kõnelda kui omasugusega. Pikuti randa mööda kalameeste külad ja nende selja taga verstade kaupa lagedat nõmme.

See oli täna esimene kord, kus mõtlesin sõita rannakülla.

„Noh, mis küla pool uudist kuulub?"

„Ei tea midagi."

„Kas tantsivad ka kõrtsis?"

„Eks ikka ka. Täna on ju pühapäeva õhtu."

Tahtmatalt naeratasin. Randlased tantsivad! Aga olgu peale — eks me näe.

„Kas külas on ka ilusaid tüdrukuid?"
„Eks ole ikka ka."
„Noh, kes?"
„Eks ole mitugi. Kõik Jumala loodud."
„Aga sa ei tea ühtegi nimetada. Missugune sinu meelest see kõige ilusam on?"
„Mis nüüd minust seal rääkida. Eks iga mees vaata oma moodi."
„Ei noh — usun, küllap ka sinulgi silmad. Eks nimeta siis mõni nimi. Siis mul ka nagu ette teada."
„Eks ole nii mõnigi, kellel kena näolapikene. Aga seda Velsandi plikat kiidavad kõik. Eks see ole ikka tüdruk küll."
Vanamees läks veidi elavamaks. Algul oli temaga kõnelemine alati nagu kivikaalumine.
„Velsandi plika? Kuidas tal niisugune nimi on? Kas ta on alles laps?"
Minu teadmatus tegi vanamehele nalja.
„Ei ta nüüd laps ole küll ühti," kõneles ta naerdes. „No ega ta vana ka ole, paras niisugune noor tüdruk. Eks see nimi ole talle pandud üsna õieti. Ema tuli teisega Velsandist, aga siis ta oli küll alles laps, üsna pisikene. Siin rannas on ta üles kasvanud. Aga ega tal ole ema nüüd ühtegi enam. Teda hüütakse ikka Velsandi plikaks."
„Ah on ilus tüdruk?"
„Ega või ütelda ühti. Eks herrad ise näevad."
„Sooh! Noh sõidame siis!"

Kui keegi tuttavatest oleks minu poole sel ajal tulnud, oleks ta igatahes vaimustuses hüüdnud: Kui tore küll siin elada!
Selles olen kindel.
Ümberringi meri, mis ilmaski ei vaiki. Tormi ajal seisavad karil alaliselt kroonilised vesikuhjad ja üle rahude mürinal veerevad ja kõrgele sööst-

vad laened. Vaadates merele ei jäänud pilk enne seisma, kuni ta jõudis taevarannale, sinna, kus tume vesi ja hall taevas ühte sulades tõmbavad silmapiirile sinkja kriipsu. Majaka juurest viib paari versta pikkune kõrge kivine selg üleskuhjatud jaana maale. Sealt hakkabki rand, lage, mõne kidura kadakaga, kivine nõmm, millel ei näe otsa ega äärt. Üle lahe paistavad kalameeste madalad onnid. Need lommutavad seal argselt voogude lähedal nagu haudujad vesilinnud omil pesil.

Esimesel silmapilgul võib see vaade olla ju suurepärane, seda ma usun. Aga ma ütlen — ainult esimesil ajul. See ühetasane mere mühin, see ühtesoodu kuulduv kajakate kisa, see piiritu ruum, kus pilk peagi hulkumisel väsib, need ühelaadilised kaldad ja kivid — see muutub peagi väsitavalt vastikuks, tüütavalt ühetaoliseks. Sul hakkab igav. Viis majakameest — kõigil ühesugused tuhmid pilgud, kust ka kõige teravam silm ei suuda leida ei kurbust ega rõõmu, ei rahulolemist ega erutust. Alati ühesugused hallid näod, nagu need kividki seal kaldal, mis aastasadade jooksul ei muuda oma kuju. Kui tahad saada nende suust sõnu, siis pead selle nagu killu raudkivi küljest lahti taguma. Kindel võid olla, et ka see ainuke kild ongi, mis siis langeb. Mingil tingimisel mitte rohkem.

Ma olin alles teist nädalat siin, aga oleksin siit läinud lennates. Iga möödasõitva laevaga rändasin ühes ja olin enese saatuse peale tulivihane, mis mind asendas siia vangi.

Ei lootnud ma sellest külast ja kõrtsist ka mingit head — aga ometi tahtsin kord sõita.

Mul oli aega oma saatuse üle mõtelda, olles küliti paadis, mis hea tuulega liugles kuulmatalt ja kiirelt.

„Hop — olemegi kohal!“ ütles Ruup, kargas püsti ja lasi purje tärinal alla.

Valgmas oli koos salk randlasi. Enamasti kõikide pruuniks põlenud nägusid piiras lühikeseks pü-

gatud habemetara. Kehad olid neil vajunud veidi võmmi, abud ülemäära laiad ja tugevad, kuna käed kehaga võrreldes olid veninud liig pikaks, jalad aga välja arenenud hoopis viletsalt. Nende liikumised olid kohmakad, kõnnak tatsuv, paindumatu.

Sain aru, et nad vaatasid mind kui uut majakaülemat uudishimuga. Minu imestuseks muutus aga Ruup siin hoopis elavamaks. Demonstreerivalt püüdis ta näidata randlastele, missuguse tähtsa mehega ta ühes sõidab.

„Ah see ongi Pikaneeme küla. Mitu peret siin on?“ küsisin ma jäädes nende juure seisatama.

„Mis siin neid nüüd on,“ ütles üks vanematest meestest, sellejuures astudes paar sammu teiste hulgast välja ja kalki suust ära võttes. „Eks neid oli ikka tükki 20.“

„Teie olete kõik ikka päris kalurid?“

„Kuidas siis muidu, herra.“

„Kas teil on põldu ka?“

„Mis tühja põldu meil on. Eks ole aastate jooksul üles urgitsetud siit ja sealt mõni lapike.“

„Mida seal siis kasvatate?“

„Mis seal kuivas liivas siis õige kasvab. Saab mõne vaka kartulid, hea küll.“

„Kust siis leiva saate?“

„Eks ikka kalade eest.“

„Kas siia randa läheb ka laevu hukka“

„Enne tuli seda ette. Hundi-kari alla läksid. Aga ega nüüd enam lähe, on ju majakas.“

Teadsin seda, et randlased ei suutnud temaga leppida oma hinges. Iseäranis vana põlv. Neil oli põhjust kanda majaka vastu vaenu, sest ta tõrjub ära Jumala õnnistuse. Endisel ajal andis kaugele merre ulatav veealune kari neile tihti vältavat teenistust ja rikkalikku saaki. Majakas aga riisus selle neilt.

Eemalt tuli salkkond tüdrukuid. Kui nad meid nägid, jäid eemale seisma, mis juures nad hoides kobarasse naerda itsitasid.

Nende päevitanud paksud käed helendasid verohkusel. Pea kõigil paistsid tugevad rinnad ja punasetriibulised lühikesed seelikud katsid ainult pooleni jämedaid sääri. Nende puusad olid kõrged ja järsud, juuksed aga pea kõigil lamekollased. Jalas olid neil raudpannaldega tugevasti õmmeldud, paksude taldadega ja jämedate kontsadega kingad.

Vaadeldes nende kehaehitust on hõlbus aru saada, kuidas ranna naisterahvas jaksab mehega kõrvuti sõuda kümneid versti.

Aga üks oli nende hulgas silmapuutuvalt teistsugune. Kasvu poolest oli ta teistest hoopis õrnem, kogu keha näis olevat habras, võis kergesti aru saada, et see on istutatud siia hoopis teiselt taimelavalt.

Tal olid küll ka kollased juuksed, aga see ei olnud lamekollane värv, vaid rohket mahla avaldav meeldiv hele vahakarv. Päikese kiirte all andsid need paksud juuksed otse helki. Minul tuli ette, nagu oleksid need juuksed kokku palmitud eha-aja meripinna virvendusest. Ta nägu oli intelligendim, näojooned puhtad, näoehitus mõõdukas. Suu oli väikene, veidi paksupoolsete helepunaste huultega, päris suudlemiseks loodud huuled ja selleks valmiski küpsenud. Ta sinised silmad viskasid veidi edvistavaid pilke ja hebutades loopis ta oma kingaotsaga ümmargusi kive eemale. Keha oli teiste omadest palju saledam, ta puusad ei olnud nii kõrgele kuhjatud ja ta liikumised esitasid vallatut painduvust.

Tüdrukute kobar liikus edasi piki meriranda.

Nüüd erines neiu, kes oli köitnud minu tähelpanu, läks veepiireni ja katkus kalda ääres kasvavate pilliroogude tutte.

„Kes see seal on, kes praegu läks mere äära?“ küsisin kõrtsi poole minnes Ruubilt.

„Eks see ole ju seesama Velsandi plika.“

„Või nii. Kelle tütar ta siis õieti on?“

„Kes Jumal seda teab. Siin öeldakse ikka, et ta tulnud merest. Aga eks see ole tühi jutt, küllap on ikka niisama inimese laps nagu iga teinegi.“

Jõudsimegi rannakõrtsi.

2.

Vihaselt ja inetult vahtis rannaküla kõrts meile vastu nõmme servalt. Laisalt ja lohakalt tee ääres koonutava kõrtsi paks samblakorraga kaetud katus oli nõkku vajunud ja koristamata esiselt lehvis vastik sõnniku ja virtsa hais. Kõrtsi ees lonkisid kaks suurt siga venivalt, laisalt ringi ja ainult suure hurjutamise peale liikusid nad röhkides kõrvale.

Kõrtsis istusid leti ääres paar rannavahti ja jõid toop-õlut. Teisel oli mitmest kohast jahukliistriga lapitud harmonik põlve peal, mida ta käed masinlikult kääksutasid. Poisikesed vaatasid mänguriista, lahti unustades selle juures oma paksumokkadega suid.

Mind nähes tõusis kõrtsmik viisakalt üles, painutas oma hülgetaolist pehmet rasvast keha, pühkis varrukaga üle leemendava laua ja palus meid istuda. Mu eelkäija oli olnud tal lugupeetud külaline.

Jõime krobelisest saavikruusist õlut, pidasime võitlust kärbestega, kes tikkusid meie jooginõusse, ja vaatasime, kuidas randlasi kõrtsi kogus.

Varsti keerutasid paarid põrandal.

Vaatasin randlaste tantsu.

Tantsuks ei oleks ma seda vahest kutsunudki, lihtne iselaadi hüppamine, trampimine. Aga nad hüppasid suure südidusega, jõuga, hööritasid tüdrukuid nii võimsalt, et need nende käes tagasihoidmatalt karjatasid.

Vaatasin meeleheaga Velsandi plikat. Kuidas ta oli liikumises vilgas ja painduv. Oma paksude lahtiste juustega hebutades püüdis ta teha ennast tähelpandavaks ja minu kohta jõudes lükkas ta oma ettevajunud juuksesalgad kõrva taha.

„Merelt on ta tulnud," tuli mulle Ruubi ütelus meele ja minu meelest oli see selle tüdruku kohta väga kohane.

Ruubiga ühes tulid mõned poisid mu laua lähedale. Ma ostsin neile õlut ja viina, ise ühtlasi ka tublisti juues.

„Ka mina tahan teiega tantsida," ütlesin ma üles tõustes ja sammudes tüdruku juure. „Kes tuleb minuga tantsima?"

Tundsin jalges tuikuma panevat raskust ja aastate eest lubjatud sein lõi vankuma mu silmi ees.

Tüdrukud itsitasid ja vajusid kobarasse seina ääre.

„Noh, kes tuleb minuga tantsima?"

Tüdrukud surusid veel kõvemini kobarasse.

„Kes tuleb?"

„Eks sa mine, Velsandi plika," ütles üks paksu punase näoga ja kangesti kestama löönud palenahaga tüdruk ja lükkas Velsandi plika minu pole.

Kõik kõrtsilised vaatasid minu peale.

„Olge head, olge head," julgustasin ma teda ja tõmbasin ta kättpidi teiste hulgast välja. „Küll me juba tantsime. Mängi polkat!"

Ta tantsis muidugi halvasti. Aga pagana meeldiv oli siiski temaga tantsida. Ma tundsin, kuidas ta mu käte vahel oli painduv ja kerge. Tahtsin talle silma vaadata, aga ta pikaripsmelised laud katsid silmad kinni.

Keerutades hakkas pea ringi käima. Ma surusin oma käe tugevasti ta kuuma keha vastu. Ta kargas mu käte vahelt kõrvale.

Ma jäin üksipäini keset tuba. Alles nüüd nägin, et ainult kahekesi olime tantsinud. Seinad käisid ringi ja suure vaevaga suutsin laua ja tooli üles leida, kus olin istunud.

„Hea küll, hea küll," pomisesin oma ette. „Meie tantsime veel."

Oli olla kuradi lõbus ja hea.

„Kuule, Ruup, mine kutsu tüdrukud siia!"

Poisid seisid poolringis meie seljataga.

Tüdrukud tulid argselt laua lähedale. Nad olid nagu veidi taltsutatud metskitsed, kes ainult näppude vahelt võtavad leiba.

Ma andsin neile juua.

Vaatasin Velsandi plikat. Imelikud silmad — veidi rohekas varjund, kergete kollaste täppidega. Mulle tuli meele: „merest tulnud," ja eks need silmad sündinud hästi kokku selle ütelusega. Ma arvasin, et need silmad väga palju ütlevad, aga ometi ei teadnud ma mitte midagi, mis nad ütlevad. Niisama kui sügav meri. Sa vaatad heameelega, arvates, et väga palju näed, aga ometi ei näe sa mitte midagi. Ta naeratas. Nüüd kattis ta oma silmad pikaripsmeliste laugega, aga selle juures tulid ta hambad nähtavale. Niisama valged kui merivaht, mida tuul laiali loobib mööda randa.

Kurat võtaks — igatahes hoopis teistsugune, kui need kõrgete kandiliste puusadega, udarataoliste rindadega, paksude punaste kestama löönud nägudega ja juhmide liigutustega rannatüdrukud. Ma vaatasin teda lõbuga ja — isuga.

Õhtu läks ruttu mööda. Aastate jooksul äramustunud aknaruudud lasksid vaevaselt läbi ehavalgust.

Velsandi plika läks välja.

Oi, minul oli kahju. Need teised tüdrukud oma jämedate kõhtudega olid mulle vastikud.

„Kuhu ta saadan läks," mõtlesin ma. „Heameelega oleksin ta jumalaga jätnud."

Ma läksin ta järele välja.

Kõrtsil oli pikk kitsas ja hoopis madal kojaruum ees. Sealsamas tuligi Velsandi plika mulle vastu.

„Ma mõtlesin, et ära läksite."

Ta jäi seisatama, vaatas mulle kord otsa, aga ei lausunud sõnagi.

„Kuule, jääme headeks sõpradeks."

Ma haarasin ta käe järele. Ta kargas kõrvale kassi väledusega.

„Ära mine ära. Ega ma sind ometi hammusta, et nii eemale põikad. Ma tahtsin midagi ütelda.“

Ta jäi seisma.

Tead, kui õli tahad, siis võin ma anda. Ma annan. Kui ma juba luban, siis ma ka seda täidan.“

See nähti teda huvitavat.

„Ma annan sulle õli, annan terveks talveks. Ma annan, või põleta ööd otsa. Tahad?“

Ma haarasin ta käest kinni.

Viin ja ärritus tegid mind joobnuks.

„Ära ole niisugune. Kuule! Lase ma suudlen.“

Haarasin ta ümbert kinni.

Ta püüdis lahti vääneldа, aga ma hoidsin teda, hoidsin, nagu ma midagi siiamaale polnud hoidnud.

„Ai! Sa kurat küünistasid!“

Tundsin, nagu oleks tõmmatud noateraga kaela pealt.

Lasksin ta lahti. Tüdruk kargas eemale ja naeris heledasti. Üuesti lõi himulaene üle mu pea, püüdsin teda uuesti tabada, kuid ta lippas uksest välja.

„Kuule, kuule!“ kähistasin ma. „Ära unusta, kui tahad õli saada, ma annan, annan või mitu toopi.“

Ta kuulatas, hüppas kergelt nagu kits üle aia, jooksis viletsa vilja vahelt läbiviivat jalgrada mööda, kuni ta künka taha kadus mu silmist.

Ma pühkisin rätikuga higi. Peale musta tolmu jäi ka rätiku külge vähe verd.

„Saadana kass, tõmbas palge lõhki!“

— — —

Olin küliti paadis. Mõnus oli pehme merituul. Laisalt, väsinultki liugles paat mööda sula metalli pinda. Pea käis ringi. Ülevalt paistis kuu ja alt paistis kuu. Lasksin käe hooletult üle parda vette ja vilus vees lohisedes tundus see nii meeldiv.

Äkitselt tundsin, on himu kõnelda.

„Kuule, Ruup!“

„Mis?“

Mis pagan see oli, mida tahtsin küsida. Imelik — kuidas see nüüd meelest läks. Ah soo!

„Kuule, Ruup, — kas sa oled purjus?“

„Oh ei. Sest natukesest nüüd!“

„Ära valeta. Ma kahtlen, kas sa oskadki sõita.“

„Ma oskan igal ajal.“

„Hea küll.“

Katsusin mõtelda, kuid mõtted olid rasked nagu kaljud. Ma ei jaksanud nendest ühtegi üles tõsta.

„Kuule, Ruup!“

„Mis?“

„Ah jah. Mis on selle Velsandi plika nimi?“

„Riina.“

Riina — niisugust nime pole ma ennemalt kuulnudki. Riina — aga see nimi meeldib, pagana ilus nimi.

„Riina? Õige küll, niisugune nimi peabki tal olema. Ma oleksin seda võinud teada ilma küsimatagi.

„Kas on muidu tubli tüdruk?“

„Kes seda nüüd teab ütelda.“

„Kuule, Ruup — sa tead rohkem. Ka mina kuulsin mõned märkused. See Riina ajada ju ümber.“

„Kes seda nüüd teab. Eks ilma suud jõua sageli rohkem, kui asi väärt. Aga seda olen kuulnud, peigmees tal on. See on Kivi Rein. Poiss on kodust ära. Reinu ema juures ta elabki.“

„Või nii.“

„Sooh — olemegi kohal.“

Ruup kargas üles ja laskis purjenöörid tärinal alla.

—

Kõndisin mööda kõrget nõmmeteed. Kogu ümbrus oigas valus. Nädalate kaupa ei olnud tulnud vihma ja lühike nõmmerohi oli terav nagu linahari ja mure, nii et jala puudutamiselgi murdus. Nõmm kõmises nagu kumer raud ja isegi visad, igerikud

nõmmekadakad olid kuivamisel. Kui eemalt vaatasid üle rannamaa, siis näis, nagu oleks ta tulega üle põletatud — kohutavalt punane kõrbenud pind.

Ainult laialemmeline rannaluht liivakul suudab kuivale vastu panna ja haljaks jääda. Aga oma servad on ta igatahes niivõrd teravaks ihunud, et nendega sügavad haavad lõikab ta lahja lehma kõvanahalisesse keelesse.

Meri lames laisalt oma madalas voodis. Ta oli vajunud niivõrd raskesse surmaunne, et siia ei kuulnud ta hingamist. Lahel olid paadid, aga purjed seisid lontis, kuna kalamehed kastsid oma pikad aerud sula metalli.

Hommikust õhtuni kiskusid need tugevad rohmakad inimesed paadid meriharjale ja sealt tagasi. Nende sõrmed olid kooldunud kõveraks ja mõlapea oli litsunud nende peopesa-naha sarveks.

Aga tuul tukkus.

Päike oli alla vajumas. Ta punane pale oli suur ja üleni kohutavalt verine.

Eemalt ranna poolt tuli keegi naisterahvas. See oli ka ainuke elav hing silmapiirini ulataval teel. Aga mind ta ei huvitanud. Need ranna-naisterahvad oma kandiliste kõrgete puusadega, suurte rippuvate rindadega, jämedate kõhtudega, pruuniks põlenud ja kestama löönud nägudega, pundunud mokkadega ja juhmide liigutustega — oh olgu!

Ma istusin tee ääre kivi otsa.

Tulija oli Velsandi plika.

Ta pidi minust mööda minema, aga kui ma üles tõusin, teda teretasin, jäi ta seisma.

„Ma ei ole teid hulgal ajal näinud. Ma arvan, teie ei tõsta jalgagi külast välja.“

„Kuhu mul siis vaja minna?“

„Noh, seda ei või ma teada. Aga noor inimene — kas ei hakka seal mõnikord igav. Alaliselt ikka ühed ja samad inimesed.“

Ta silmitses enese ette.

„Teate, ma tean teie nimegi.“

Ta vaatas mulle äkitselt otsa. Ta rohekais silmis paistis nagu imestus.

„Kust te' mu nime teate? Te' ütlete muidu."

„Tean. Riina on teie nimi. See nimi meeldib mulle. Aga teate — ma lubasin teile anda õli, aga te' pole tulnud seda saama."

„Endine ülem müüs ka."

„Mina küll ei müü, aga annan teile muidu. Peate aga ise ära viima."

Ta ei ütelnud midagi, aga sain aru, et mõtleb mu sõnade üle järele.

Imelik inimene. Ta seisab mu ees nagu arg metsloom, kes kõige vähemal hirmutusel põgenema läheb. Kunst on ennast nii üleval pidada, et sa teda minema ei peleta.

Oi, meie oleme ju vanad tuttavad ja võime veel saada headeks sõpradeks. Eks tal ole siis veidikegi aega, sest jalgu peab inimene ikkagi puhkama. Ja nii mõnus on siin lagedal kivil istuda. Ka soe ei ole, sest merituul on ikkagi jahe.

Saingi ta viimaks niikaugele, et istus mu lähedale raudkivile.

Nüüd võtsin lobisemiseks kokku kogu oma jõu ja osavuse. Rääkisin pikalt rannatüdrukutest, naersin nende üle, aga andsin küllalt arusaadavalt mõista, et tema nende hulka ei ole arvatud.

Tema on igatahes täielik erand, selle otsuse peale tulin kohe, kui teda nägin. Ma kõnelesin temale ta peigmehest, keda ta armastab, kelle peale ta mõtleb. Aga ometi — niisugune noor neiu on nagu lahtilöönud õis, kes sellega sugugi ei lepi, kui ainult üks mesilane käib teda vaatamas. Oi, noorus on ju kena ja lõbus ja see oleks ülekohus seda teha mõrudaks alaliselt näriva igatsusega.

Mu kõne oli sideta, siia-sinna karglev, nagu poisikeste hüppamine randkividel.

Vaatasin talle otsa. Ta lõi jälle oma pikaripsmelised laud alla.

Äkitselt hakkas ta valjusti ja üsna südamlikult naerma.

Kuradi tüdruk!

Oi, naerda igatahes ei maksa, sest kes oskab vaadata, see võib juba silmnäolt ette kuulutada inimese tulevikku. Veel selgemini on see aga kõik käe sees üleval. Andku ta aga kord käsi minu kätte. Ega seal midagi ole karta, sest harilikult ei olegi noore neiu käes mingit halba üleval. Ainult head ja lõbusat tulevikku kuulutavad need jooned. Eks ole küllalt vaadeldud niisuguste noorte neidude käsi ja alati on täitsa õieti ette kuulutatud.

Ma haarasin ta käe nagu juhtumisi kätte ja hakkasin seda hoolega vaatlema. Ta unustaski ennast uudishimu mõjul ja jättis käe mu peosse, mida ma nüüd hoidsin oma käes meeleheitliku südidusega. Kõnelesin talle — ilma et isegi oleksin teadnud, mida kõnelesin.

Äkitselt tõmbas ta käe ära ja tõusis püsti.

„Kui teil aga õli tarvis läheb, siis tulge järele. Mu käest võite kogu talveks saada. Võiksite tulla ju paadiga üle lahe. Ringi on hulk maad. Kas oskate sõuda?“

Ta naeris.

See küsimus pidi ta arust küll olema väga rumal. Kes läheb siis rannatüdrukult küsima, kas ta oskab sõuda, kui ta isegi, võib olla, paadis on sündinud.

Lõpeks ütlesin, et tema see ainukene inimene on, kellega siin rannal tahaksin sõber olla.

Ta jooksis mööda kõrget randa nagu hirv, vaevalt jalgega puudutades maapinda.

Vist kuulsin ta naerugi. Aga väga võimalik, et see oli nii muidu mu eest.

Ma vihkasin neid inimesi — iseäranis siis, kui nad oma pisikeste paatidega sõitsid õhtuti merele. Istusin neeme otsas kivil, kus tiirused läbi päeva uhjutasid oma pikkade ahtakeste tiibadega ja vaa-

tasin lahest lahkuvaid paate. Paadis olles paari kaupa, vahest kolmekesi, lasid nad üsna majaka alt mööda, ikka üht teed, nagu oleks see ainuke neile kõlbulik. Tuul surus paadi veidi viltu ja majaka kohale jõudes tõstsid nad oma pead üles ja vaatasid vägevat ehitust.

Varsti paistsid kaugelt purjed nagu täpikesed mustjas-siniselt vesipinnalt.

Ma olin kade nende inimeste peale. Nad võisid igapäev lahkuda kõrbenud rannalt, madalatest hurtsikusest, mädanevate kidade ja kalarappide haisust kogu ööks lagedale merele. Hommikul koju jõudes on nad väsinud, joovad siis isuga maameeste poolt randa toodud viha õlut, langevad maha ja magavad raskesti.

Oma kinnist ühetaolist vangielu nende omaga võrreldes leidsin viimases rohkesti luulet.

Elasin neemel juba kolmandat kuud. Ei olnud mul enam vaadata kuhugile, sest see põhjatu kaugus, kus mu pilgud ei leidnud ilmaski äärt, ajas otse hirmu peale. Kolmandat kuud piiras mind laisk meri, kes nagu sula metall vaevalt viitsis õõtsuda. Ilus oli esmalt päikese loojaminek, kui sinkjas vesipind tükati üle tõmmati kuldkarraga. Aga ka see muutus igapäevaseks, ja vastik oli selle põudpäikese verev pale. Ja viimaks veel kajakad. Nende kiunuv kisendamine puuris hommikust õhtuni mu kuulmeisse.

Oleks ometi kordki maru tulnud — niisugune maru, mida ma ei ole näinud, niisugune maru, mis vood paiskab üle neeme, niisugune maru, mis paneks isegi majaka veidi vankuma.

See oleks midagi uudist!

Aga maru ei tulnud.

Ka Riinat ei olnud ma hulgal ajal näinud. Kord tuli ta küla vahel minule vastu, aga hoidis minust eemale. Sel korral ütlesin talle eemalt:

„Kuulge, ma ütlesin kord, et teile õli annan. Aga te' ei tule järele. Noh, hea küll, teile ei ole siis

vaja. Aga ma annan siis teistele. Mitu inimest on seda minu käest talveks küsinud."

Selle järele näitasin talle, et ta mind sugugi ei huvita. Ilma et ta poolt oleks vastust ootama jäänudki, keerasin selja ja läksin teed mööda edasi. Ma ei vaadanud kordagi tagasi, olgugi, et seda oleksin teinud heameelega.

Aga ta ei tulnud ikkagi.

Täna õhtu oli taevalaotuses veidi muutust. Päike vajus paksu, pehme ja korratult ülestõmmatud ööpilve taha. Merel ei olnud ka seda metalli läiget, vaid ta oli silmale pehme hallikas. Ka tõusis edelatuul, sest neeme rannakividel sünnitasid laened mõnusat kohisemist. Tuul oli aga sellest hoolimata soe, nagu pehme leil, ja tuule all neeme vaikses vees sööstsid kalad tiidsesti vesipinnal mängivate kihulaste järele.

Oli juba hiline õhtu, kui äkitselt silmasin tinahallil vesipinnal paati. See oli neeme ja küla vahel keset lahte. Paat tuli lähemale ja — kui ma ei eksi — nägin seal sees ainult ühe inimese.

Kes seal sõuab? Kuhu ta sõuab vastu ööd? Keegi ju sellal üksi kalastama ei lähe.

Tundsin eneses ärevust. Keegi nagu oleks äratanud äkitselt mu uinuma löönud südame, kiiremale jooksule kihutanud mu laisaks jäänud vere.

Nägin selgesti — naisterahvas istus paadis ja sõudis otse neemele.

Ootasin. Paat jõudis kaldale, ma võtsin otsast kinni ja tõmbasin üles siledate kividega kaetud kaldale. Tema tuli siis. Ta tuli merest.

„Sina tulid?"

„Ma tulin õli tooma. Mul on omal plasku."

„Hea küll. Võtke kaasa ja tulge paadist välja."

Ta võttis roostetanud plekkplasku. Tahtsin teda aidata, aga enne kui jõudsin sirutada käe, hüppas ta kergelt kaldale.

„Sa tulid üksi?"

Ta vaatas mulle otsa.

„Kas sa tuult ei karda?"

Ta naeris.

„Ei ole ju tuult. Mis see tuul siis teeks?"

Ka mina ei teadnud ütelda, mis tuul teeks.

Sammusime kahekesi majaka poole. Merilinnud olid uinunud, ainult kuuldus laenete kohin. Õhus tundus karsket merilõhna.

„Arvasin, et sa ei tulegi, pidin juba õli andma mõnele teisele. See oli üsna hea, et tulid veel täna õhtul. Miks sa ei tulnud ennemalt?"

„Ma ei teadnud."

„Mis seal siis teada, kui mina lubasin. Aga hea küll, sinule ikka jätkub."

Jõudsimegi majaka juure.

Olin juba ammugi pannud valmis õli tema jaoks, sest ma ootasin teda. Eha valgusel kallasin ja õli iooksis kulksudes plasku. Aga hästi hoida ma ei saanud, sest mu käed värisesid. Tundsin, kuidas kaks imelist silma, ütleksin, merirohelist silma, mu peal viibisid.

„Miks võtsite kaasa nii väikese nõu. Siia ei mahu kuigi palju."

„Ma ei teadnud."

„Ega ole muud, kui peate tulema teine kord veel tagasi. Selle panin teie jaoks, aga jäi järele veel suur hulk."

Andsin täidetud plasku ta kätte.

Vastu võttes ei lausunud ta sõnagi, ei tänanudki.

„Oodake, ma tulen kaasa ja aitan paadi sisse lükata."

Läksime kahekesi kõrvuti. Leili sarnane soe tuul oli läinud tugevamaks, taevarannad olid veel rohkem palistatud mustavate pehmete vattkangastega. Need katsid ilusa eha täitsa. Laene oli kerkinud ja laisk meri ägas — nagu virgudes magusast unest. Kuuldus taoti kõrgelt öölindude äge tiibade vingumine.

Ta läks paati.

„Istuge, ma lükkan sisse!"
Hoidsin kinni vee peal kõikuva paadi ninast. Jaluli seisin viimasel kivil ja kerge laene viskas vahutorte üle saabaste.
„Nüüd — hopp!"
Hüppasin paati, aga selle hooga tõukasin ka paadi kaldalt eemale.
Ta ehmatas.
„Teie jäite peale. Ma sõuan kaldale."
„Oh ei," ütlesin ma aerust kinni võttes. „Ma tahan ka veidi sõuda."
„Ma ei taha seda."
Ma vaigistasin teda, lubasin vagusi olla, ainult ülespoole vaadata, kust pilvede vahelt taeva põhjal hiilgas suviööl ainult mõni üksik kahvatanud täht.
Ta jäi rahulisemaks.
„Lubage, ma aitan ometi sõuda. Teil on siis kergem. Tulite ju hulk maad. Kas ei ole käed juba väsinud?"
Ta hakkas äkitselt vallatult naerma.
„Sõuame üle lahe küla alla. Ma tulen sealt siis jala tagasi. Nüüd on ilus öö, lõbus käia."
„Ei mitte."
Ta lõi aeru vette.
„Noh, ega sellest lugu ole, võib ka sõuda Viire kääru. Sealt ei ole kauge. Laske ma sõuan ka. Mul on lust sõuda."
Istusin ta kõrvale. Ta nihkus eemale, nii et minu hooleks istelaud jäi pea tervelt.
Kastsime aerud tuhkkarvalisse hallikasse vette. Ülestõstetud mõlade küljest langesid tilgad. Meie aerud sünnitasid siledalt kõikuval vesipinnal ümmargused ringid.
Hakkas soe. Ma vaatlesin teda. Paar ilusat pisarat veeresid tal otsa pealt väga argselt ja ettevaatlikult alla poole.
„Mistarvis nii kiiresti sõuda. Või oodatakse teid?"
„Ei."

„Noh, siis ei ole ju sugugi vaja nii tõmmata. Jõuab küll. Eks ole niisugusel ilusal ööl merel päris tore. Ma ei sõuagi enam.“

Tõepoolest tõstsingi aeru veest välja.

„Andke siia!“

„Oh ei. Ega olegi tarvis sõuda. Mis teiegi nii väga ruttate. Kõnelege mulle midagi. On's teil vahest ka igav?“

Võtsin ta käest kinni. Lahti püüdis kiskuda see metskits ennast mu käest, aga ma suutsin teda taltsutada, taltsutada, taltsutada.

Kui ma mööda kõrget neeme öösel tulin koju, oli kogu õhtupoolne taevas kaetud üleni toreda sammetmusta pilvega. Tuul oli juba tugev. Ülevalt meriharjalt jõudsid laened rannale, kus nad ägades ja oiates surid teravnurgeliste randkivide vahel. Majakas heitis hoolega oma valgusemaanteid üle vee.

Meri ärkas. Igalpool kohises. Kari otsast ja eemalt rahult kostis tugev mürin. Mu ümber nagu oleks igal pool elanud.

Mu kõnnak oli kõikuv. Kergetest riietest läbitungivat tuult ma ei tunnudki, merihääli ei pannud ma tähelegi, ainult üks seisis mu silmi ees, mu mõttes.

See oli Velsandi plika.

Meie saime õige sagedasti kokku. Ta tuli õhtu hilja, kui oli juba käes öö ja pimedus laskus rannale. Ta ütles omal olevat asja, aga varsti unustas ta selle. Siis kõndisime kahekesi neemel, mis oli nüüd hoopis tühi ja veidi nagu õudnegi. Oli minu eest isegi imelik, kuidas see metskits oli muutunud koduloomaks ja nägin kuidas ta usaldus minu vastu kasvas iga päevaga. Ma jutustasin talle suurtest linnadest, kus majad on majaka kõrgused, kuna üleval kitsastel harjadel korstnapühkijad niisama kõnnivad nagu meie siin neemel ja kust ülemiste kordade akendest noored naised hommiku vara pead välja pistavad; ma kõnelesin

talle jõgedest, mille peal päevade kaupa paadiga võib sõita, ilma et otsa tuleks. Kiiresti nad voolavad ja nad viivad toomingate alt läbi, mis valged on nagu lumihang, kuna nad helmetega sind üle puistavad. Kõnelesin talle raudteedest, suurtest aurlaevadest, siidülikondadest jne. Kõike ta kuulas suure huviga. Ei olnud ta rannakülast elus välja saanudki.

„Kas sul siis siin igav ei ole?“ küsis ta minult. „Kas seal eemal niisuguseid inimesi ei olegi, keda sa tahaksid näha?“

Ma sain aru.

Esmalt olla mul igav olnud, seletasin ma temale, aga sellest ajast peale, kus teda tundma õppisin, ei olla mul enam igav. Need teised tütarlapsed siin rannas on vastikud, kuid tema üksi on teistsugune. Tema pärast on siin nüüd õige mõnus, saaks aga sagedamini kokku.

Ma sosistasin seda talle kõrvu — tasa — nii tasa, et seda isegi ei kuulnud. Kuid talle meeldis see sosin, see uinutas ta hinge ja ta maitses lõbuga kiituse ja meelituse magusust.

Ilm muutus. Oli juba tunda sügist. Hooti sadas tugevasti vihma, neem paistis pea kui kõrge roheline jäda. Kõrbenud nõmm lõi õrnalt haljendama. Ka ei olnud nõmm endist viisi kõmisev. Taevas oli sageli kaetud paksude pilvedega ja meri ei heitnud enam minutikski ajaks laisalt uinuma.

Kogu ümbrus oli hall ja raske, tundus õhus sügisest rõskust ja see mõjus mu peale tuntavalt. Ma mõtlesin hirmuga eeloleva pika sügise ja talve peale, mis ajal see igav paik muutub täieliseks vangimajaks.

Mulle tuli sageli Riina meele.

Imelik plika — kaua sa hoiad seda metslooma oma süles. See on tõsi — taltsaks oli ta nüüd läinud — taltsamaks vahest kui see mulle meeldiski. Isegi lõbusam ja huvitavam oli see aeg, mil ta oli — ma mäletasin seda — kauge ja kättesaamata

— kui ta isegi põgenes kõige ettevaatlikumal lähenemisel. Pealegi tulla ta peigmees pea koju — nagu Ruup seda kuulis, ja siis on sellelgi lõpp.

Kui mu meel oli õige tusane, sain majakate valitsuselt kirja. Mu palve oli täitmist leidnud ja mind nimetatud Loo esimese järgu majaka ülemaks.

See oli õige õlipuu oks, sest Loo majak oli kõigest pool versta väikesest linnast ja raudteejaamast eemal. Oli tunne, nagu oleksin saanud teate vangist vabastamise üle.

Täna õhtu kohtasime sealsamas, kus ta paari kuu eest nagu arg metskits üle nõmme mu juurest ära jooksis. Pean tunnistama — see öö tuli mulle tihti meele. Vahest kerkis hinges üles midagi hukkamõistvat, aga niisugused ööd kordusid jälle. On ju õige, tahtsin ennast neist vabastada, aga midagi kiskus neisse, millele ei suutnud panna vastu ja nii hävines mu otsustamisvõim ja veetsime mõlemad aega nagu unes. Eha kiskus mind ja teda välja kodust ja juhtis kokku neemel, kuhu jäime tihti nii kauaks, kui juba ilmus hommikukaares koidu viir.

Teadsin, et ta ka täna õhtul tuleb, ja ootasin teda.

Oli vali tuul, mis tõotas minna öö peale maruks, nagu seda võis otsustada põgenejate pilvede järele. Selgesti kuuldus siia üles karilt ja lähedal olevatelt rahudelt laenete tõusev ja valjenev müra, soigumine ja südametäiel turtsumine. Niisugusel puhul on randlase nägu tõsine, sest ta teab, et see maru puruks kisub nende püünised meres, siis need nagu paela kokku keerab ja närud välja viskab kuhugile rahule. Kui katusele küllalt hoolega ei ole laotud laiu paase, siis viskab ta ka hurtsiku katuse pealt.

Majak neeme otsal valgustas hoolega urmselt ülesküntud merd. Niisugusel ööl tarvitatakse isukalt teenäitajat.

Istusin, aga midagi voogas mu rinnus.
Naersin.

Mis seal siis on? Üleliigne õrnus. Lööd sa mõnele õrnale kultuurtaimele haava, siis ta ehk kuivabki. Aga mis siin? Lihtne rannatüdruk. Oi — temale jäävad need õhtud vahest kogu eluks meele — ta võib neid mäletada, need ongi ka ainukesed silmapilgud ta elus, millel unustamata väärtus. Läheb mõni aasta mööda, on ta niisamasuguste väljavenitatud kätega, sisselangenud rindadega, haigete silmadega ja jämeda kõhuga randlase naine nagu nad siin kõik.

Eks ole heagi, et ta ka midagi muud elus on läbi elanud, midagi niisugust, millest neil teistel ei ole aimu. Tema on igatahes seda väärt. Hea on, kui tal nooruspäevadest midagi mälestuseks jääb kaasa võtta, midagi, mis suudab kiireid heita vahest ea lõpuni. Võib olla panevad need mälestused tema siis naeratama, kui kõik juba lööb kustuma.

Oi — see mõte tegi mu meele üsna lõbusaks.

Ta tuli.

„Kas kaua mind ootasid?“

„Oh ei. Siin on täna õhtu päris lõbus istuda. Kuuled, mis meri teeb.“

„Ma oleksin ennemaltki tulnud, aga ma ei saanud.“

„Ei ole viga. Kauaks ei saa ma täna õhtul siia jääda. Ma tahtsin sulle ütelda, et siit varsti ära lähen.“

„Sa lähed ära?“

Ma ei tea — aga midagi oli ta hääles, mis mind pani ehmuma. Igatahes ei oleks ma muidu rutanud kiirelt järgmist kõnelema:

„Jah, ei ole teha midagi. Mu ülemus saadab mind teise majaka peale. Sinna vastu ei saa midagi ütelda. Aga võib olla, jään ka siia.“

„Ei, teie ei jää siia!“

See hüüe tuli haavatud metslooma kurgust. Kuul oli teda tabanud, tabanud südamesse.

Ta tõstis äkitselt käed silmade ette ja hakkas nutma. Maru kiskus ta juuksed segamini.

„Oi, Riina, miks nii! Ega ma läheks, aga ega või vastu panna. Poleks teid siin olnud, siis oleksin siit ammugi juba läinud. Ütlesin ju, ega see ka veel kindel ole, et lähen. Võib olla jään siia edasi ja ega ma sulle ka tänavu õli keela. Võta nii palju kui kulub."

Astusin ta juure ja võtsin kinni ta kätest. Ägedalt lükkas ta mind tagasi ja hüüdis häälega, millest kuuldus viha:

„Jäta järele! Ära puutu mind!"

Ta tõusis üles mu kõrvalt ja vaatas mulle otsa. Ta merirohelisist silmist paistis tuline viha, põlgtus. Nõrkushoog oli tal olnud ainult silmapilkne.

Ta vaatas vaikides oma ette. Sain aru, et ta midagi mõtleb. Ma ei osanud teda segada, sest tõepoolest tundsin olevat enesel üsna piinliku. Ei olnud ma seda oodanud, et see lahkumisteade tekitab temas nii suurt ärevust. Äkitselt vaatas ta mulle otsa ja küsis, püüdes teha ennast päris rahuliseks:

„Kas ma tulen ka?"

Imelik plika. See oli esimene kord, kus ta minule niisugusel kindlal ja asjalikul toonil küsimisi ette pani.

Mis pidin vastama niisuguse küsimise peale?

„Esiotsa mitte, sest see oleks ju võimata..."

Ma haarasin ta käe kätte, sest ta otse kargas püsti.

„Olge veel, kuulge!"

Mul hakkas temast äkitselt kahju. Mõtlesin, et võin teda ehk suudlemisega lepitada, soendada. Püüdsin teda tõmmata enese kõrvale istuma.

„Olge veel, kõneleme, on ju nii ilus öö. Ma tegin muidu nalja. Istu ometi, ole nagu ikka."

„Ei mitte, ei mitte!“ hüüdis ta, tõmbas mu käest enese lahti ja hakkas jooksma. Ma jooksin talle järele.

Sain ta kätte.

„Mis sa minust tahad?“ kähistas ta ja vaatas oma vihaste silmadega mulle otsa.

„Ära ole niisugune. Lahkume kui head sõbrad. Kas sa ei lase ennast suudelda? Võib olla ehk meie ei näegi enam ilmaski teineteist.“

„Ei!“

Ta väänles sitkelt. Ma ei lasknud lahti. Seal tundsin äkitselt, kuidas ta surus oma teravad hambad mu käeselga. Ma lasksin ta lahti.

„Sa hammustasid? Kuradi metsloom!“

Ta jooksis eemale.

Tõmbasin taskust rätiku ja pühkisin käeseljalt sooja verd.

Tulin koju. Oli just kui oleksin olnud purjus. „Mingu, mingu!“ kordasin enesele. „Ei oleks uskunud, et ta on niisugune metsloom. Kargab hammastega kätte kinni. Õnn, et teisest lahti sain.“ Ja see kõne tegi üsna kergeks mu südame.

Olgugi, et siin neemel ei olnud mingit köitvat, kuid kerget rahutust tundsin ikkagi, pakkides lahkumise eelõhtul asju. Sageli jäin aknast välja vaatama, kus pimedusse vaibusid sinkjas veeväli ja üle lahe paistev küla. Kui suvel igatsesin maru, mis tooks vaheldust alaliselt kestvasse igavasse vaiksusse, siis muutus ta alaline märatsemine hilissügisel juba tüütavaks. Kui läksid neemele, siis haaras sind kohe tugev tuul, mis piitsutas sind läbi vihmaga. Alati täitis kogu ilma raskus ja tihedad udud panid tee kinni pilgu eest. Majakamehed olid nagu väsinud ja sõnakehvad. Niisugune sügis on halli igavuse aeg, mida üksi raske üle elada. Vahete-vahel poeb tuulehiil korstna ja haliseb seal nagu kurtes minu lahkumist.

Mulle tuli Riina meele.

Oi rumalust — inimene on jäänud siin üksilduses õieti ogaraks. Nagu ei mäletaks ma enam, kuidas ilmas elatakse. Ruup ju kõneles kord, et ta läheb tänavu sügise mehele. Pea on ta niisamasugune randlase naine, kellel lähevad käed kalu rappides urmseks ja kelle selg võrku parandades vajub küüru.

Eks ole olnud niisugune nende elu ilma algusest ja niisuguseks ta ka jääb. Ja mis siis minul vaja seal mõtelda.

Vana Ruup tuli tuppa. Ta hakkas kastidelle naelu sisse lööma, kuid see töö ta käes ei läinud. Ta oli joobnud.

„Kuule, vanamees — sa käisid kõrtsis?"

„Käisin küll kord . . . Ah sa kurat!"

Ta lõi naelast mööda oma sõrme pihta.

„Sinu käes see töö ei lähe. Anna vasar siia! Näe nii!"

Ma lõin naela sisse.

„Kõnele parem, mis küla pool uudist kuulub."

„Mis seal siis on. Pole suuremat midagi. Kõneldakse, et tüdruk olla kadunud — kadunud kui tina tuhka."

„Kes tüdruk?"

„Kes muud siis, kui seesama Velsandi plika."

Ka minul tabas hoop nüüd näppu.

„Näe, ega see löömine nii kerge olegi," naeris vanamees. „Aga küllap tuleb varsti jälle välja. Kuhu see inimene nüüd vastu talve kaob."

„Millal ta kadus?"

„Juba kolme päeva eest. Sel õhtul, kui maru hakkas. Arvatakse, et ta Aimresse läks, tädi elab seal."

„Mul ei ole sind enam tarvis, sa võid minna."

Vanamees läks välja.

Mis see oli, mis mind kangestas! „Kadunud, kadunud," kordasin ma ja jäin seisma postina. Kolme päeva eest, siis kui maru algas. Sel õhtul, kui ta ära jooksis. Ah, rumal mõte. Plika

läks tädi juure, tuleb sealt varsti jälle tagasi. Küllap ta on ennegi seal käinud, ega nad muidu nii ei arvaks.

Aga sellegi pärast oli minul südames midagi, mis sealt kõigest väest püüdis avalikuks tulla. Meeleheitmisega matsin selle tuha alla.

Mul oli oma korteris viimane öö väga halb.

„Ei, ta ei läinud tädi juure — ta armastas sind — ta — ta . . .“

Ajasin kõigest väest väljatükkivale leegile tuhka peale.

Istusin kaldal, just nii nagu suvelgi. Meri on üle kullatud ja kerged laened löövad tema peeglisse värisevaid veerge. Seal kõigub midagi vesipinnal. Mis see on, ei saa veel aru. Laene kerkib — see tuleb kõikudes lähemale. See on vist puujump või lauaots, nagu neid meri alati kannab kaldale. Ei — see on midagi elusat: Vist hüljes — ta laseb ennast uhkesti laenetest kanda. Ei — ei — nüüd nägin, see on tema.

Ma vaatan aineti, nii et mu silmad ähvarduvad välja kukkuda.

See on Riina. Näen ta suuri merirohelisi silmi. Need on nüüd määratu suured ja vaatavad otse minu peale. Ta haarab minu poole. Tal on merirohu vääneded käes ja nendega köidab ta mu jalad kinni. Nüüd kisub ta mind mööda libedaid kive alla vesipinna poole, puutuvadki mu jalad vette, veerev laene lööb juba üle rinna. „Läheme sinna alla — seal on kõik mu sugulased ja omaksed — sealt olen ju minagi pärit. Seal meid oodatakse!“

„Ei, ei!“ kisendan ma ja panen kõigest jõust vastu.

Mu hääl äratas mind unest.

Kargasin voodist põrandale. Tuppa tungis aknast hämar, hall, pehme valgus. Meri oli vaikseks jäänud ja hommikupoolset taevaranda ehtis peenike roosapunane koidunöör. Ma ei heitnud enam voodi, tubagi oli mulle kitsas. Läksin õue.

Majaka kõrval sõmerliiva rannal jooksid liivatillud oma peenikeste jalgadega karga ääres ringi ja häälitsesid vahvalt. Pikkamisi omandas hommikupoolt neeme meripind õrna helgi. Kellegi nägemata käsi riputas tiitsesti hallile vesipinnale peenikest kulla- ja hõbedatolmu ja see helkis ja kiirgas.

Ainult kari otsas ja rahu ääres hebutasid laened veel oma pärreldavate valgete harjadega. Rahu kohal lendasid paar lumivalget kajakat ja mõned tiirused vahest pikkamisi, sealsamas jälle kiirelt uhjatades oma pikkade tiibadega ja õige tihti lastes noolena vette.

Missuguseks inimene võib minna. Oi, paha, raske uni. Alles karge merituul toob inimesele rahu tagasi — olgugi, et kohutav nähtus kuidagi ei taha silmade eest lahkuda. Kui inimene kauemaks niisugusesse kohta peaks jääma, võib ta tõepoolest minna hulluks.

OHVER.

1.

Üksikuna seisab saar keset ääretut merd nagu hälbinud tall laiapiirilisel rohelisel nurmel. Ootamata takistusena tõuseb ta tormisõidul edasikihutavatele laenetele teele; pahuras vihas sööstvad murdlaened kaljusel rannal kõrgele, muutuvad siis halliks hõljuvaks uduks, millega maru niisutab saare kõrge kalda pinda. Suvine tuul põimib merilaenetest ta ümber meeldiva valge pärja, mis lumivalge pehme kraena ehib saare urmseks kistud kallast.

Kerkides sinetavaist voogest silmapiirile toob saar haigutavaisse ja tülpinud reisijaisse aurulaeval suuresti elevust. Nad küsivad ta nime, vaatlevad ta metsaparrast, punase ristiga päästejaama ja põhjapoolsel neemel seisvat madalat halli kabelit.

Varsti vaibub saar jälle voogesse, kaobki viimaks hoopis silmapiirilt, ühtlasi ununedes ka reisijate meelest. Reisijad vahivad uuesti ükskõikselt määratusse avarusse, või jälle alla laeva külge mööda üles sööstvaisse pärreldavaisse laeneisse.

Sellel saarel elas auväärt saarevanem Jaan Lenström. Ei leidunud nooremate inimeste hulgast pea ühtegi, keda tema oma käega ei olnud ristinud, ja neile, kes puhkasid seal neemel väikese halli kabeli ees jämedakruusalises mullas, pani Lenström viimselt mulda lihtsa, mustaksvärvitud puusärgi kaanele. Hällist hauani jäid saarlased Len-

strömi hoole alla, ta suu kuulutas neile õigust tülide puhul ja ta nuhtles valjusti üleannetut, kes julges üle astuda kommetest, mis saarlastele omad ja pühad. Selle juures oli Lenström kõige osavam merimees. Ta juhtis oma paati nagu peru hobust ja pimedal ööl leidis ta silm kergesti vesipinnani ulatavate teravnukiliste kaljude vahelt tee Valgmale. Kui Lenströmi väheldane kogu, veidi vimmas seljaga, ahtakese kuivetanud näoga, mida piiras harjasköva habemetara, teraskõvade hallide silmadega pühapäeval kabelis astus lugemistooli, siis ei pidanud ükski saarlane teda omasuguseks. Ta heledapoole, veidi kiunuv hääl käis nagu peenikese, nahknööridest kokkupõimitud piitsakeele löök läbi kabeli. Siis seisid saarlased Lenströmi ees mahalöödud silmil.

Ta oli kuuskümmend aastat vana, aga niivõrra tugev, et temast poole nooremad mehed talvistel hülgejahi teekondadel tema kõrval hästi ei suutnud raskustele vastu panna.

Ükski ei olnud saarel nii rikas kui Jaan Lenström. Ta ilus neljatoaline pruuniks värvitud klaasrõduga maja asus nõgus sügavmullasel pinnal. Voogudesse vaibuva päikese kiired panid iga õhtu ta maja aknad silmipimestavalt helkima ja vaadates rõdult ulatasid ta pilgud mitu penikoormat üle laenetava mere.

Sellest on juba mitu aastat tagasi, kui Jaan Lenströmi ees kabelis puusärk seisis, milles puhkas ta naine. Sel korral kõneldi saarel kahest pisarast, mis Lenströmi põskilt alla vajunud, kuid ta kuivatanud need ruttu. Järgmisel sügisel möllas kolm päeva maru. Õnnelikud olid need, kes pääsid sadamasse, õnnelikud ka needki, kes kramplikult kinni hoides laevatükkidest suutsid päästa oma elu. Aga paljud pühkis maruhoog jäädavalt laenetesse ja nende viimaste hulgas oli ka Jaan Lenströmi vanem poeg. Surmasõnumit kuuldes ei veerenud ta silmist ükski pisar, kuid ta kramplikult

tuksatavad palgelihased kõnelesid löödud haava põletavast valust.

Paar aastat peale seda ilmus kahvatanud, ara vaatega noormees saarele. Alles aineti vaatlemisel tundis Jaan Lenström selle hädise inimese kui oma noorema poja. Noormees heitis voodi ja mõni aeg peale seda luges Lenström kindla häälega oma poja puusärgi juures matuspalvet.

Sel korral ta terashallidest silmadest küll ükski pisar ei veerenud, kuid saarel kõneldi, et ta üksi olles poja surnukeha juures tõepoolest oli nutnud.

Nüüd oli Jaan Lenström juba paar aastat teist korda naisemees.

Ta naise nimi oli Maia.

Vaese tütarlapse Maia õnne kohta ei võinudki saarlaste hulgas tõusta mitmesuguseid arvamisi. Teda kosides vabastas Lenström neiu puudusest ja võis ta lesele emalegi muuta raske elulõpu hõlpsaks. Maia läks viletsast hurtsikust nägusasse saarevanema maija ja pühapäeval oli tal õigus istuda kabelis esimesel pingil otse Lenströmi lugemispuldi vastas. Isegi saare jõukamad perenaised istusid järgmistes pinkides, olgugi, et nad peale jutlust Maiaga ühes üle nõmme koju läksid ja temaga isegi naljatasid.

Maia oli saarel kõige ilusam tüdruk. Üles kasvas ta oma lese ema onnis vanade võrkude peal, mis see mehe mälestusena visalt alal hoidis. Maia ei mäletanud neid pisaraid, mis ta ema kaheksateistkümne aasta eest ühel ööl valas, ei kuulnud ka seda palvet, kui naine ahastades kisendas. Maru möirgamine mattis enese alla vaese naise ohkamise ja nutu. Nii rumal oli alles siis Maia, et ta isegi hommikul ei osanud isa järele pärida. Ainult pärast sai Maia isa uppumisest teada, aga ikkagi jäi õnnetuse suurus talle arusaamatuks.

Lapsena viibis Maia vanaema hoole all. See oli väike küürakas inimene, kortsulise palgega ja valgete pehmete juustega. Maia ema läks kogu päe-

vaks kodust ära teiste juure tööle, kust ta vahest õhtulgi tagasi ei tulnud.

„Tule siia, Maia!“ ütles vanaema õhtul, võttis lapse oma põlvele ja silitas ta pead. „Sa, Maia, oled kabelis käinud, aga sa ei tea, kes selle sinna ehitas.“

Muidugi ei teadnud seda Maia.

„Sellest on hulk aega möödas, kui ükskord oli hirmus vali maru. Meri kees sel puhul niisama, nagu oleks temasse visatud suured tulised rauatükid. Siis sõitis Rootsi kuninga poeg laevaga meie maale. Maru purustas ta laeva ära, aga õnneks juhtus see meie saare ligidal. Tema ja ta kõige truim teenija said ühest lauast kinni ja laened viskasid nad Pajuneemele. Pärast laskis Rootsi kuninga poeg meie saarele kabeli ehitada, kinkis kroonlühtrid ja pani meie saare õigused kirja. Need kirjad on pealinnas kindlas kapis.“

Maia küsis nüüd järele, mis moodi oli Rootsi kuninga poeg, mis ta seljas kandis, kas tal olid käharad juuksed ja suured sinised silmad.

Ta oli lahkete, sügavate, merisiniste silmadega, ta riided olid kullast, ta hääl oli armas nagu mahe laenete kohin. Ta paadi purjed olid läikivast siidist ja nõnda oskas ta kõnelda, nagu seda ükski inimene ilmas ei mõista.

Maia mõtles merele vaadates üksipäini Rootsi kuninga poja peale ja kui valge puri kerkis silmaringile, arvas tütarlaps kuldriides noormehe sõitvat saarele.

Täieealiseks neiuks sirgununa langes Maia tihti mõtteisse.

„Maia, mis sa mõtled?“

Maia ei teadnud isegi, mis ta mõtles. Nagu kerge vari liikus ka nüüdki Rootsi kuninga poeg ta hinges, aga nii pea kui ta ärkas, kadus ta suitsuna tules. Ühel ööl tuli noormees Maia voodi ette. Ta oli kollaste käharate juustega, mis meriveest märjad, ja õnn paistis ta suurist siniseist sil-

mist. Ta võttis Maia käest kinni ja kõneles: „Sa oled saarel kõige ilusam tüdruk. Su silmad on selged ja sinised nagu sügav meri, su huuled on punased nagu veripunane koidutaevas, su pikkadeks patsideks on laenetelt korjatud päikesekiired, su hammasteks on laenete harjadelt nopitud pärliterad. Tule, saare neiu, ma suudlen sind!"

Üles ärgates sünnitas temas rahutust valjusti tuksuv süda.

Maia käed käisid palgatöös võrku kududes kiirelt. Aga selgesti kuulis ta Pajuneeme kivilt kostvat merineiu kurblikku viisi. Ainult siis tuli saladuslik vaim laenetest kivile, kui ta suurt õnnetust ette nägi.

Maia süda lõi valutama ja ahastus täitis ta hinge.

Aga sellest hoolimata kudusid ta käed väledasti võrku.

Maiast peeti lugu, Maiat armastati, aga naiseks ei tulnud teda keegi kosima.

„Tema on niisugune imelik," ütlesid saarlased, „ja kõrk."

Merimehe naiselt nõuab raskete kalakottide kandmine ja kalapüügil käimine mehe jõudu.

Jaan Lenström kosis Maia. Istugu ja mõtelgu ilusal klaasrõdul nii palju kui tahab, silmitsegu alaliselt merelt valgeid purjesid, mis nagu saladuslised mõtted tõusevad ja vajuvad. Saarevanem ei nõua temalt tööd, ainult see üks ülesanne on tal: Ta tehku auväärt mehe elu lõpuosa õnnelikuks.

Aga Maia ei tohi ka uneski enam lokis juustega noormeest näha, sest ta on kõige ausama saarlase Jaan Lenströmi naine.

2.

Salajase sosistamisena hõljus kuulujutt õhus ja puudutas hoolikalt saarlaste kõrvu. Ta otsis igaühe niisama üles, nagu mesilane päikesepaistelisel

hommikul lahtilöönud õiepunga. Õhtu videvikul pisteti pead kokku, kõneldi ettevaatlikult ja imestati: kes seda oleks võinud uskuda! Ei leidunud saarel peale Lenströmi ja Maia ühtegi inimest, kes ei oleks kuulnud ringi käivat salajuttu.

Harilikul viisil astus ühel pühapäeval Jaan Lenström kabelis lugemistooli ja Maia istus ta ees esimeses pingis. Lenström oli paarkümmend aastat neile jutlust lugenud, peast palvet pidanud, aga see, mis ta täna nägi, oli uudiseks. Paar pinki tagapool Maiat istusid kaks naist, need pistsid pead kokku, sosistasid, vaatasid tema ja Maia peale ja sosistasid jälle. See nähtus segas teda niivõrd raskesti, et ta oleks juba neile valju sõna hüüdnud. Ta vaatas teiste poole, hukkamõistvat pilku otsides nende silmadest naiste imeliku ülespidamise kohta.

Aga ka nende nägudel ei olnud harilik alandlik ilme, mis ta siin kabelis oli harjunud nägema. Ka nemad vaatasid teravalt Maia peale ja midagi trotsivat heljus nende näol. Ühe punasetriibulise seelikuga tüdruku nägu lõi isegi naeratama. Ruttu kattis ta oma suu rätiku otsa taha, aga Lenström nägi selgesti tema naeratust, sest see mängles veel praegugi ta silmis.

Teravate pistetena tungisid need pilgud Jaan Lenströmi hinge. Ta nagu oleks äkitselt ammustanud terava õnge otsa, mis surus oma peenikesed kisud ta südamesse.

„Mis neil inimestel on?“ küsis ta eneselt, ja see mõte segas teda ta laulvas lugemistoonis. Ta oli harjunud neid nägema tähele pannes vaatavat, lastes pead veidi õlale viltu, isegi mõnel pisarad silmis. Täna ei olnud pea ühtegi niisugust nägu ta ees.

Kas see oli seesama rahvas, kellele ta juba mitu aastat oli ette lugenud hallis kabelis.

Kirikust välja tulles tabas ta mitmegi silmadest pilgud, kui need aineti vaatasid teda ja Maiat. Taht-

matalt jõudis ta otsusele, et nendel kolmel kabeliaia väravas seisjal tüdrukul hinged itsitasid.

Jaan Lenström jättis Maia kabeli ukse ette ja läks lähedal seisja Kari Hansu juure. Ta võttis mehel varrukast kinni ja nad astusid haudküngaste vahel edasi, kuni jõudsid väikese surnuaia merepoole otsa.

„Kuule, Hans — ma nägin su palgel naerumuiget, kui ma lugesin. Kuidas sa nii võisid teha?"

Hans oli saarel üks halvematest ja Lenström pidas oma kohuseks teda noomida.

Ka siin võis Lenström näha, et ta sõnadel ei olnud mehe kohta ennemalt nähtud mõju. Aeglaselt, ilma hirmuta, vastas Hans:

„Ega ma naernud."

„Ära aja tagasi. Ma nägin. See on ju pühakojas inetu ja suur patt."

„Küllap ilmas on inetumaidki asju, hullemaidki pattusid tehakse."

„Mis sa räägid?"

„Üsna niisama. Ma ütlen, eks ole hullemaidki asju kui see pisike naeratamine."

„Ma ei mõista. Muidugi võib olla. Aga ma ütlen — sinul ei sünni pühakojas naerda."

Lenströmi toon oli terav ja ta hallide silmade vaade vali.

Hans ei vastanud sõnagi.

„Seda ei tohi enam olla," ütles Lenström ja keeras ümber.

„Suurt õigust ei ole vist sinul ka sellepärast minuga riielda," hüüdis Hans järele. Aga ta hääl oli väljakutsuv, sellest kuuldus pilge ja painutamata kangekaelsus.

„Mis see tähendab?" küsis Lenström ümber pöördes. Nii ei olnud talle enne keegi ütelnud. Ta terashallid silmad lõikasid nagu vahedaks ihutud nuga.

Kuid selle mehe peale ei hakanud ta pilgud.

Hans toetus hoolega uue risti najale ja hakkas taskust piipu ja tubakakotti võtma.

„Mis siis minul tarvis kõnelda. Eks igal mehel ole omalgi silmad ja kõrvad.“

„Mis see jutt tähendab?“

„Oh, mitte midagi! Ma ei tea midagi,“ ütles Hans, astus ruttu lähedal oleva kiviaia ääre, hüppas üle ja ruttas üle nõmme.

Ainult üks kord vaatas ta tagasi — suu laial naerul.

Jaan Lenström vaatas laiale merele, aga ta ei näinud seal täna valget purje ega taevarannal laialilagunevat suitsujuga.

„Siin on midagi, mida mu eest varjatakse,“ mõtles ta. „Mis see on? Jah — mis see on?“

Isegi oma riideid vaatas ta. Aga vesihall villane riie oli puhas.

Kui ta kabeli juure tagasi tuli, olid saarlased juba ära läinud. Nad sammusid paari salgana üle nõmme küla poole. Ainult tema naine oli teda jäänud kabeliaia väravale ootama.

Nad läksid seltsis koju — sammudes sõnalausumatult teineteise kõrval. Lenström tõstis mõtet nagu rasket pakku, mis isegi paigast ei nihku võimukal hoovamisel. „Mis see on? Mis see on, mida nad minu eest varjavad?“ See küsimus kuuldus ta kõrvus, kerkis ta silmi ette, võttis kogu ta mõttejõu oma võimu.

Rõdule astudes jäi Lenström äkitselt seisma, vaatas oma naisele aineti otsa.

„Kuule, kas panid täna kabelis tähele midagi iseäralist?“

„Ei,“ vastas Maia imestades, isegi ehmatades. „Mida seal pidi siis olema?“

„Ei midagi,“ lausus Jaan ja läks tuppa.

Endine salajane sosistamine kasvas juba avalikuks kõneks, hulkus saarel ümber inetu pilkena, ähvardava hädaohuna saare kombelisele elule. Alli-

kaid, millest ta oma alguse sai, hästi ei tuntudki, aga head pidid nad olema, suutes alaliselt juure ammutada uut ainet.

3.

Mardi talus istusid neli meest koos. Neil kõigil olid valged habemed, kehad eluraskusi kandes vajunud vimma ja nende kortsurikkad näod olid tõsised.

„Kui see tõsi peaks olema, siis ei sünni Lenström enam meile selleks, mis ta siiamaale on olnud,“ ütles üks. „Ma kuulen, kuidas temast irvitades kõneldakse, ja isegi mineval pühapäeval olla kabelis mitmed naernud ja ütelnud: „Ta võiks parem oma naist noomida kui nüüd meile siin ette loeb.“

„Aga mis siin peab tegema? Nõnda ei või see mitte jääda.“

„Lenström peaks ju seda ise kõige paremini teadma. Aga võib olla, et keegi seda temale ei ole kõnelenudki.“

Kolm meest vaatasid nõuküsivalt kõige vanemale otsa.

„Väga võimalik, et ta sellest ise mitte midagi ei tea.“

„See võib olla. Muidugi ei läinud seda keegi talle jutustama.“

„Kui ta seda ei tea, siis ei või teda ka keegi süüdistada. Talle tuleb seda kõnelda. Sellejärele tuleb ka tõeks teha, et see kõik tõsi on, mis räägitakse.“

Mehed jäid uuesti mõttesse.

„Selle jutu tõsiduses ei või küll keegi kahelda,“ kõneles üks nende nelja hulgast. „On nähtud, et Maia tõepoolest sel ajal kalasuitsetaja majas käis, kui Jaani ennast saarel ei olnudki. Ka on neid öösel kahekesi Lauga neemel nähtud. Ise-

gi kingitustest teatakse kindlasti, mis kalasuitsetaja linnast Maiale tõi.“

„Seda olen ma ka kõike kuulnud,“ kõneles kõige vanam nende nelja hulgast, „aga oma elus olen ma ka seda näinud, et mitmed jutud, mis pealt näisid olevat tõed, ometigi olid valed. Kui sa siis pärast küsid, kust nad tulid, siis on nad nagu ümberlükatud seened, mille ühtegi kändu sa ei tea näidata. Ei, siin peab ikka tõe üles leidma. Meie tunneme ju kõik Lenströmi, aga teame ka seda, et mudatükid hakkavad valge riide külge kõige kergemini.“

„Ega minagi ole seda näinud, mis ma rääkisin,“ kõneles süüdistaja, „aga seda ma ütlen, nõnda ei või see edasi minna.“

„Hea küll,“ ütles kõige vanam mees veidi mõtlemise järele. „Meie läheme veel täna Lenströmi juure, kõneleme talle kõik ära ja ma usun, ta peab ise teadma, mis teeb.“

Neli vana saarlast tõusid üles ja läksid õhtu eel üle adruga rammutatud heinamaa, kus mõlemal pool uhkustasid kibuvitsapõõsad oma punaste õitega Lenströmi maja poole.

4.

Saarevanema Jaan Lenströmi toas istusid viis meest. See oli õhtul, kui päike juba oma äärega peatselt puudutas vesipinda ja punaseks värvis õhtupoolse taevaranna.

Meri hingas. Ta vaibus vaataja silmis ikka allapoole, allapoole ja rahu lehvis ta pinnal, saare kaldal ja kaugele vette ulataval neemel. Ainult üksikud valged merikajakad liuglesid kahvatanud sinaka taeva põhjal, uhjutasid oma pikkade tiibadega ja kadusidki varsti Pajuneeme taha, kus äär pilliroone ja madal. Õhtuse mere õrna hingetõmbust võis tunda, sest kalda ääres, seal kus vesi ja kuiv sõmerliiv ühinevad, tõusis ja vajus vesipiir.

„See oli üks iseäralik asi, Jaan Lenström, mispärast meie täna sinu juure tulime," kõneles kõige vanem mees. „Sina ristid meie lapsed, matad surnud ja sellepärast arvasime, et sina ka seda pead teadma, mis saarel sinust kõneldakse."

Jaan Lenström vaatas oma teravate hallide silmadega aineti meeste peale.

„Mis see siis oleks, mis teie mulle ütelda tahaksite?"

„Kas sa panid mineval pühapäeval kabelis tähele, et sinu lugemise ajal mõned seal naersidki. Seda ei ole ju ennemalt mitte näha olnud."

Lenström surus esiotsa oma peenikesed huuled veel tugevamini kokku.

„Seda ma nägin," ütles ta viimaks. „Ma noomisingi sellepärast Kari Hansu."

„Ei olnud vist Kari Hans üksi nende hulgast. Alles eile ütles Kärneri Villem rannal: „Minu lapse pea peale ei pea ta mitte enam vett panema."

„Mis olen ma siis teinud?" küsis Lenström haavatud looma erutusega.

„Mitte midagi sina, aga su naine."

„Maia?"

„Maia jah."

Oootamata uudisena tuli see teade. Sinna taevakaarele ilmus äkitselt tormipilv, kus seni ainult helesinine taevas sinas. Paat sai äkitselt sealt vesialuselt kivilt tõuke, kus merimehe arvamise järele pidi olema ainult sile liivane põhi.

Sellele teatele ei olnud Jaan Lenström ennast mitte ette valmistanud.

„Mis on mu naine teile siis teinud?"

„Mitte meile, aga sinu aule. Ta on seda rüvetanud. Nii kõneldakse saarel."

„Aga mida siis?" kisendas Lenström. Ta kuivetanud palgele tõusid sooned täis verd ja ta hallid silmad vaatasid kui teravaks ihutud peitli terad.

„Ta on sinu äraoleku ajal südaöösel kalasuitsetaja majas käinud. Peale selle on neid kahe-

kesi öösel neemel nähtud. Mis oli tal selle noormehe juure asja, kes tüdrukutele viiulit mängib ja ise tantsib ja vägisi tahab suudelda naisi."

Mees, kes marus tugeva käega pidas oma paati õigel teel, keda murdlaened ilmaski ei suutnud panna hirmuma, seisis nüüd kohkunult külameeste ees.

„Aga kas see ka tõsi on, mis te siin kõnelete?" suutis ta küsida.

„Seda meie ei tea, aga meie kõneleme sulle ainult seda, mis kogu saarel räägitakse. Kui see tõsi oleks, siis ei sünniks sinul kabelis meile ette lugeda, meie lapsi ristida ega surnuid matta."

Mehed vaatasid eneste ette maha.

„Kes on seda kõike kõnelenud?"

„Ei tea kellegi nime nimetada. Kuulujuttudena rändasid need kõned esmalt saarel ringi ja meie vanadesse kõrvadesse nad alguses ei ulatanudki. Aga nüüd ei pelga nad enam kedagi, sest ühtegi inimest ei ole saarel, kes neid jutte ei oleks kuulnud. Ka kõneldakse kingitustest, mis Maia temalt vastu võtnud."

„Mida?"

„Räägitakse kallist siidrätikust, mis nii kerge olla kui õhk ja õhuke nagu koidu valgus. Kalasuitsetaja olevat ise ütelnud: „Niisugust rätikut polla kogu saarel, mäherduse ta olevat Maiale toonud."

Lenström tõusis üles, läks teise tuppa ja murdis terava kirvega Maia kasti lahti. Kasti põhjast leidis ta kinnimässitud paki.

Seal sees oligi ehmeskerge koidukiirte karvaline siidrätik.

Ta tuli nüüd külameeste juure, lehvitas nende ees tõusva päikese kiirte karvalist siidrätikut.

„Kuulge, teil on õigus," kisendas ta oma peenikese häälega, mis aga nüüd valjemalt lõikas kui mehise käega antud piitsalöök.

„Ma ei loe teile enam kabelis, ma ei risti teie lapsi, ma ei mata teie surnuid. Selle rätiku on ta

kingituseks saanud. Seda ei ole mina mitte talle ostnud."

Jaan Lenström käristas rätiku võimsalt tükkideks.

5.

Viha ja armukadedus põletasid käreda leegina vana merimeest. Vääramata jõuga tuli esimene tormihoog, lüües niivõrd võimsalt vooge ta üle kokku, et ta ennast pidas täiesti ärahävitatuks.

Olgugi vana süda, aga jõudu tal küllalt jatkus armastuse õnne maitsmiseks. Oma vaevarikkale elule pidas ta seda noort, ilusat naist kohaseks tasuks, aga sealjuures ka kõige väärtuslisemaks varanduseks, mida ta iganes omanud.

Nüüd oli see tasu teda teotanud, varandus ära rüvetatud ja seega kogu ta elu irvitustele jalge alla tallatud.

Jaan Lenström surus käed tugevasti lahja palge ette ja ta valjud, terashallid silmad andsid pisaraid.

Kaua vältav polnud pisarateallik, sest viha kuivatas selle peatselt. Kuidas oli ta hoidnud elu puhta paljude aastate vältusel. Ta oli selle nagu kõrgeväärtuslise pildi alati mustuse eest hoolega hoides katnud riidega. Mis ta oli selle läbi võitnud, seda ta teadis väga hästi. Tema lähenemisel vaikis igasugune vallatu meeleolu, vaibus naer noorte huulil ja ainult vanad ausad mehed lähenesid talle jutuajamises.

Nüüd visati irvitades muda selle hoolega hoitud elu peale, pealegi tekkis arusaamine, nagu oleks see elu lihtne pettus, mille kohta kõikidel oli siiamaale saarel valearvamine.

Jaan Lenström pani enesele ikka jälle küsimise ette: mis pean ma tegema? ja vastust saamata heitles ta hing nagu kõrge müüri taga. Ulguvad tormihood kiskusid ta hinge põhjani lõhki, ta van-

dus kättemaksmist sellele, kes teda oli petnud ja tema au lõhki käristanud nagu sitsirätiku. Ta aastakümnete vältusel ja kõige suurema hoolega üleslaotud ehitus oli nüüd laialikistuna, mahatallatuna tema ees ja ta tundis selle uuesti ülesehitamiseks enesel puuduvat jõu.

Rusikas kätega käis ta toas ringi, unustades enese rahu.

Kuid maruhoog läks mööda, tormist lõhkikistud voogude pind silenes.

„Mis on mu vihast kasu?“ küsis Lenström eneselt. „Ma ei saa seda enam teiseks teha. Puhastama pean oma elu sellest häbist, aga märatseval viisil on see võimata.“

Nüüd tuli talle pikkamisi minevik meele. Ta mäletas, kuidas kalasuitsetaja esimest korda oma vennaga neile tuli. Ilus mees käharate juustega, suurte elavate silmadega ja ta naer oli tugev ja mehine. Sel korral käskis ta Maia neile tuua piima ja lambajuustu. Kalasuitsetaja vaatas aineti Maia peale. Ilus pidi see naine tema meelest olema. Ja tema?

Lenström ei tahtnud edasi mõtelda. See noormees seal oli meri suvisel ööl, kelle rind õhkub kirest ja igatsusest ja kes teises suudab õhutada lõkkele kustuvat leeki. Lenström teab oma noorusest, kus ta üle paadiääre küünitas ja kirglikult suudles suviöö meripinda.

Aga tema — tema oli kinnikülmetanud meri. Ta võib ju sügav olla, aga paks jää katab teda, ulatades ühest äärest teiseni.

Niisugune meri on küll austamise väärt, aga teda ei armastata, sest temal puudub elu.

Ja nüüd pööris Maia sealtpoolt ära, kust talle vastu palet käis külmus ja haua lõhn, ja läks sinna poole, kus tuline armastus ja allasurutud igatsus värises ja nii tasa südamele lähenes nagu koidueelne virvendus sätendaval lahe pinnal.

Hämarus roomas tuppa, asus nurkesse, ahju taha ja venis sealt pikkamisi põrandale. Jaan vahtis kasvavasse hämarusse ja nägi sellesse uppuvat kogu oma elu saarega ja halli kabeliga. Pimedus põimus ta jalge ümber, kiskus teda enesega alla nagu voog. Seal all mässivad tihe merirohi ja sitked väänkasvud inimese käed ja jalad kinni, tehes teda liikumisvõimetuks.

Jaan Lenström tõusis üles ja õue minnes leidis ta veidi kergendust jahedas merituules. Maia oli alles kodust ära, ümbrus viibis vaikuses, ainult õhus heljuv laenete sosin kuuldus rannalt, kus vesipiir ja sõmerliiv ühinevad. Kõrge taevas oli mustjas-hall samet, millesse õmmeldud heledad tähed hiilgasid üksikute vilkuvate tuledena.

Jaan Lenström astus vee ääre, nii ääre, et laene heitis kerget vahtu ta jalgele.

Valutama lõi süda. Mitte ainult tema au ei olnud hävitatud, vaid kogu saarele oli see inetu lugu kuulmata häbiks. Ahastusesse uppus ta isik. Kellelegi ei ole temal õigust sõna ütelda, silmad mahalööduna peab ta astuma saarlastest mööda ja tasane irvitamine lõikab valusasti ta kuulmetesse.

Lendström tõmbas taskust lõhkikistud siidrätiku. Kindla tunnistajana lehvis õhuke riie õhtuses tuules ta näppude vahel.

„Miks pidi minuga nii juhtuma," ägas ta. „Edaspidiseks leiab igasugune inetus sellest toetust ja nad hüüavad irvitades: „Oi, selleks andis meile eeskuju Jaan Lenström!"

Ta pimeduses hulkuv pilk leidis kodusel aknal helkiva tule. Kollased kiired jooksid virvendades tema juure, kõneldes noorest naisest, kes saarel on kõige ilusam, kes aga teda ei armasta.

Kägistavalt haaras tuline viha uuesti ta kõrist kinni ja ta vandus vee ääres seistes, valge vahu palistus jalge ees, kättemaksmist neile, kes tema ja saare peale toonud häbi.

Tõusis öötuul. Meri ärkas päevasest raskest uinakust, hakkas elama, hingates oma sügavast rinnast valjusti. Ümbruses tõusis vilgas elu, kalda kive jahutasid laened ja neeme kividelt kuuldus laenete öine kõne.

Jaan Lenström seisis kaldal, kuulates laenete öökõnet. Ta vaatas aineti öösse. Olgugi, et see ta pilgu kinni mässis, hakkas ta peatselt siiski midagi seletama. Häbi oli tema ja kogu saare peale langenud ja nüüd hakkas ta teed seletama, kuidas sellest vabaneda. Kõrgel meriharjal kõigub paat, selles istub noor naine. Ta nägu on meeleheitmisel, sest laened sirutavad ta järele käed. Ainult merivood võivad teda hävitada ehk tema peale halastada.

Jaan Lenströmi lahja suu ümber ilmus naeruvine. „Aa, siis olen mina puhas. Nende suud vaikivad ja keegi ei või mind nähes enam sosistada: „Inetusi õppisime sinult!"

Alles siis lahkus ta rannalt, kui koiduviir kaugel idataevas nähtavale tuli ja heitis punast helki laenetesse.

6.

Kolm päeva istus Jaan Lenström omas toas akna all ja vaatas aineti merele. Ta ootas — ootas ja iga pilvelapikese ilmumine äratas temas ärevust. Kui aga päikene uuesti paistma lõi, karge suvituul pilved laiali pildus, sinise taeva avas, läks Lenströmi pale tuska.

Maia ei julenud teda enam kutsuda, sest käredad esialgsed vastused panid ta hirmuma. Noor naine aimas kohe halba ja nähes oma lahtimurtud kasti ja leides siidrätiku kadumist teadis ta, et kõik on teada.

Loomusunnil tuli talle põgenemine meele, aga tundes oma nõrka jõudu, pidi ta selle mõtte jätma. Salaja vaatles ta oma mehe kivist nägu. Hirm

tappis ta rinnus hingamise ja andeksandmise lootus ei saanudki tõusta temale mõttesse.

Süüdlasena oleks ta läinud ja oma mehe jalge ette heites talle hüüdnud: süüta olen! Ta oleks talle kõnelenud, kuidas kalasuitsetaja tema eest esmalt see oli, kelle peale ta oli aastate kaupa mõtelnud. Tema oskas kõnelda, naerda, ja kui ta tema juures majas istus, andis ta temale siidrätiku. Selle juures ütles ta: „Maia, sina oled see merineiu, keda ma enesele olen ammu ette kujutanud. Sinule tõin ma selle rätiku. See on nii kerge kui õhk ja nii õhuke nagu koidu valgus. Ma tahaksin ainult seda, et sa mind heameelega mäletaksid."

Sel korral istus ta voodi äärel ja vaatas aineti Maia peale.

„Hea küll," kõneles ta edasi, „ma olen sinuga ühes neemel käinud ja ma mäletan seda eluaja. Ma mäletan neid lapsikuid küsimisi, mis sa seal mulle rääkisid, ja just see tegigi sind nii väga huvitavaks, et sa oled hoopis rumal. Mulle teeks see suuresti heameelt, kui mina seisaksin ka sinul meeles."

Nõnda ütles see noormees ja vaatas sellejuures Maiale otsa.

Kui Maia seda kuulis, sai ta aru, et kalasuitsetaja on igapäine lihtne ja heasüdamega inimene, kellest süda sõbraks saades soojalt lugu pidas. Ühtlasi aimas ta ka oma süü suurust, kui keegi näeb teda kalasuitsetaja majast välja tulevat.

Ta tuli sealt ettevaatlikult, astus üle aia, hoolega hiilides mõlemale poole ja jooksis ruttu mööda liivastikku põõsastesse. Ta süda peksis hullusti rinnus ja rahutuse ja ärevuse tagajärjel tekkinud kuumus ajas vere kiirele jooksule.

Rätikut vastu rinda surudes jooksis ta koju, vaatles seda veel algava koidu valgel ja peitis selle siis kui sala mõtte hoolega oma pisikesesse kasti. Ta ei tahtnud seda ilmaski sealt välja võtta, olgugi, et lõbus noormees talle sagedasti elavana ker-

kis silmapiirile. Rinnusse kerkivad rahutustunded ei lasknud teda esiotsa endise julgusega oma mehe silmi vaadata, kartes neid pilke ja uskudes neil olevat südame mõtetest arusaamise võimu.

Hoides teistest eemale ei olnud temal aimugi sellest, et ta saladused külas teada olid mitmevõrra suurendatult.

Ta oleks ka seda kõike oma mehele jutustanud, kuid valjud pilgud ja põhjatu kauguses viibiv vaade ei lasknud selle mõttega temale läheneda.

Jaan Lenström istus akna all, vaadates alaliselt aineti välja, midagi oodates pikisilmi ja põhjatu visa kannatusega.

Piinlikuks muutus majas seisukord. Maia käis tasa ustest, talitades libises ta varjuna ja iga vähem märguandmine äratas Lenströmi vihasele ärevusele. Mõnigi kord võis vana randlase liikuvat suud näha ja ta lahja pale paistis õhtuses ehas kollase vahana. Maia astus hellalt, nagu suruks ta oma õrnu jalgu linaharja piide vastu, mis igal julgel ja tugevasti vaotatud sammul sügavasti lõikavad lihasse. Isegi lühikesel suvisel ööl ei lahkunud Jaan Lenström ootamast, kuna ka Maial teises toas und ei tulnud.

Hommik ei olnud õhtust teistsugune ja lõuna keskööst sugugi lõbusam.

See oli Lenströmile kolmas ootamise ja ühtlasi ka paastu päev, kui edelataevas lahti kooriti rasked pilved ja nad kinni katsid pealelõunase päikese.

Hall meri muutus rahutuks ja kiiresti jooksid pärreldavad laened üksteist taga ajades vesipinnal

Tuul püüdis pilvi lõhkuda, aga see ei läinud tal korda.

Kaugelt paistsid laial tumerohelisel nurmel lumivalge villaga tantsivad talled.

Tõusva maru vägev käsi haaras julgelt ja võimsalt saarel kasvavatest puudest ja põõsastest kinni ja teravalt tundus tuules mere lõhna.

Jaan Lenströmi kuivetanud näole lõi naeruilme. Ometi kord — see oli tulnud, mida ta mitu päeva ootas. Maru, maru — ainult see suudab puhastada teda ja kogu saart häbist.

7.

Jaan Lenström tuli kõige vanema saarlasega ühes mööda paksust rohust läbikäivat jalgrada koju. Vali tuul katkus meeste halle juukseid, pildus peenikesi vesipisaraid neile vastu nägu. Nad ei kõnelenud sõnagi.

Kõrgelt merelt kuulduv kange kohin ühines kaljude lähedalt kostva laenete rümaga. Laened jooksid järsule kaldale, panid isegi saare pinna nagu kinnipüütud ara linnukese südame värisema.

„Sina oota nüüd — kuni ma toast tagasi tulen,“ ütles Lenström vanale saarlasele.

„Kuule, ütle mulle, mis sa tahad teha?“

„Seda saad sa peagi näha.“

Lenström läks tuppa ja astudes magaja Maia juure, puudutas ta teda tugevasti küljest, hüüdes:

„Tõuse ruttu üles!“

„Kes siin on?“ küsis unine naine.

„Ärka üles ja pane ennast tugevasti riide!“ ütles Lenström, hoides käes põlevat küünalt.

Tule valgus langes noore naise hirmunud näole.

„Sina? Mis sa tahad? Miks sa mind öösel üles ajad ja käsed riide panna?“

„Seda saad sa pärast teada. Nüüd pane ennast riide. Võta pikk palit ühes, siis veel suure pudeliga vett, juustu ja leiba. Nüüd tee ruttu, sest ma ootan.“

Käsku täites käis unine naine nõutult toas ringi ja asju otsides viitis ta rohkesti aega. Jaan Lenströmi nägu ilmutas kannatamatust ja ta erk kõrv kuulas hoolega läbi maru mühina rannalt kostvat laenete rüma.

Torm möllas endise vihaga.

„Valmis?“

Noor naine jäi keset tuba seisma. Jõudu kokku võttes vaatas ta mehe terasest silmi. Loomusunnil midagi aimates tardus veri tal soontes ja tung appihüüde järele täitis ta hinge.

Kuid mis oleks siin kisendamine maksnud. Nendest seintest ei oleks ta hääl ikkagi välja ulatanud. Ehk olekski — siis oleks torm ta hüüded puruks kiskunud ja need silmapilkselt hävitanud. Abi väljastpoolt loota ei olnud ja need silmad — need lõikasid nagu tuliteravaks ihutud noad.

„Lähme!“

Nad lahkusid toast.

„Sina tuled kaasa?“ küsis imestades vana saarlane, nähes noort naist tugevasti riides ja käekotti kandes enese ees.

Nad läksid ühes rannale.

Rannal kerkisid ja langesid vood. Silm kaugele ei seletanud, aga kõrv kuulis selgesti tuule vingumist ühes laenete kohinaga.

„Mis on meil täna öösel rannal otsida?“ küsis vana saarlane.

„Seda sa näed nüüd kohe,“ ütles Jaan Lenström. „Maia, astu paati ja sõua saarelt ära!“

„Sa naljatad,“ ütles vana randlane. „Selle ööga merele ja pealegi naisterahvas, kuhu peab ta sõudma?“

„Maia, astu paati ja sõida saarelt ära!“ käskis Lenström. Ta haaras Maia käest kinni ja talutas tema paadile.

„Sa hukkad minu ära,“ sosistas Maia. „Sa ei saa mulle andeks anda. Sa ei ole minu käest midagi küsinud. Tead, ma olen süütu.“

„Teiseks teha sa seda ei saa. Mina suudaksin vahest teotust kanda, aga saar ei suuda häbi all elada, mis sa ta peale oled toonud. Ma kutsusin Hindriku kaasa — tema olgu tunnistaja, sest kõik nad usuvad tema juttu. Või tahad sa elada teotusena, patu eesmärgina? Kui sa ei lähe — siis

lähen mina — aga õnnetuks teed sa nende inimeste eluaseme. Sinu teod on kogu saarel suus."

Tundes saare kombeid ja mõistes oma süü suurust, sai Maia aru, et talle ainuke tee põgenemiseks järele jäi — see otsatu, sinine meri, kuhu ta juba lapsena igatsedes oli vaadanud. See meri oli nüüd ta ees, märatsev, vihane, kohutav.

„Maia, kas astud juba paati!"

Veel mõtles noor naine. Otsusele tulles, et tal siia kedagi maha jäämas ei ole, kes teda tagasi hoiaks, ütles ta:

„Ma lähen."

Hirmgi kadus — südamesse tõusis äkitselt rõõmgi. Ta läheb nüüd sellele vastu, mida ta igatsenud ja millest näinud und.

Ta astus paati, võttis oma toidukoti kaasa.

„Kuule! Pea!" hüüdis vana saarlane, kui Jaan Lenström köit lahti tõttas päästma. „Mis sa teed — kellele on seda tarvis?"

„Meie saarele!"

Maia kiljatas, sest paat lendas järsult kaldalt alla laenetesse, kus ta kohe laenete võimu sattus. Ta tõusis ja vajus ja ta kaduski meeste silmist.

SISUKORD.